

RAKOVNICKÝ HISTORICKÝ SBORNÍK

IV/2003

Obálka:

Celkový pohled na Rakovník od jihozápadu. Fridrich Bernhard Werner, po roce 1726, perokresba

OBSAH

Luboš Smitka

Rakovnické busty jako součásti místních pomníků	5
--	----------

Bohdan Zilynskyj

Rakovník v korespondenci se Slaným a Louny roku 1620	26
---	-----------

Jan Černý

Kniha trhových smluv města Nového Strašecí z let 1610-1669	39
---	-----------

Jan Krško

Stavba kostela Jana Husa v Lužné v kontextu vývoje zdejší náboženské obce Církve československé	103
--	------------

Jan Černý

Jan Soukup v korespondenci s Čeňkem Zíbrtem.....	175
---	------------

Marie Brožová – Jan Černý

Soupis bibliografických záznamů regionální knihovny Státního okresního archivu v Rakovníku	185
---	------------

Anotace a recenze	198
--------------------------------	------------

Renata Mayerová

Archiv v roce 2003	204
---------------------------------	------------

Resumé	211
---------------------	------------

Seznam zkratek	215
-----------------------------	------------

STAVBA KOSTELA JANA HUSA V LUŽNÉ V KONTEXTU VÝVOJE ZDEJŠÍ NÁBOŽENSKÉ OBCE CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ

Úvod

K poznávání celkového společenského vývoje Rakovnícka bezesporu patří i studium náboženských dějin regionu. Pro oblast církevní historie pak v této souvislosti zdůrazňujeme především události, které alespoň částečně dokázaly změnit obsahovou stránku religiozity zdejší populace. Mezi tyto podstatné předěly v rovině náboženského vnímání obyvatel Rakovnícka počítáme výrazný vzestup Církve československé (dále jen ČČS) v období po první světové válce. Na Rakovnícku se totiž ČČS stává v řadě oblastí nejsilnějším křesťanským společenstvím, a tato početná síla dává teoreticky předpoklad k zásadnímu ovlivnění kulturního obrazu regionu.

V trvalejší podobě se měly případné změny odrazit v oblasti charakteru sakrálních staveb, neboť vznik nové konfese předurčoval existenci církevních objektů s odlišnou ideovou podstatou. ČČS však neměla přes své postavení nejsilnější konfese dostatek finančních a jiných prostředků, aby ve sféře bohoslužebných staveb dokázala rozhodujícím způsobem změnit dosavadní tvář zdejšího regionu.

Dominantou většiny obcí Rakovnícka tak nadále zůstávaly římskokatolické kostely a kaple. ČČS se po přechodném využívání některých katolických objektů snažila o zřízení svých bohoslužebných prostor adaptací budov původně světského charakteru. Jedinými objekty vystavěnými jako účelové budovy pro liturgické potřeby ČČS jsou v této oblasti kaple Jeronýma Pražského v Hostokryjích a kostel Jana Husa v Lužné. Z těchto staveb především luženský kostel dotváří výrazným způsobem krajinný obraz svého širokého okolí a ukazuje, jakou specifickou podobu by v pozitivním i negativním smyslu získal celkový vzhled Rakovnícka v případě větších možností ČČS.

Ke zvláštnostem vzniku kostela Jana Husa lze v jistém smyslu přiřadit tu skutečnost, že budování objektu odráželo vývojové změny spíše v sousední vsi Lišany než v Lužné. Pozemek kostela totiž patřil až do roku 1960 ke katastrálnímu území Lišan, kde se původně utvořilo i centrum místní organizační složky ČČS – náboženské obce. Rozbor jednotlivých aspektů vzniku objektu se proto musí opírat o zhodnocení konfesijní situace v Lišanech. Na této okolnosti nic nemění ani fakt, že se na stavbě kostela podíleli věřící z řady dalších obcí.¹⁾

¹⁾ V období první republiky se na území tehdejšího polického okresu Rakovník vytvořily kromě sídelního města náboženské obce ČČS ještě v Kněževsi, Lišanech, Roztokách u Křivokláta a ve Velkém (Panošim) Újezdě. S výjimkou Lišan nakonec všechny obce řešily otázku bohoslužebného prostoru úpravou původně nekultovní

Úloha lišanského kněze Josefa Hlaváčka v reformním hnutí katolického duchovenstva po říjnovém převratu roku 1918

Lišany, nacházející se jen několik kilometrů severovýchodně od Rakovníka, se až do druhého desetiletí 20. století po církevní stránce nijak výrazně neodlišovaly od jiných vsí v regionu. Ekonomicky slabé beneficium nelákalo mnoho zájemců o úřad místního faráře a malou pozornost rozhodně nezvyšoval relativně chladný postoj zdejších obyvatel k církevnímu životu. Od roku 1908 zastával funkci lišanského duchovního správce Josef Hlaváček, který si záhy získal náklonnost většiny zdejších občanů. Přes určitou náboženskou vlačnost respektovali Lišanští Hlaváčka jako vstřícného a v jistém smyslu i charismatického kněze. Míru sympatií nesnížila ani existence Hlaváčkovy nemanželského dítěte, které se svojí matkou, farářovou kuchařkou, obývalo s duchovním stejné prostory.²⁾ Porušování celibátu nebylo v té době vzácným jevem a věřící patrně oceňovali skutečnost, že se Hlaváček na rozdíl od řady svých kolegů o dítě staral.³⁾

Hlaváčkovy snahy legitimizovat své otcovství sehrála bezesporu důležitou roli v jeho postoji k aktivizujícímu se reformnímu hnutí duchovenstva.⁴⁾ V závěru první světové války se totiž v katolických kruzích opětovně ozývaly hlasy po vnitřních změnách

budovy. Tento způsob zvolila i rakovnická náboženská obec, ačkoliv se před tím dlouhodobě snažila vybudovat sakrální novostavbu a nechala si několikrát zhotovit plány budoucího kostela (ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₂-9, inv. č. 9/Město; tamtéž, sign. IB-31, inv. č. 31/IIC - spisy z roku 1934, plán sboru od Otakara Vašírovského; tamtéž, Pamětní kniha náboženské obce CČS v Rakovníku, s. 34; ÚAM CČSH Praha, f. Diecézní rada pražská, sign. AIII-16, inv. č. 38/VII-C14, Spisy z roku 1928-stavba sborů; SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno, plán sboru z ledna 1939 od Františka Donáta; Librová, Eva - Sedláková, Radomíra: *Harmonický racionalismus, architektonické dílo Františka Alberta Libry*. Praha 1997, s. 16). Jedinými budovami stavěnými jako bohoslužebné objekty CČS na Rakovnicku jsou pouze již zmiňovaná kaple Jeronýma Pražského v Hostokryjích a kostel Jana Husa v Lužné. Informace k hostokryjské kapli zachycuje článek v RHS, kde se upozorňuje na další funkci stavby coby zvonice (Krško, Jan: *Kaple Jeronýma Pražského v Hostokryjích*. RHS 2, 2001, s. 70-85). Příslušníci CČS vybudovali zvonici i v obci Lubná. V případě lubenské stavby však nelze hovořit o budově jako takové, neboť se zde jedná pouze o zvonec zavěšený na prostém sloupku (OÚ Lubná, *Kniha pamětní pro obec lubenskou 1835-1953*, s. 183). Při výčtu památek CČS bychom neměli zapomínat ani na hřbitovy v obcích Janov a Milý, na jejichž vzniku se zásadní měrou podíleli stoupenci této konfese (SOkA Rakovník, f. OÚ Milý, *Pamětní kniha obce Milý 1922-1973*, s. 21-22; tamtéž, f. OÚ Janov, *Pamětní kniha osady Janova (1771)1945-1953*, s. 39-40; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, *Pamětní kniha náboženské obce Církve československé v Lišanech 1920-1996*; ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, *dopis Hlaváčka z 18. října 1921*; tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, *dopis Teodora Wachtla z 31. září 1921*). Mnozí obyvatelé Rakovnicka pak mezi novostavby CČS řadí rovněž kapli v Chrástanech. Ve skutečnosti jde o starší objekt, který obecní samospráva Československé církvi propůjčila. K omylu zřejmě došlo na základě skutečnosti, že zde CČS konala liturgii i ve druhé polovině 20. století, a tudíž se u kaple předpokládá po konfesijní stránce jednoznačný původ (OÚ Chrástany, *Kronika obce Chrástany 1923-1939*, s. 108-114; SOkA Rakovník, f. OÚ Chrástany, kn. č. 2, *zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva*, zápis ze schůze 19. března 1922).

²⁾ Popularita lišanského faráře sice kulminovala až v průběhu 20. let, nicméně již v předchozí době měly jakékoliv charakteristiky Hlaváčka vždy pozitivní nádech. Základní data k Hlaváčkovu dítěti Josefovi a jeho matce Antonii Doskočilové najdeme v evidenci obyvatel (SOkA Rakovník, f. OÚ Lišany, kn. č. 9, inv. č. 9, *Soupis obyvatel a příslušníků, sčítání lidu roku 1911*).

³⁾ Vztah jednotlivých duchovních k celibátu přibližuje dotazník z podzimu roku 1919 (ÚAM CČSH Praha, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sign. AII-50, inv. č. 3/a-1f; srv. Krško, Jan: *Historie Církve československé v Rakovníku I. Rakovník a české schisma 1918-1920*. Rakovník 2001, s. 14).

⁴⁾ Úsilí Hlaváčka oficiálně se přihlásit ke svému dítěti bez církevního postihu dokládá mezi jiným jeho dopis z podzimu 1919 (ÚAM CČSH Praha, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sign. AII-49, inv. č. 1/a-14, *dopis Hlaváčka z 25. září 1919*).

v církvi včetně zdobrovolnění celibátu.⁵⁾ Na druhou stranu nelze Hlaváčkův kladný vztah k reformnímu hnutí zužovat jen na osobní potřebu v otázce celibátu. Z jednání lišanského kněze v následujících letech přece jen vystupuje do popředí zájem o komplexní

⁵⁾ Otázce reformního hnutí katolického duchovenstva a vzniku Církve československé věnuje v obecné rovině v posledních letech odborná veřejnost poměrně velkou pozornost, takže se místo výčtu jednotlivých událostí soustředíme pouze na souhrn základní literatury. Problematiku se pokoušeli zpracovat již současníci událostí, a to především ze strany nové konfese. Z řady víceméně jednostranných studií ČČS lze připomenout díla Františka Kováře (*Kovář, František: Reformní hnutí v římském katolictví. Rozsěvač 2, 1932, č. 1, s. 2-4; č. 2, s. 21-22; týž, Psychologické podmínky vzniku ČČS. Praha 1929; týž, Deset let Československé církve 1920-1930. Praha 1930*), Aloise Spisara (*Spisar, Alois: Ideový vývoj Církve československé. Praha 1936*) a Ferdinanda Práška (*Prášek, Ferdinand: Vznik Církve československé a patriarcha G. A. Procházka. Praha 1932*). Posledně zmiňovaná práce má kontroverzní charakter nejen z hlediska konfesní zabarvenosti, ale i v rámci hodnocení významu jednotlivých osob v reformním hnutí. Výrazně tendenční jsou však i katolické publikace (*Cínek, František: K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925. Olomouc 1926; Winter, Eduard: Tisíc let duchovního zápasu. Praha 1940; Kubalík, Josef: České křesťanství. Praha 1947; týž, Křesťanské církve v naší vlasti. Praha 1987*). Evangelické studie se s katolickými shodují v kritice vzniku ČČS. Příznačné je to alespoň v počáteční tvorbě Josefa Lukla Hromádky (*Hromádka, Josef Lukl: Katolicismus a boj o křesťanství. Praha 1921*), kdežto práce Rudolfa Urbana má vůči nové církvi vstřícnější přístup (*Urban, Rudolf: Die slawisch-nationalkirchlichen Bestrebungen in der Tschechoslowakei. Leipzig 1938; týž, Die Tschechoslowakische hussitische Kirche. Marburg an der Lahn 1973*). Z ateistických kritiků reformního hnutí bychom neměli opomenout Ferdinanda Peroutku, jehož pohled se prakticky neliší od katolických prací (*Peroutka, Ferdinand: Budování státu III. Praha 1936, s. 1381-2116*). Po druhé světové válce se na tuto problematiku zaměřil Miloslav Kaňák (*Kaňák, Miloslav: Církev československá v historickém vývoji a přehledu. Praha 1946; týž, Na přelomu generací. Praha 1956; týž, Křesťanské církve, denominace a sekty. Praha 1958; týž, Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském. Praha 1961; týž, Stručný nárys dějin Československé církve vzhledem k jejímu vzniku a půlstoletému vývoji. In: Padesát let ČČS. Praha 1970, s. 7-35*). Na základě poměrně detailního studia tehdy dostupného materiálu se Kaňák pokusil vytvořit komplexní pohled na vývoj reformního hnutí a schismatu v katolické církvi. Své poznatky pak uveřejnil ve stěžejní práci rozebírající aktivity reformních kněží od konce 18. století do vzniku ČČS (*Kaňák, Miloslav: Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva. Praha 1951*). Kaňákovu pojetí sice jednoznačně vyznívá ve prospěch ČČS, avšak řadu jeho poznatků převzali i římskokatoličtí autoři (*Kadlec, Jaroslav: Přehled českých církevních dějin II. Praha 1991*). Z Kaňákových prací částečně vycházel ve své monografii Jaroslav Šuvarský (*Šuvarský, Jaroslav: Biskup Gorazd. Praha 1979*). Studie přes svou orientaci na konkrétní osobnost prakticky doplňuje pravoslavný pohled na jednotlivé aspekty vytvoření ČČS. Konfesijní zabarvení dosavadních prací se v současné době pokusil překonat Pavel Marek (*Marek, Pavel - Soldán, Ladislav: Karel Dostál-Lutinov. Třebíč 1998; Marek, Pavel: Apologetové, nebo kacíři? Rosice u Brna 1999; týž, České schisma. Rosice u Brna 2000; týž, K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920. ČČH 99, 2001, s. 85-120*). Díky erudovanému přístupu k různorodému dobovému materiálu se mu podařilo vytvořit vcelku objektivní obraz sledované problematiky. Ve své snaze o věrohodný výklad reformního hnutí spolupracuje Marek na přípravě některých monografií i s autory různé náboženské orientace (*Marek, Pavel - Červený, Vladimír - Lach, Jiří: Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu. Nástín života a díla Emila Dlouhého-Pokorného. Rosice u Brna 2000; Česká katolická moderna. Olomouc-Prostějov 2000*). Markovy práce jsou tak klíčovou pomůckou pro poznání sledované skutečnosti nejen z hlediska faktografických údajů, ale i pro téměř vyčerpávající výčet pramenů a literatury. Bez nadsázky dokonce můžeme jeho publikační činnost považovat za dosavadní vrchol poznání reformního hnutí katolického duchovenstva a vzniku Církve československé. Špičková úroveň Markových děl se projevuje rovněž v nedávné syntéze (*Marek, Pavel: Český katolicismus 1890-1914. Olomouc 2003*), která zahrnuje i otázku vytvoření nového křesťanského společenství v roce 1920. Nezávisle na Markovi se pokoušely tuto záležitost nově zpracovat i odborné kruhy ČČSH. Především zde máme na mysli práci Davida Frýdla (*Frýdl, David: Reformní náboženské hnutí v počátcích československé republiky. Praha-Brno 2001*). Za pozornost stojí také studie Frýdlových učitelů a popularizační práce Davida Tonzara (*Kučera, Zdeněk - Lásek, Jan Blahoslav: Modernismus, historie nebo výzva? Praha-Brno 2002; Tonzar, David: Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československé husitské. Praha 2002*). Události kolem reformního hnutí katolického duchovenstva a vzniku Církve československé zachycují i některé nedávno vydané komplexní studie o předmnichovském státu (*Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky (1918-1939), I. Praha 2000, s. 315-325; Klimek, Antonín: Velké dějiny země Koruny české XIII, 1918-1929. Praha-Litomyšl 2000, s. 150-161*). Zatímco Kárníkově hodnocení nelze upřít vyváženost, Klimkovy závěry vybočují svojí jednostranností. Tato skutečnost se u Klimka odráží i v jeho poznámkovém aparátu, kde se za klíčové zdroje považují mezi jinými žurnalistické úvahy z Lidových novin. Upřednostňování osobního předsvědčení se pak ve vyhraněné podobě objevuje ve starší práci kolektivů autorů vystupujících pod názvem Podiven (*Otáhal, Milan - Pithart, Petr - Příhoda, Petr: Češi v dějinách nové doby. Praha 1991, s. 508-509 a 524-525*).

změnu charakteru římskokatolické církve.⁶⁾ Navíc řada duchovních z Hlaváčkova okolí, kteří nedodržovali celibát, se do reformního hnutí výrazněji nezapojila.⁷⁾

Jak dalece se Hlaváček podílel na reformním hnutí kněží ještě v dobách habsburské monarchie, pro nedostatek pramenů jen stěží přesně stanovíme. Míra zainteresovanosti lišanského faráře na reformním hnutí v prvních týdnech po vzniku republiky však dává tušit, že se otázkou změn v církvi zabýval již delší dobu. Určitým vodítkem nám mohou být Hlaváčkova nonkonformní kázání ve válečných dobách, ve kterých se svou kritikou sociálních poměrů a zdůrazňováním lásky k české vlasti shodoval s požadavky reformistů.⁸⁾

Vytvoření samostatného státu přivítal Hlaváček s velkým nadšením a při slavnostních bohoslužbách ke vzniku republiky označil dokonce Masaryka za *nástroj Božské prozřetelnosti*. Tento postoj katolického kněze k muži, jenž ve svých výročí ostře útočil proti Vatikánu, svědčí rovněž o Hlaváčkově vyhraněném názoru.⁹⁾ Zvláštní pozornost pak lišanský farář věnuje vzrůstajícím aktivitám stoupenců změn v církvi, a především jejich úsilí založit organizaci reformistů – *Jednotu katolického duchovenstva*.

Pod dojmem celkové situace v církvi se Hlaváček rozhodne iniciovat vznik rakovnické skupiny Jednoty. Obesílá jednotlivé kněze a svolává na 3. prosince 1918 ustavující schůzi místní organizace. Výzva lišanského faráře se mezi jeho kolegy setkala vesměs s pozitivním ohlasem, neboť se zasedání zúčastnila většina kněží z rakovnického vikariátu. Úspěch Hlaváčkovy akce ukazuje nejen na vnitřní zájem jednotlivých duchovních o reformy, ale rovněž na autoritu lišanského kněze v řadách místního duchovenstva. Tuto skutečnost dokládá i průběh ustavujícího shromáždění, kdy jej přítomní jednohlasně zvolili za předsedu zdejší pobočky Jednoty.¹⁰⁾

Význam Hlaváčkovy volby přesahoval rámec určité stavovské organizace, neboť Jednota zaujala v bouřlivé poválečné atmosféře v církvi klíčovou roli. V této souvislosti existuje mezi historiky spor, zda Jednota dokonce nepřevzala církevní správu do svých rukou. Jasnější závěry v této otázce však předpokládají detailní rozbor činnosti konzistorií a studium poměrů v jednotlivých regionech.¹¹⁾ Pro oblast Rakovnicka nicméně ne-

⁶⁾ Dochovaný materiál týkající se Hlaváčkovy osobnosti trpí absencí písemností, které by zachycovaly jeho vlastní rozbor jednotlivých bodů reformního programu. K pochopení Hlaváčkova zájmu o reformy tak musíme vycházet z již zmiňovaného kontextu chování lišanského faráře. V této souvislosti stojí za pozornost především jeho zdůrazňování revize Husova procesu v duchu radikálního křídla Jednoty. S otázkou přehodnocení Husova významu v římskokatolické církvi pak často předstupoval i před širokou veřejnost (SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní kniha lišanské farní osady 1846-1938; *tamtéž*, Kniha pořádku služeb Božích (Ordo Divinorum) 1911-1943; Krško, *Historie...*, s. 15). Vztahu Jednoty k Husově kauze se v obecné rovině dotýká řada prací (Kotyk, Jiří: *Spor o revizi Husova procesu*. Praha 2001, s. 72-73; Frýdl, *Reformní...*, s. 82-83 a 134-135; Marek, *České schisma...*, s. 43).

⁷⁾ Krško, *Historie...*, s. 14.

⁸⁾ Texty jednotlivých kázání se bohužel nedochovaly, ale o jejich obsahu částečně svědčí již názvy promluv (SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Kniha pořádku...).

⁹⁾ Hlaváčekův pozitivní vztah k TGM nebyl mezi katolickými duchovními ničím výjimečným, avšak jeho slova při slavnostní mši přece jen nespádala do běžného standardu. Na této okolnosti nic nemění ani fakt, že daný výrok vztahoval Hlaváček k Masarykově úloze při vzniku státu (SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní...).

¹⁰⁾ Jednání z celého rakovnického vikariátu ignorovali pouze kněží z německých obcí Děkova a Oráčova. Schůze se navíc účastnili jako hosté duchovní z novostražického a krivoklátského vikariátu. Do rakovnického vikariátu patřily fary v Čisté, Děkově, Hředlích, Chříči, Kounově, Kněževsi, Kolečovicích, Kožlanech, Lišanech, Lužné, Mutějovicích, Olešné, Oráčově, Petrovicích, Rakovníku, Senomatech a ve Vysoké Libyni. Funkci vikáře pak zastával knězeveský duchovní František Smrž (SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, *Protokoly schůzí vikariátní skupiny rakovnické katolického duchovenstva 1918-1919, zápis z ustavující schůze 3. prosince 1918*; *srv. Catalogus cleri archidioeceseos pragensis 1918*. Praha 1918, s. 218-229).

¹¹⁾ Do nedávné doby považovali autoři za rozhodující sílu v katolické církvi na přelomu let 1918 a 1919 Jednotu

máme žádný doklad, který by dokazoval zásah do struktury církevní správy. Z agendy rakovnického vikariátního úřadu jasně vyplývá, že tato instituce v sobě nadále zahrnovala všechna práva a povinnosti jako doposud. Hlaváček i přes své zvolení předsedou Jednoty musel v oblasti pastorační lišanské farnosti skládat účty rakovnickému vikáři.¹²⁾

Na druhou stranu ani v činnosti zdejší Jednoty zpočátku nepociťujeme zásahy vikariátu a vyšších církevních orgánů. Rakovnický vikář František Smrž pracoval v Jednotě jen jako řadový člen, a proto v mezích této organizace podléhal Hlaváčkově. Jednota přijímala usnesení ohledně reformního programu, který se týkal i církevní správy. Tato skutečnost se pochopitelně mohla dotknout i postavení Smrže. Vikář tak bezesporu musel při svém postupu zohledňovat stanovisko Jednoty a jejího předsedy. Hlaváček se sice volbou předsedy nestal v hierarchickém sloupci nejvýznamnější osobou rakovnického vikariátu, avšak o jeho vlivu na církevní život v regionu nelze pochybovat. Pozici Hlaváčka navíc umocňovala osobní úcta vikáře Smrže ke svému lišanskému kolegovi, kterého považoval za hluboce věřícího člověka.¹³⁾

Autorita lišanského kněze vytvářela při jednáních místní Jednoty jednoznačnou atmosféru a umožňovala hladce schválit řadu opatření posilujících reformní kurz organizace. Projevilo se to například v rámci výběru Jindřicha Šimona Baara za kandidáta na arcibiskupa a při akceptování programových cílů celostátní Jednoty, známých jako *Obnova církve katolické v Československé republice*.¹⁴⁾ K určité změně situace dochází na podzim roku 1919, kdy se nový arcibiskup Kordač snaží omezovat postavení Jednoty. V rakovnické sekci, obdobně jako v jiných oblastech, začínají někteří kněží zaujímat stále více konzervativní stanoviska. Díky Hlaváčkově ale tento názorový proud nikdy nezíská v rakovnické organizaci významnější pozice, jako například v Jednotách sousedního křivoklátského vikariátu.¹⁵⁾

Protireformní zákroky nového arcibiskupa a malá ochota představitelů celostátní Jednoty vážněji Kordačovi oponovat nakonec vedou Hlaváčka k orientaci na radikální skupinu *Ohnisko*, která se později přeorganizovala v *Klub reformních kněží*. Hlaváček se s některými svými kolegy z regionu stává členem Klubu a přijímá funkci důvěrníka této organizace pro oblast rakovnického vikariátu. Současně se lišanský farář stále méně

katolického duchovenstva (*Kaňák, Z dějin reformního...*, s. 90-91; *Kadlec, Přehled...*, s. 240; *Kubalík, Křesťanské...*, s. 126). Marek se však na možnost vůdčího postavení Jednoty dívá skepticky a spíše mluví o neúspěšném pokusu organizace převzít kontrolu nad činností katolické církve v Čechách (*Marek, České schisma...*, s. 19-23).

¹²⁾ Písemnosti vikariátního úřadu tvořily součást fondu rakovnického děkanství a teprve v současné době dochází k jejich vyčleňování do samostatné skupiny. Neménost pravomocí rakovnického vikariátu dokládá nejen korespondence s jednotlivými farnostmi a patronátními úřady, ale například i nepřerušené konání vizitací (*SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno*).

¹³⁾ *Krško, Historie...*, s. 19.

¹⁴⁾ Z důsledné podpory jednotlivých reformních bodů vybočuje u zdejší sekce poměrně konzervativní stanovisko v otázce používání mateřského jazyka při církevních úkonech. Na ustavující schůzi rakovnické Jednoty totiž přítomní souhlasili se zavedením češtiny do všech obřadů s výjimkou mše svaté. Tento rozpor ale vzal v konečné fázi za své při schválení *Obnovy církve katolické v Československé republice* (*Archiv Národního muzea Praha, f. Jednota československého duchovenstva, kart. 2, dopis rakovnické skupiny Jednoty z 20. března 1919; LA PNP Praha, f. Jednota katolického duchovenstva, č. přír. 32/42, zápis ze schůze skupiny vikariátu rakovnického z 21. července 1919; SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Protokoly schůzí vikariátní skupiny rakovnické katolického duchovenstva 1918-1919; tamtéž, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis petrovického faráře Františka Šírka z 15. března 1919*).

¹⁵⁾ *Krško, Historie...*, s. 19. Postup konzervativního křídla na křivoklátském vikariátu zachycují vedle zápisů ze schůzí zdejších Jednot i zprávy v dobovém tisku (*Seznam skupin Jednoty katolického duchovenstva československého. Jednota 1, 1. července 1919, č. 14, s. 133; Západokřivoklátská skupina. Jednota 1, 15. března 1919, č. 6-7, s. 57; Hvizdal, Antonín: Skupina západokřivoklátská. Jednota 1, 15. listopadu 1919, č. 22-23, s. 240; LA PNP Praha, f. Jednota katolického duchovenstva, č. přír. 32/42, zápis ze schůze západokřivoklátské skupiny Jednoty ze 17. července 1919; tamtéž, zápis ze schůze skupiny východní vikariátu křivoklátského ze 17. července 1919*).

Fotografie lišanského kněze Josefa Hlaváčka v katolické farní kronice. Pod Hlaváčkův snímek byla s odstupem času připsána věta: „Nešťastník! Co má na svědomí! Odpadl po převratu a strhl s sebou celou osadu až na 42 věrných! Co v okolí, co vše spáchal!!!“ (SOKA Rakovník)

zajímá o dění v Jednotě. Na schůzi místní Jednoty 13. listopadu 1919 pak oznamuje svoji rezignaci na post předsedy. Přítomní však jeho demisi nechtěli přijmout a nakonec svého kolegu přesvědčili setrvat ve vedení organizace. Průběh listopadové schůze ukazuje na nezmenšenou míru popularity Hlaváčka u ostatních duchovních v regionu i za poměrů, kdy radikálnější postoje lišanského kněze ztrácejí v rámci římskokatolické církve stále více reálných možností.¹⁶⁾

Vztah lišanských obyvatel k Hlaváčkově činnosti v reformním hnutí

Hlaváčkovy úspěchy při prosazování reformních myšlenek mezi svými kolegy zpočátku příliš nekorespondovaly s apatií jeho farníků. Občané Lišan přes své sympatie k Hlaváčkově osobě považovali po dlouhé měsíce reformní hnutí za čistě soukromou věc kněží. Zdejší obyvatelé zůstávali ve své většině římskokatolíky jen po formální stránce a náboženského života se prakticky neúčastnili. Z tohoto důvodu ani necítili potřebu zabývat se vnitřními poměry církve, o jejíž možnosti se reformovat měli své pochyby. Situaci lišanského kněze příliš neulehčovalo ani dominantní postavení sociální demokracie v obci. Tato strana se netajila odporem k církvi v jakékoliv podobě a na Hlaváčkovy aktivity se otevřeně dívala s despektem.¹⁷⁾

Pokud chtěl lišanský duchovní prolomit určitou blokádu nedůvěry, musel své okolí přesvědčit, že reformní program neřeší jen osobní potřeby kněží, ale týká se každého věřícího katolíka. Současně potřebovali Hlaváčkoví farníci nabýt alespoň částečnou naději na reálnou možnost tyto reformy

¹⁶⁾ Krško, Historie..., s. 14-15.

¹⁷⁾ OÚ Lišany, Pamětní kniha obce Lišany 1836-1939, s. 89-90; SOKA Rakovník, f. OÚ Lišany, kn. č. 2, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a místní školní rady 1904-1925, zápis ze schůze 13. července 1919; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádané, Pamětní.... V komunálních volbách v červnu 1919 získala sociální demokracie 12, agráři 4 a socialisté 2 mandáty.

uskutečnit. První projevy zájmu probouzelo vedle četných Hlaváčkových kázání o reformách též vystoupení lišanského kněze na Husových oslavách v červenci 1919. Hlaváček zde zdůraznil kladný postoj Jednoty ke kostnickému mučedníkovi, a snažil se tak doložit bezprostřední vazby reformního hnutí k citlivým otázkám českých dějin.¹⁸⁾

Značnou roli při Hlaváčkově úsilí zainteresovat do zápasu o změny v církvi lišanské obyvatele sehrál rychlý sled událostí na sklonku roku 1919. Vzhledem ke stupňujícímu se tlaku Vatikánu vůči Jednotě začínají radikální reformisté již víceméně otevřeně hovořit o možnosti vytvoření samostatné církve. S novým pohledem na celou záležitost pak přistupují k realizaci reforem bez ohledu na postoje církevní hierarchie. Na základě pokynu Klubu reformních kněží sloužila řada duchovních po celé republice o Vánocích roku 1919 liturgii v češtině. Mezi nimi konal mši v národním jazyce pochopitelně též Hlaváček, což vzbuzovalo velkou pozornost lišanských obyvatel. Mnozí Hlaváčkoví farníci brali české bohoslužby jako důkaz toho, že se reformy týkají celého církevního života a jsou skutečně realizovány. Liturgie v českém jazyce mohla u občanů, kteří byli po vzniku samostatného státu zvláště citliví na národní prvky, opětovně vyvolat zájem o náboženskou otázku, a dokonce vést k prohloubení jejich religiozity.¹⁹⁾

Výsledek vánoční bohoslužby na sebe nedal dlouho čekat. Kromě nadšených ohlasů řadových obyvatel se k celé záležitosti rozhodli vyjádřit rovněž místní představitelé některých politických stran. Zdejší organizace agrárníků a socialistů na své společné schůzi 28. prosince 1919 veřejně proklamovaly Hlaváčkovu podporu a přihlásily se k reformnímu programu. Lišanský kněz tak získal poměrně slušnou základnu příznivců reforem, o kterou se mohl opřít i v případě, že by se rozešel s římskokatolickou církví. Hlaváčkův úspěch snad snižovala jen ta skutečnost, že nejsilnější strana v obci, sociální demokraté, se nadále nechtěla v této kauze angažovat.²⁰⁾

Konverze Hlaváčka k Církvi československé

Ochota lišanských věřících podpořit reformy i za cenu vytvoření samostatné církve měla v nejbližší době projít svojí zkouškou. Na schůzi Klubu reformních kněží v Praze 8. ledna 1920 odhlasovala většina přítomných vznik nového náboženského společenství – Církve československé. Emancipační proces podpořil spolu s dalšími duchovními z Rakovníka také Hlaváček. Oproti očekávání neznamenal kladný postoj k založení CČS u účastníků shromáždění ještě vstup do nové křesťanské organizace. Většina přítomných nakonec zůstala z různých důvodů římskokatolíky. Obdobně mnozí kněží z Rakovníka, kteří hlasovali pro schisma, své stanovisko přehodnotili. Kromě Hlaváčka se posléze na CČS orientovali z celého vikariátu již jen tři duchovní. Konkrétně se jednalo o faráře z Chříče Jana Pitlíka, kněze z Rakovníka kaplana Františka Polana a katechetu Václava Lišku. Nutno pak dodat, že ve srovnání s Polanem, Liškou a Pitlíkem přesahovala Hlaváčkova zainteresovanost pro CČS zdaleka angažovanost ostatních tří kněží.²¹⁾

Bez ohledu na tuto okolnost ale Hlaváčkův odklon od dosavadní církve k nové konfesi neproběhl tak přímočaře, jak by se mohlo očekávat. Lišanský farář bral přes vnitřní zaujetí pro změny v církvi na zřetel také své hmotné zabezpečení. V rámci diskusí kolem

¹⁸⁾ SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Kniha pořádku...

¹⁹⁾ Krško, *Historie...*, s. 16.

²⁰⁾ O průběhu schůze nás informuje pouze článek z tisku CČS, který si přepsal vikář Smrž (*Ne kalafunové blesky metat. Český zápas* 3, 19. února 1920, č. 5, s. 8; srv. SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, vikářův opis článku z Českého zápasu).

²¹⁾ Krško, *Historie...*, s. 16 a 20.

případného rozkolu zdůrazňoval, že nová církev musí svým farářům bezprostředně zajistit odpovídající zázemí.²²⁾ Finanční těžkosti ČČS však alespoň v počátcích tyto požadavky více než zpochybňovaly. Nejistá budoucnost v novém křesťanském společenství tak vedla Hlaváčka k lavírování mezi oběma konfesemi. Myšlenkově se už s dosavadní církví rozešel, ale nechtěl se vzdát výhod plynoucích ze svého postu římskokatolického kněze. Hlaváčkovy postoje částečně splňovaly záměry ústředí ČČS, které chtělo, aby konvertovaní kněží nadále zůstávali ve svých stávajících úřadech.²³⁾ Hlaváček však tendence vedení ČČS překračoval tím, že v rámci duchovní správy vykonával všechny povinnosti vůči vyšším orgánům římskokatolické církve, jako například účast na pastoračních konferencích či odevzdávání žádostí o dispens vikariátu.²⁴⁾

V jistém směru ale Hlaváček svůj rozchod s Vatikánem naplnil již několik týdnů po vzniku ČČS, a to právě v otázce celibátu. Na sklonku ledna 1920 totiž vstoupili Polan, Liška a Hlaváček do manželského stavu. Hlaváček s Liškou uzavřeli sňatek se svými přítelkyněmi na lišanské faře. Nejprve byli Hlaváček a jeho kuchařka oddáni Liškou a pak lišanský duchovní poskytl svému kolegovi stejnou službu. Následně oba páry uzavřely před tajemníkem okresního úřadu Františkem Bařhou civilní sňatek.

Zatímco většina lišanských obyvatel přijala Hlaváčkovu svatbu pozitivně, vikář Smrž prožíval neradostné chvíle. Informoval o celé záležitosti konzistoř s tím, aby nepostupovala ukvapeně a dala Hlaváčkovi dostatek času a možností svůj sňatek zrušit. Na případné personální změny se díval skepticky, neboť *zvláště v Lišanech bude nebezpečno pana faráře Hlaváčka odstraniti. Jest velice oblíben a lid půjde za ním, odtrhne-li se od církve, tam svým hlasem a zpěvem jako řečník a zpěvák odtrhne s sebou celé okolí*. Smržovy obavy se pak v následujících měsících skutečně vyplnily.²⁵⁾

Osobní zainteresovanost v otázce zdobrovolnění celibátu se v krizovém období stala pro Hlaváčka motorem k jasnější orientaci na ČČS. Prolínání leckdy radikálních postojů se soukromými zájmy představovalo druhou stránku vcelku populární a po lidské stránce přístupné Hlaváčkovy osobnosti.²⁶⁾ Míra sympatií lišanského kněze u jeho farníků nicméně dokázala překrýt většinu Hlaváčkových negativních vlastností. Taktizování a určitá nerozhodnost duchovního tak samy o sobě neodradily lišanské obyvatele od ČČS. Nejednoznačný postup Hlaváčka však zpomalil tempo přestupu lišanských občanů do nové konfese a s tím spojenou organizaci života ČČS. V Lišanech tak pro dobu prvních dvou měsíců roku 1920 nezaznamenáme žádné výraznější aktivity bezprostředně spjaté s ČČS. Určitý klidový stav rozhodně nepatřil ke specifickým rysům vývoje takové lokality, jako byla středně velká obec Lišany, ale projevil se na celém Rakovnicku a rovněž v okolních regionech. Výjimku pro nejbližší oblast tvořila situace na Lounsku, kde již organizace života Církve československé nabírala v té době na poměrně velké dynamičnosti.²⁷⁾

²²⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sign. AII-49, inv. č. 1/a - 14, dopis Hlaváčka z 25. září 1919.

²³⁾ K setrvání všech duchovních ČČS na svých dosavadních místech vyzvali představitelé této konfese již na schůzi 8. ledna 1920 (Růžička, Veleslav: *Organizační vývoj ústředních orgánů Církve československé do 9. ledna 1921*. Náboženská revue 13, srpen 1941, č. 4, s. 242).

²⁴⁾ SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno.

²⁵⁾ OÚ Lišany, Pamětní..., s. 98; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní..., Krško, Historie..., s. 18-19.

²⁶⁾ Rozporuplný přístup Hlaváčka dokládá i jeho dopis z 15. ledna 1920, ve kterém v reakci na rodinné problémy uvažuje o odchodu do světských služeb (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 15. ledna 1920).

²⁷⁾ Krško, Jan: *Náboženská obec Církve československé v Lounech od svého založení až do postavení sboru v roce 1932*. Diplomová práce, Knihovna Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 1997, strojepis, s. 13.

Hlaváček ve svém nitru patrně ještě doufal v obrat v římskokatolické církvi, kde by v případě akceptování reforem ze strany Vatikánu existovala reálná šance na odstranění schismatu. Lišanský kněz tedy alespoň sporadicky navštěvuje schůze Jednoty katolického duchovenstva a snaží se zlomit vzrůstající apatii jejích členů. Po svém fiasku, kdy se na březnovém zasedání místní sekce pokusil změnit náladu účastníků, pochopil reálnou situaci a soustředil veškeré své úsilí na podporu ČČS. Hlaváček se i nadále nechtěl vzdát úřadu duchovního správce katolické farnosti a plnil řadu povinností v rámci své původní konfese. Jeho důvody se ale nyní zúžily. Za klíčové považoval využít funkci ke svému ekonomickému zajištění a k misijní práci pro ČČS do doby, než se nové náboženské společenství natolik zorganizuje, aby se o vlastní duchovní dokázalo postarat. Hlaváčkův postup bezděky podpořilo i arcibiskupství, neboť se na základě doporučení vikáře snažilo při řešení kauzy lišanského kněze zbytečně nespěchat.²⁸⁾

První aktivity Církve československé v Lišanech

V průběhu března 1920 začíná Hlaváček s otevřenou agitací pro ČČS. Získává první stoupence nového křesťanského společenství, kteří zajišťují distribuci přestupových blanketů po svém okolí. Do celé situace opětovně vstoupila místní organizace Republikánské strany československého venkova a vyzvala širokou veřejnost ke konverzi k ČČS. Většina obyvatel sice prozatím zůstává netečná, avšak okresní úřad již registruje první přihlášky do ČČS.²⁹⁾

Podpora lišanských agrárníků Československé církvi nestála v rozporu se stanoviskem jejich vedení v Praze. Významná místa ve straně totiž zastávali členové ČČS, jako například Isidor Zahradník. O postoji zdejších socialistů k nové konfesi se nám pro toto období nedochovala žádná zpráva. Vzhledem k jejich prohlášení na společné prosincové schůzi s republikány lze očekávat, že nechtěli zůstat za agrárníky pozadu a veřejně vyhlásili ČČS své sympatie. Kladný vztah lišanských socialistů k reformnímu hnutí a následně zřejmě i k ČČS předstihl situaci ve vedení strany. To se na případné změny v římskokatolické církvi dívalo skepticky a zpočátku mnoho nedůvěřovalo ani nové konfesi. Dominantní sociální demokracie se příliš neodchýlila od svého původního stanoviska k reformnímu hnutí a k existenci ČČS rovněž zaujímal chladný postoj. Vznikající ČČS se tak v Lišanech mohla opřít jen o menší politické subjekty.³⁰⁾

Na rozdíl od situace v Lišanech přistupovala v Rakovníku sociální demokracie k Polanovi a Liškovi poněkud vstřícněji. Většina zdejších představitelů strany sice obdobně jako v Lišanech odmítala vyjádřit sympatie k jakékoliv církvi, avšak chtěla podpořit ženaté kněze proti zákrokům ze strany arcibiskupství. U ostatních politických subjektů zastoupených v rakovnické samosprávě byl poměr k nové konfesi mnohem otevřenější, neboť prohlášení národní demokracie a socialistů jednoznačně propagovala ČČS. Trebaže se Polan s Liškou pro ČČS angažovali daleko méně než Hlaváček, našli u městských zastupitelů větší zázemí než lišanský kněz ve své obci. Na obou místech pak ČČS nalezla přímou podporu vedle občanských stran pouze u socialistů. Manévrovací pro-

²⁸⁾ Krško, *Historie...*, s. 17 a 19.

²⁹⁾ *Tamtéž*, s. 20. Postoj agrárníků z jara 1920 známe sice jen z Hlaváčkovy dopisu, avšak neexistuje důvod, proč této informaci nevěřit (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 29. března 1920). V evidenci rakovnického hejtmanství se první přestupy lišanských obyvatel do ČČS objevují právě na sklonku března 1920 (SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, kn. č. 48, *Rejstřík změn náboženského vyznání 1919-1921*).

³⁰⁾ Vztahu jednotlivých politických stran k reformnímu hnutí a následně k ČČS si více všimá Marek (*Marek, České schisma...*). Základní informace k osobě Isidora Zahradníka přináší článek Milana Hlinomaze (*Hlinomaz, Milan: PhDr. Theodor Zahradník. Bibliotheca Strahoviensis 2, 1996, s. 101-107*).

stor všech tří duchovních zvětšoval fakt, že se v Lišanech ani v Rakovníku nedostala do samosprávy katolická strana.³¹⁾

Přes určité počáteční úspěchy se Hlaváček stále více utvrzoval v předsvědčení, že výrazný posun v misijní práci pro CČS může přinést jen erudovaná přednáška o věroučných principech a o aktuálním dění v novém náboženském společenství. Sám se pro tak náročný úkol necítil dostatečně vhodnou osobou, a proto se obrátil na duchovního vůdce CČS Karla Farského, zda by nemohl promluvit k lišanským občanům. Farský souhlasil a po předběžné domluvě přijel 11. dubna 1920 do obce, kde na schůzi příznivců CČS pronesl dvouhodinovou řeč o novém rozměru náboženské výchovy člověka v moderní době. Přednáška Farského zapůsobila na účastníky shromáždění s největší pravděpodobností hlubokým dojmem. Přítomní si totiž rozebrali tiskoviny CČS a Farskému slíbili, že do nové křesťanské organizace vstoupí celé Lišany.³²⁾

V následujících měsících skutečně okresní hejtmanství eviduje nesčetné přestupy lišanských občanů k nové konfesi. Od dubna do června 1920 se tak ve vesnici přihlásilo do CČS přes 300 osob. Z celkového počtu lišanských obyvatel to však činilo jen 30 %, což nesplňovalo očekávání Farského a dalších představitelů církve o konverzi celé obce.³³⁾ Na prvním pracovním zasedání duchovních a laiků, konaném 9. a 10. června 1920, se tedy poměry v Lišanech hodnotily v tom smyslu, že *zde to trochu vážne*.³⁴⁾

Arcibiskupství však nevnímalo zájem místních občanů o CČS jako příliš malý a se zděšením se 14. července obrátilo na rakovnického vikáře s dotazem na vhodného Hlaváčkovu nástupce. Vikářova odpověď arcidiecézi zklamala, protože se žádný z Hlaváčkových sousedů nechtěl ujmout lišanské fary. Většinou se vymlouvali na zdravotní problémy a na pracovní zaneprázdněnost, ale skutečným důvodem byla neochota zdejších kněží dostat se do konfliktu se svým bývalým kolegou a leckdy stále ještě přítelem Hlaváčkem.

Nejmarkantněji se tento problém projevil u luženského kněze Bohumila Jakeše, který s Hlaváčkem udržoval dlouholetý kamarádský vztah. Stejně jako lišanský duchovní hlasoval i Jakeš na schůzi Klubu reformních kněží 8. ledna 1920 pro vznik CČS, avšak nakonec zůstal římskokatolíkem. Se svým rozhodnutím setrvat v dosavadní církvi se nicméně v průběhu následujících měsíců jen špatně vyrovnával. Příliš optimismu Jakešovi nedávaly ani běžné osobní rozhovory s Hlaváčkem či kontakty se svými bývalými farníky, kteří konvertovali k CČS a chodili na bohoslužby do Lišan. Nepříznivou situaci nakonec řešil žádostí o přeložení do jiné oblasti. Vikáři tak vedle Lišan přibyla starost o získání

³¹⁾ OÚ Lišany, *Pamětní...*, s. 89-90; SOkA Rakovník, f. OÚ Lišany, kn. č. 2, inv. č. 2, *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a místní školní rady 1904-1925*; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, *Pamětní...*; Krško, *Historie...*, s. 22-24.

³²⁾ Farského návštěva se uskutečnila v koordinaci s rakovnickými kněžími. Při své cestě 11. dubna 1920 nejprve Farský promluvil v Lišanech a následně se odebral na shromáždění do Rakovníka (*Krško, Historie...*, s. 20-21). Postavě Karla Farského věnovali autoři CČS poměrně velkou pozornost. Krátce po jeho smrti vyšel sborník studií o životě této osobnosti (*Sborník Dra Karla Farského. Praha 1928*). V následujících letech se pak objevily některé další práce (*Pešková-Kounovská, Olga: Farský žije. Praha 1937; Lahodný, Stanislav: Farský a naše dny. Praha 1955*). Vcelku dobrou úroveň má Kaňákova studie (*Kaňák, Miloslav: Karel Farský. Praha 1951*), kde je i rozbor Farského díla. Stejnou pozornost si zaslouží zhodnocení Farského teologie od kolektivu autorů Husovy fakulty (*Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista. Praha 1952/1953*). V novější době navázali na Kaňákovu práci Kadeřávek a Trtík (*Kadeřávek, Václav - Trtík, Zdeněk: Život a víra ThDr. Karla Farského. Praha 1982*). Z katolických autorů se Farskému více věnuje Kubalík (*Kubalík, České...*, s. 202-205; *týž, Křesťanské...*, s. 134-135). Nutno však dodat, že veškeré dosavadní studie o Farském jsou poznamenány konfesijní orientací jednotlivých autorů.

³³⁾ SOkA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, kn. č. 47, *Rejstřík o přestupech a výstupech z církve 1915-1921*; tamtéž, kn. č. 48, *Rejstřík změn náboženského vyznání 1919-1921*.

³⁴⁾ ÚAM CČSH Praha, neuspořádáno, protokol pracovního sjezdu 9. a 10. června 1920.

vhodného duchovního pro Lužnou. Neobsazení luženské farnosti by při bezprostřední blízkosti Lišan dávalo větší možnosti pro Hlaváčkovu propagační činnost.

S ohledem na problémy se zajištěním nového kněze pro lišanskou faru se římskokatolická církevní hierarchie rozhodla s odvoláním Hlaváčka posečkat. Arcibiskupství navíc nechtělo přijít o duchovního, jenž svou popularitou mezi širokou veřejností předstihl řadu svých kolegů. Doufalo proto, že nakonec Hlaváček přece jen zruší sňatek a obnoví všechny své vazby na původní církev. Větší šetrnost vůči Hlaváčkově osobě se projevila rozdílným přístupem arcidiecéze k řešení situace v Rakovníku na jedné a v Lišanech na druhé straně. Ačkoliv Polan s Liškou vyvíjeli pro ČČS menší aktivitu než Hlaváček, již v závěru srpna roku 1920 je arcibiskupství suspendovalo. Hlaváčkově ale zastavilo plat až o tři měsíce později.³⁵⁾

Nový rozměr Hlaváčkovy osobnosti v odraze vnímání obyvatel Rakovnícka

Hlaváček však již nehodlal z nastoupené cesty k ČČS couvnout. Dobu před zákrokem arcidiecéze využil lišanský kněz k hledání jiného placeného místa, které by mu umožnilo vykonávat pastorační činnost oproštěnou od ekonomického zázemí. Od září tedy začal vyučovat zeměpis na rakovnické obchodní škole. Vedle hmotného zabezpečení přinesly Hlaváčkově pravidelné cesty do Rakovníka i kontakt se zdejšími laickými představiteli ČČS.³⁶⁾

V Rakovníku totiž kvůli netečnosti Polana a Lišky přešla iniciativa při budování organizační struktury na prosté věřící. Vzniká zde přípravný výbor jako dočasné vedení místních stoupenců ČČS. Na jeho žádost slouží Hlaváček 12. září 1920 bohoslužbu v rámci tábora lidu ČČS, který zásadním způsobem ovlivnil celkovou konfesijní situaci ve městě. Vystoupení lišanského kněze na shromáždění vyvolalo mezi účastníky vlnu nadšení a rozšířilo obzor Hlaváčkovy popularity za hranice jeho farnosti.

Posun zaznamenalo i samotné chápání Hlaváčkovy osobnosti. Z obyčejného faráře hlásícího se k ČČS se náhle stal samotný symbol nového křesťanského společenství. Postava lišanského kněze se jakoby zbavila všech kontroverzí ohledně rozhodování mezi dvěma vyznáními a dostala svatozář neohroženého bojovníka nové církve.³⁷⁾ Hlaváčkův proslov na manifestaci však současně zpřetrhal většinu přátelských vztahů mezi jeho bývalými katolickými kolegy. Sám vikář již konzistoř k citlivému přístupu při řešení otázky lišanského duchovního nenabádal.³⁸⁾

Několik dnů po táboru lidu se v Rakovníku z přípravného výboru vytvořil skutečně stabilní orgán ČČS – rada starších. Rakovničtí přívrženci nového náboženského společenství sestavili tuto církevní samosprávu jako první z celého regionu, takže se pod její pravomoc dostal v jistém smyslu rovněž Hlaváček. Rada starších považovala za jeden z prioritních úkolů přesvědčit pro Československou církev obyvatele z širokého okolí a začala organizovat první propagační cesty. V rámci těchto aktivit se často obracela

³⁵⁾ SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, opis dopisu vikáře konzistoři z 24. července 1920; tamtéž, dopis konzistoře ze 14. července 1920; tamtéž, dopis konzistoře z 23. října 1920; tamtéž, opis oznámení konzistoře o pozastavení požitků pro Hlaváčka z 23. listopadu 1920; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Olešná, dopis vikáře z 29. října 1920; tamtéž, f. OkÚ Rakovník, kart. č. 434, dopis zemského úřadu ohledně Hlaváčkovy stížnosti z 24. srpna 1929; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; Krško, Historie..., s. 16 a 29.

³⁶⁾ Krško, Historie..., s. 42.

³⁷⁾ Tamtéž, s. 27-33.

³⁸⁾ SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, opis dopisu vikáře z 18. listopadu 1920.

na lišanského kněze, neboť v něm viděla dobrého řečníka a charismatickou osobnost. Hlaváček tak spolu s laickými představiteli CČS z Rakovníka navštěvoval jednotlivé obce a povětšinou s úspěchem seznamoval místní obyvatele s věroučnými principy nové konfese.³⁹⁾

O své misijní činnosti později napsal: *A nastala práce a apoštolské cesty po kraji. Ani se mě [členové rady starších – pozn. J. K.] neptali a dali na plakáty s kategorickým: „Tam a tam musíš jít!“ [...] Nebylo neděle, abychom nebyli někam jeli. [...] Často několik dní jsme byli na cestách. A to většinou pěšky a na své útraty. Na svou vlastní osadu jsem neměl ani času, jsa stále v jižních končinách Rakovnicka a severního Kralovicka.*⁴⁰⁾

Hlaváčková slova o zanedbávání své farnosti vystupují do popředí při srovnání se skutečností, že zde až do konce roku 1920 nevznikla rada starších. V písemnostech lišanské duchovní správy ale nelze nalézt žádné důkazy, které by svědčily o Hlaváčkově neplnění základních pastoračních povinností. Lišanského faráře sice nyní zaměstnávaly různé agitační cesty a vyučování na obchodní škole, svůj čas pro zajišťování kněžských povinností si však vždy našel.⁴¹⁾

Přes tyto skutečnosti ale časový rozdíl mezi založením samospráv CČS v Rakovníku a v Lišanech ukazuje na určitou vývojovou anomálii. Obec s menší aktivitou svých duchovních měla dříve radu starších než lokalita s větší zainteresovaností faráře. Na druhou stranu mohla právě míra Hlaváčkovy zájmu způsobit prodlevu při vytváření lišanské samosprávy CČS. V Rakovníku zaktivizovala laický živel mezi jiným netečnost Polana a Lišky. Obyvatelé Lišan nemuseli mít díky vystupování svého faráře takovou potřebu sami organizovat náboženský život CČS. Snažili se pracovat jen na základě pokynů duchovního. CČS v Lišanech tak až do počátku roku 1921 fungovala ve struktuře dosavadní katolické farnosti.

Hlaváčková autorita pak hrála klíčovou roli i po ustavení lišanské rady starších a dávala charakter celé náboženské obci. Zatímco v Rakovníku se postavení kněze leckdy odvíjelo od libovůle laických představitelů, v Lišanech alespoň v počátečním období funkce duchovního v praktické rovině zastiňovala radu starších. V sousedních Lounech postavení kněží spíše odráželo poměry v Lišanech, nicméně úloha rady starších zde vzrostla rychleji než v Hlaváčkově obci. Pozice lišanského faráře se odvíjela od míry jeho popularity v širokém okolí. Vysoký kredit si v očích místních obyvatel udržela Hlaváčкова postava nejen po dobu svého života, ale ve formě tradice i po rozkladu lišanské náboženské obce CČS v poslední čtvrtině 20. století.⁴²⁾

V této souvislosti nesmíme Hlaváčka vnímat jako hluboce založeného teologa, ale spíše je třeba v něm vidět lidového kněze. Své charisma si totiž budoval především na schopnosti komunikovat s prostým věřícím, který většinu svého času trávil náročnou prací v zemědělství. Rakovnicko tak v rámci CČS nemělo vysloveně mysticky založeného duchovního, jakým byl například Rudolf Pařík v Lounech. Na druhé straně však

³⁹⁾ ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIIC - spisy z roku 1921, dopis radě starších Křivoklát z 25. května 1921; Husova stráž pod Krakovcem 1, 3. února 1921, č. 5, s. 4; Mutějovice. Husova stráž pod Krakovcem 1, 12. února 1921, č. 6, s. 4; Krško, Jan: Husovy oslavy CČS na Krakovci z historického hlediska. Rakovník 1999, s. 11; týž, Historie..., s. 38-41. Hlaváček konal agitační přednášky nejen v rámci regionu, ale zavítal i do oblasti svého rodiště na Sedlčansku (ÚIAM CČSH Praha, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493).

⁴⁰⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní....

⁴¹⁾ Pro nedostatek jiných pramenů můžeme alespoň říci, že Hlaváček přes svoji zaneprázdněnost konal pravidelně každou neděli mši (SOKA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Kniha pořádku...).

⁴²⁾ Autorita lišanského kněze vystupuje snad ve všech závažnějších písemnostech náboženské obce včetně zápisů ze schůzí rady starších (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní kniha rady starších Církve československé v Lišanech 1921-1938). Vůdčí postavení laických zástupců v Rakovníku se projevovalo nejen při styku náboženské

ani mezi zdejšími římskokatolickými kněžími nenajdeme osobnost přesahující svými teologickými rozbory hranice regionu.⁴³⁾

Ustavení rady starších v Lišanech

První samostatnější aktivity laických příznivců CČS se v Lišanech objevují v prosinci 1920, kdy Jaroslav Rotta a Josef Tichý začínají organizovat rozsáhlou propagační kampaň. Spolu s dalšími členy CČS obcházejí jednotlivé občany Lišan a snaží se je přimět ke vstupu do nového křesťanského společenství. Celá akce se protáhla na několik měsíců, což bezesporu ovlivnilo názory lišanských obyvatel.⁴⁴⁾ Vedle Hlaváčkovy pastorační činnosti tak právě toto misijní úsilí prostých věřících rozhodujícím způsobem změnilo konfesijní poměry v obci. Při sčítání lidu v únoru 1921 se v Lišanech k CČS přihlásilo 737 občanů, kdežto jen 40 zůstalo římskokatolíky. Ke skupině bez vyznání se zařadilo 313 obyvatel. Římskokatolická církev se tak ocitla na pokraji společenského zájmu.⁴⁵⁾

V rámci agitační kampaně se laičtí stoupenci nové konfese snaží v koordinaci s Hlaváčkem vytvořit místní církevní samosprávu. Svolali na 1. ledna 1921 valnou hromadu příslušníků CČS, kde účastníci zvolili jednotlivé členy rady starších. Předsedou se stává Antonín Zákon, jednatelem František Rotta a pokladníkem František Rais. Na první schůzi rady 16. ledna pak přítomní dosazují do funkce místopředsedy Jana Lukáše. Ustavením samosprávy se začíná vytvářet struktura budoucí lišanské náboženské obce.⁴⁶⁾

obce s okolním světem, ale především v přesném vymezení práv a povinností duchovních. Zatímco Polan tuto podobu víceméně akceptoval, někteří jeho nástupci ve funkci duchovního správce chtěli svoji rozhodovací pozici zvětšit. Docházelo tak k ostrým střetům s radou starších, které vesměs končily odchodem kněze do jiné oblasti (*ACCŠH Rakovník, Pamětní...; sro. Horek, Oldřich: Historie Církve československé v Rakovníku. Medailonky osobností I. Rakovník 2000, s. 32-36*). Obdobné problémy měli faráři i v náboženské obci Velký (Panoší) Újezd, která se na jihozápadě Rakovnicka právně konstituovala na přelomu 20. a 30. let (*Krško, Husovy oslavy...*). Z náboženských obcí ležících mimo tehdejší rakovnický okres prokázaly vedoucí úlohu rady starších studie týkající se CČS v Chřtici a Jihlavě (*Ježek, Radovan: Založení Církve československé v Kralovicích a okolí. Bakalářská práce, Knihovna Fakulty humanitních studií Západočeské univerzity, Plzeň 2002, strojopis, s. 14-22; Urbančík, Vojtěch: Náboženská obec Církve československé v Jihlavě ve dvacátých letech našeho století. Vlastivědný sborník Vysočiny - oddíl věd společenských 10, 1997, s. 105-134*). V Lounech zpočátku řídil veškeré dění CČS tandem zdejších duchovních Rudolfa Paříka a Aloise Vosátky. Po odchodu Paříka však Vosátka nedokázal účinně čelit rostoucímu sebevědomí členů rady starších. Pozice Vosátky vůči církevní samosprávě se posléze o mnoho nelišila od postavení Polana v Rakovníku (*Krško, Náboženská obec..., s. 12-24*). Při utváření vztahů mezi laickými zástupci náboženské obce a knězem záleželo na jedné straně na osobních schopnostech duchovního vybudovat si dostatečnou prestiž a přitom respektovat pravomoci rady. V základní myšlence si musel farář uvědomit, že v nové církvi již není otec nýbrž bratr a jeho duchovní vedení se bude především odvíjet z neformální autority. V obráceném pohledu určovala pozici jednotlivých členů rady mnohdy jejich angažovanost bezprostředně po vzniku CČS. Klíčovou roli zde hrálo, zda v počátečním období dokázali při organizování náboženského života CČS zastínit svoji iniciativou kněze.

⁴³⁾ Na určité limity v teologické šíři Hlaváčkových myšlenek ukazují některé výrazové prostředky použité v běžné korespondenci ve vztahu k věroučným otázkám. Hlaváček si navíc při sestavování náročnějších homiletických textů vždy vyžádal pomoc některého z čelných představitelů CČS (*ÚAM CČSH Praha, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493; tamtéž, Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 29. března 1920; tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57*).

⁴⁴⁾ *SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Kniha pamětní fary luženské 1840-1938; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní....* Iniciativu svých farníků dokázal v kronice náboženské obce ocenit i Hlaváček (*ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...*). Hlaváčkův údaj byl později převzat i do zprávy zaslané ústředí církve (*ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj náboženské obce Církve československé v Lišanech u Rakovníka v letech 1920-1948*).

⁴⁵⁾ *Statistický lexikon v zemi české I. Praha 1923, s. 221.*

⁴⁶⁾ Do rady starších vybralo shromáždění 1. ledna kromě zmiňovaných funkcionářů ještě Václava Vlčka, Josefa Proška, Františku Kejlovou a Marii Kotíkovou. Za náhradníky přítomní určili Františka Kotíka, Františka Štrose a Antonína Michovského. Z profesního hlediska se jednalo o zaměstnance, drobné rolníky a živnostníky,

Rozsah a vnitřní uspořádání zdejší náboženské obce zaznamenaly v průběhu 20. let řadu proměn. Počáteční období charakterizuje prolínání struktury původní katolické farnosti s novou náplní činnosti rady starších a duchovní správy CČS. Hlaváček v administrativě farního úřadu řeší podle charakteru jednotlivé položky buď jako interní římskokatolické záležitosti, nebo ve vztahu k CČS. S rokem 1922 však dostává veškerá agenda po konfesijní stránce jednoznačnou podobu. Na rozdíl od určitého přechodného stadia duchovní správy vystupuje rada starších jako dosud neznámý prvek, který pochopitelně pracuje jen v intencích CČS. Ve vzájemných vztazích rady a kněze pak Hlaváčková autorita zatlačuje formální vedení samosprávy do pozadí.⁴⁷⁾

Faktická převaha duchovní správy nad radou starších odrážela i územní rozsah obou institucí. Lišanská rada vznikla jako lokální samospráva působící jen v samotné vesnici. V následujících měsících se stejné řídicí orgány CČS ustanovují v řadě jiných obcí Rakovnicka. Vytváří se tak specifický model církevní správy, představovaný hustou sítí místních rad starších, podřízených okresní radě v Rakovníku. Problémy se státním schvalováním jednotlivých lokálních samospráv CČS si však v budoucnu vyžádaly modifikaci tohoto systému. Většina místních církevních samospráv během 1. poloviny 20. let zaniká a prosazuje se existence několika na sobě nezávislých rad starších. V reorganizačním procesu proto záleželo na okolnosti, která z lokálních rad starších převzme řízení náboženského života i pro okolní vesnice. Lišany v tomto ohledu výrazně zvýhodňoval fakt, že zde vedle rady sídlil i duchovní.⁴⁸⁾

Na rozdíl od rady starších zabírala pravomoc lišanského kněze daleko větší území. Vzhledem k tomu, že v oblasti existovaly duchovní správy CČS jen v Rakovníku a Lišanech, museli kněží z těchto farností převzít zodpovědnost za poměrně široké okolí. Po předběžných konzultacích rozdělila biskupská rada CČS v závěru dubna 1921 zdejší region po stránce pastorační činnosti na rakovnickou a lišanskou farní osadu. Většinu obcí tehdejšího politického okresu, které ležely na sever od Rakovníka, dostal pod pravomoc Hlaváček. Do lišanské farní osady připadlo rovněž sousední Novostrašecsko. V rámci celé oblasti pak Hlaváček kromě vysluhování církevních úkonů a vedení matrik zajišťoval i vyučování náboženství.⁴⁹⁾

tedy nižší a střední sociální vrstvy. S většinou jmen se v rámci aktivit CČS setkáváme i v následujících letech. Můžeme tedy předpokládat, že při výběru vhodných osob do rady starších hrál prioritní roli jejich hlubší vztah k CČS. Případné ohledy na společenské postavení kandidátů se zde s největší pravděpodobností neprosadily. Práce v radě starších nebyla samozřejmě nijak honorována, avšak znamenala s rostoucí pozicí CČS v Lišanech určitý kredit mezi místními obyvateli. O členství v církevní samosprávě tak teoreticky mohli projevit zájem i lidé bez vnitřního vztahu k samotné konfesi (ACCŠH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní...*, s. 1-3; ÚAM CČSH Praha, *sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...*; *Hnutí naše na venkově. Husova stráž pod Krakovcem 1, 3. února 1921, č. 5, s. 3*).

⁴⁷⁾ Základní představu o Hlaváčkově administrativě si můžeme mezi jiným vytvořit z podacích protokolů duchovní správy CČS. O vazbách vznikající organizační struktury CČS na předchozí strukturu katolickou, svědčí i pokračování záznamů v původním protokolu farního úřadu (SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, *neuspořádáno, Jednací protokol fary v Lišanech 1900-1921; srv. ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Jednací protokol duchovní správy 1922-1926*). Matriční záznamy pro členy CČS však začal Hlaváček vést odděleně již od roku 1921 (OÚ Lišany, *Knihy narozených, oddacích a zemřelých 1921-1924*).

⁴⁸⁾ Na území tehdejšího politického okresu Rakovník se v průběhu roku 1921 vytvářely rady starších v Hostokryjích, Hvozďě, Chrástanech, Janově, Kněževsi, Krušovicích, Lubné, Městečku, Milostíně, Mutějovicích, Nesuchyni, Olešné, Panošim (Velkém) Újezdě, Petrovicích, Rousínově, Slabcích a v Zavidově. Vznikaly i společné církevní samosprávy pro dvě obce, jako Chlum a Ryšín, Kostelík a Modřejovice, Krakov a Malinová, Křivoklát a Roztoky (ACCŠH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIC - spisy z roku 1921; *tamtéž, sign. IB-3, inv. č. 3/IIC - spisy z roku 1921; tamtéž, sign. ID₂-8, inv. č. 8/Pol. spr.; ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-6, inv. č. 10/IIIa145; tamtéž, sign. AI-5, inv. č. 10/IIIa14*).

⁴⁹⁾ Kromě obcí na Rakovnicku a Novostrašecsku byl posléze Hlaváčkově svěřen i Kounov ze žateckého okresu a Kolesovice náležející pod hejtmanství v Podbořanech. K určitým drobným úpravám územní působnosti lišanského

Zápis

o schůzi valného shromáždění příslušníků církve
československé v Lišanech konané dne 1. ledna
1921 v místnosti p. Josefa Vinklera v Lišanech.
Přítomni.

I. Přednáška br. Kopeckého z Rakovníka:

O církvi československé. Krátce líčí přednášející
hlavní zásady církve české, která chce hlásati
pravdu, provést na náboženském území výchovu
mládeže i národa, pěstění charakteru, výchovu
řádného a svobodného občana. - Br. Hýboš
navozuje na řeč předcházejícího a vyliší shro-
maždění, aby při volbě funkcionářů (rada starších
volili lidi charakteru a dobré pověsti poživající
ze všech vrstev lidových).

II. Volba rady starších a přededy jakož
i celého představenstva (jednatel, pokladník
a náhradník).

Zvolení jednohlasně: za přededu br. Ant.
Jákon, mlynář, za jednatel: br. Fr. Kotta,
pekař, a za pokladníka br. Frant. Rais, pevník.
Za členy: br. Václav Vlček, konduktor, br.
Josef Proch, kolář ve domě v Lišanech, br. Jan
Lukáš, rolník, sestra Františka Kejlová, dělnice
a Marie Kolíková, manželka obchodníka z Lišan.
Za náhradníky: br. Fr. Kolík, rolník, Fr. Lha
rolník, br. Ant. Michovský ze planice.

Za duchovního správce byl zvolen dosavadní
farář Josef Hlaváček jednohlasně.

K slovu se hlásí p. Václavina, T. M. C. a
dopomůže opět zlatou knihu - bibli.

Za delegata na sjed. schůzi do br. zvolen předn.

Na území spravovaném po duchovní stránce Hlaváčkem existovalo množství místních rad starších, jež se měly podílet na finančním zabezpečení faráře. Příspěvky se ale s ohledem na věroučný charakter ČČS neodváděly přímo knězi, ale jeho zaměstnavateli – lišanské radě starších. Celý systém pochopitelně zvyšoval závislost okolních samospráv na této radě a stavěl Lišany do role přirozeného centra ČČS pro široké okolí. Ne náhodou rozsah Hlaváčkovy působnosti odpovídal alespoň na Rakovnicku a Novostrašceku hranicím budoucí lišanské náboženské obce.⁵⁰⁾

Spoluužívání lišanského kostela a fary Církví československou

Organizační vývoj ČČS v Lišanech zasáhla podstatným způsobem otázka používání zdejšího římskokatolického kostela a fary Hlaváčkem. Problematika sporu obou konfesi o bohoslužebné a jiné prostory se pochopitelně nevztahuje pouze na tento region, ale tvoří v celostátním měřítku nedílnou součást náboženských dějin první republiky. Význam celé záležitosti spočívá především v tom, že v našich zemích nedošlo od Bílé hory k tak výraznému pokusu vstoupit do majetkových poměrů římskokatolické církve ze strany jiné náboženské organizace. Veškeré zásahy do vlastnictví římskokatolické církve dosud iniciovaly státní či jiné světské instituce. Na počátku 20. let však tento proces realizovali věřící určité církve proti vůli vládních činitelů. Pokus o spoluužívání katolického majetku tedy vycházel zdola a v mnoha ohledech jej tehdejší společnost vnímala jako revoluční čin.

ČČS disponovala s římskokatolickým majetkem v různé míře a podle dané situace. Ve většině případů se jednalo o konání církevních úkonů v katolických sakrálních objektech. Doba akceptování tohoto stavu většinou závisela na síle a aktivitě místních stoupenců ČČS, na postoji patrona a státních orgánů a v neposlední řadě i na razantnosti odporu katolického duchovního. Pokud byla patronem stavby obec, dávala místní samospráva k spoluužívání vesměs souhlas. Městská a obecní zastupitelstva v této otázce často vedla s římskokatolickou církví soudní spory, ačkoliv jim patronátní právo neumožňovalo s tímto majetkem volně nakládat.

Menší manévrovací prostor nastal pro ČČS ve chvíli, kdy úřad patrona zastávala římskokatolicky orientovaná šlechta. Negativní postoj patrona k přístupu ČČS do katolických objektů dokázal zlomit vesměs jen rozhodný postup zdejších přívrženců ČČS, podepřený naprostou početní převahou a existencí vlastní duchovní správy. V případě, že místní katolický farář přestoupil k nové konfesi, byl leckdy zásah do vlastnických práv římskokatolické církve zvlášť citlivý. Kněz totiž vedle kostela zpravidla nadále užíval prostor fary, čímž komplikoval nástup nového katolického duchovního. Problémy s obnovou katolické správy zvyšoval i fakt, že s konverzí kněze téměř vždy přestoupila většina jeho farníků.⁵¹⁾

kněze docházelo také v rámci Rakovnicka (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, dopisy biskupské rady z 24. dubna a 30. června 1924; ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-6, inv. č. 10/IIIa145; tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va57, dopis biskupské rady z 26. května 1921; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIIC - spisy z roku 1921, dopis biskupské rady z 26. dubna 1921*). Biskupská rada vznikla z bývalé konzistoře ČČS a pracovala jako výkonný orgán ústředí od ledna do srpna 1921 (*Růžička, Veoslav: Organizační vývoj ústředních orgánů Církve československé od prvního valného sjezdu do první ústavy. Náboženská revue 22, prosinec 1951, č. 6, s. 370-375; 23, květen 1952, č. 2, s. 81*).

⁵⁰⁾ Na mzdu přispívaly lišanskému knězi církevní samosprávy v Chrástanech, Janově, Kněževsi, Krušovicích, Milostíně, Mutějovicích a Nesuchyni. Z Novostrašceka pak rady v Kalivodech, Milém, Mšeci, Srbči a Třtici. Své závazky plnila i samospráva ČČS v Kounově ze žateckého okresu (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Účetní kniha náboženské obce ČČS v Lišanech 1921-1923*).

⁵¹⁾ Problematika spoluužívání římskokatolických objektů ČČS ve dvacátých letech minulého století čeká

Hlaváček (vpravo) před lišovskou farou (SOKA Rakovník)

CČS se pokoušela nově upravit držbu katolického majetku rovněž na území tehdejšího rakovnického okresu. Na některých místech, jako v Senomatech, Kněževsi a Rousínově, šlo pouze o jednorázové akce. Konání první bohoslužby CČS se zde totiž setkala s takovými komplikacemi, že nové náboženské společenství již od sloužení dalších liturgií upustilo.⁵²⁾ Větší úspěchy sklidila CČS v Rakovníku. Městská samospráva jí z titulu

teprve na své komplexní zhodnocení, které se neobejde bez posouzení případných specifik v jednotlivých regionech. Výrazný posun v této otázce přinesla práce Olgy Štěpánové. Přes své zaměření na události v jihočeských Chotovinách nastiňuje její studie podstatná hlediska celé kauzy ve všeobecné rovině. Práce obsahuje i další důležitou literaturu (Štěpánová, Olga: *Z počátků Československé církve. Spory o kostely, kaple a fary ve dvacátých letech. Diplomová práce, Knihovna Historického ústavu Jihočeské univerzity, České Budějovice 2003, strojopis*). Základní argumenty CČS pro spolužívání nalezneme v díle Farského (Farský, Karel: *Stát a církev. Poměr státu českého k církvi římské od proopočátku až do roku 1924. Praha 1924*).

⁵²⁾ Dramatický průběh měl pokus CČS konat bohoslužby v rousínovském kostele. Stoupenci CČS zde fyzicky napadli místního katolického faráře a celá záležitost skončila u soudu (Krško, Jan: *Rousínov v obraze náboženských konfliktů po rozpadu habsburské monarchie. RHS 1, 2000, s. 49-66*). Mši CČS v senomatském kostele organizovala rada starších ze sousedních Hostokryj (týž, *Kaple...*, s. 70-85). Při sloužení liturgie CČS v kněževském kostele 17. dubna 1921 se Hlaváček slovně střetl s vikářem Smržem, což způsobilo definitivní rozchod těchto bývalých přátel (OÚ Kněževs, *Pamětní kniha obce Kněževs 1836-1964*, s. 222; OÚ Chrástany, *Kronika...*, s. 110; SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3, dopis kněževského faráře Smrže z 27. září 1926; Kněževs, *Naše snahy* 3, 20. května 1921, č. 21; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O, opis dopisu okresní správy s nesprávně uvedeným datem 20. září 1926). CČS usilovala na Rakovnicku konat bohoslužby v římskokatolických sakrálních objektech také v obcích Kostelík, Městečko, Olešná, Panoší (Velký) Újezd, Petrovice, Slabce, ale po zamítnutí její žádosti se o spolužívání v praktické rovině ani nepokusila (Římskokatolický děkan-ský úřad Rakovník, *Liber memorabilium Ecclesiae et Parochiae Slabecensis 1836-1996*, s. 204; SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3; tamtéž, f. Římskokatolický úřad Olešná, *Liber memorabilium pro administratura Voleschnensi 1872-1939*, fol. 35b; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/II-C - spisy z roku 1921, dopis radě starších ve Slabcích z 28. března 1921; tamtéž, sign. IB-3, inv. č. 3/II-C - spisy z roku 1921; tamtéž, sign. IB-4, inv. č. 4/II-C - spisy z roku 1922, dopis rady starších z Městečka bez data; Krško, *Husovy oslavy...*, s. 12-14; týž, *Historie...*, s. 40).

patrona umožnila přístup do kostela svatého Bartoloměje a současně zajistila, aby bývalý kaplan Polan mohl zůstat ve svém dosavadním bytě na faře. Nicméně veškeré příjmy plynoucí z rakovnického benefícia zůstaly v římskokatolických rukou. CČS se v této souvislosti snažila o rozdělení patronátního fondu mezi obě konfese, ale její úsilí skončilo neúspěšně. Představitelé města totiž předpokládali zrušení patronátních povinností, a tak řešení žádosti CČS odkládali. Postup vyšších státních orgánů pak samozřejmě přinutil rakovnickou samosprávu změnit svůj postoj i v samotné otázce spoluužívání římskokatolického majetku.⁵³⁾

Na území svěřeném do pastorační činnosti Hlaváčka vstoupila CČS do sporu o římskokatolický majetek vedle samotných Lišan i v nedaleké Nesuchyni. Na rozdíl od Rakovníka příslušelo patronátní právo v obou lokalitách Fürstenberkům, kteří se obdobně jako jiné zdejší šlechtické rody nestavěli k CČS příliš pozitivně. Stoupenci CČS se tak museli spolehnout jen na své síly, popřípadě na morální podporu obecního úřadu.⁵⁴⁾ V Nesuchyni začali na jaře 1921 využívat bez souhlasu patronátního a pochopitelně i příslušného katolického farního úřadu zdejší filiální kostel. Nesuchyňská samospráva celý akt podpořila tím, že zvolila nového kostelníka z řad CČS. Obecní úřad však jmenovanému kostelníkovi odmítl přiznat obvyklé požitky. CČS se tak v Nesuchyni dotkla majetkových práv římskokatolíků jen v tom smyslu, že sloužila v místním kostele mše. Působnost a finanční zabezpečení katolické správy postup CČS nijak neohrozil již z toho důvodu, že Nesuchyně spadala pod Mutějovice, kde k žádné konverzi místního faráře nedošlo.⁵⁵⁾

⁵³⁾ SÚA Praha, f. Prezidium zemského úřadu Praha, kart. č. 358 a 365; Krško, *Historie...*, s. 34-37; ACČSH Rakovník, *Pamětní...*, s. 9-12 a 26-27; tamtéž, f. Rada starších, sign. IB1-1, inv. č. 1/IIC - spisy z roku 1920; tamtéž, sign. IB-2, inv. č. 2/IIC - spisy z roku 1921; tamtéž, sign. IB-4, inv. č. 4/IIC - spisy z roku 1922; tamtéž, sign. IB-5, inv. č. 5/IIC - spisy z roku 1923; tamtéž, sign. IB-6, inv. č. 6/IIC-rezoluce rady starších 1920-1924; tamtéž, sign. IB-7, inv. č. 7/IIC - spisy z roku 1924; tamtéž, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O; SOKA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno; tamtéž, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno; tamtéž, f. Děkaný úřad Rakovník, neuspořádáno; tamtéž, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3, dopis děkana Smoly z 23. září 1926 a opis oznámení zemské správy z 30. září 1926; ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII - 14, inv. č. 168; tamtéž, sign. AII-22, inv. č. 844, dopis náboženské obci v Rakovníku z 1. dubna 1924; Fousek, František: *Přehled Církvi československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi české v letech 1920-1926, jak byly pořízeny prezidiem Zemské správy politické v Praze*. ÚAM CČSH Praha, rkp., Praha 1952; týž, II. svazek dokumentů o počátcích Československé církve a o sporech o kostely (zvláště ze spisů ministerstva vnitra). ÚAM CČSH Praha, rkp., Praha 1952, s. 102-187. Obdobné podmínky pro spoluužívání katolického majetku měla CČS díky podpoře městské samosprávy jako patronátního úřadu rovněž v Lounech. Městské zastupitelstvo z pozice patrona dokonce 21. prosince 1922 zvolilo do funkce děkana zdejšího kněze CČS Aloise Vosátka. Postup zástupců města však byl právně natolik neudržitelný, že si litoměřická konzistoř již za několik dní vymohla revokaci usnesení (Krško, *Náboženská...*, s. 32).

⁵⁴⁾ *Catalogus cleri archidioeceseos pragensis 1920*. Praha 1920, s. 91. Vztahy mezi CČS a bývalou šlechtou vycházely z historických tradic, umocněných bouřlivou poválečnou atmosférou. Rakovnicko rozhodně po této stránce nepatřilo k výjimkám, o čemž svědčí průběh oslav Jana Husa v roce 1921 na hradě Krakovci. Zříceninu hradu vlastnil rod Croyů a vzpomínková slavnost CČS se zde mohla konat pouze s jeho svolením. Tyto okolnosti však stoupencům CČS nezabránily, aby na Husově pouti nepřijali rezoluci kritizující monarchistický zbankrotělou šlechtu (Krško, *Rousínov...*, s. 60; týž, *Husovy oslavy...*, s. 11-12). Zatímco na Rakovnicku zaujímal šlechta k spoluužívání katolického majetku přes své negativní stanovisko víceméně pasivní postoj, v jiných oblastech vyvíjela proti této skutečnosti intenzivní činnost. V Chotovinách na Tábořsku se zdejší patron Ervín Nádherný vedle intervencí u vládních představitelů snažil přinutit místního kněze CČS ke konverzi (Štěpánová, *Z počátků...*). Mezi příslušníky bývalé šlechty se však našlo několik jedinců, kteří do CČS vstoupili, jako například Artuš Aichelburg z Neustupova (*Památník náboženské obce Církve československé ve Voticích*. Votice 1928, s. 5).

⁵⁵⁾ SÚA Praha, f. Prezidium zemského úřadu Praha, kart. č. 358 a 364; OÚ Nesuchyně, *Kronika obce Nesuchyně 1914-1954*, s. 38; SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3, dopis mutějovického faráře Jana Čubana z 27. září 1926 a opis oznámení zemské správy z 30. září 1926; tamtéž, f. OÚ Nesuchyně, kn. č. 1, *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1906-1933*, zápis ze schůze 6. dubna 1921; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, *Pamětní...*; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O, opis dopisu okresní správy prezidiu zemské správy ze 14. ledna 1924

Při intervenci nesuchyňských členů CČS v otázce používání kostelů sehrál patrně důležitou roli Hlaváček, neboť obdobným způsobem postupoval v Lišanech a měl bezpochyby zájem získat ve své oblasti dostatek bohoslužebných prostorů. Vzhledem ke skutečnosti, že se CČS na Rakovnicku podařilo zajistit si na delší dobu přístup jen do tří kostelů, panovalo zřejmě u věřících v Hlaváčkově působnosti radikálnější ovzduší než u farníků administrovaných duchovními z Rakovníka. Koneckonců i již zmiňované pokusy o užívání kostelů v Senomatech a Kněževsi jsou spojeny s Hlaváčkovým jménem. Navíc v Chrášťanech, které spadaly do obvodu Hlaváčkovy pastorace, propůjčila obecní samospráva Československé církvi zdejší kapli. Obec měla bezesporu na objekt dispoziční právo, protože CČS kapli využívala i po druhé světové válce.⁵⁶⁾

Hlubší zásah do svých majetkových práv pocítila v rámci regionu římskokatolická církev v Lišanech. Hlaváček i po sesazení z úřadu lišanského kněze a následné exkomunikaci zůstal na faře a konal ve zdejší kostele liturgii.⁵⁷⁾ Arcibiskupství nechalo Hlaváčkovi zastavit veškeré příjmy a stejným způsobem se zachoval i patronátní úřad. Hlaváček však mohl ještě v roce 1921 disponovat vedle inventáře kostela a fary i s hotovostí za propachtované pozemky lišanského benefícia. Jednotliví drobní nájemci s ohledem na své nové vyznání vesměs odvedli příslušné obnosy Hlaváčkovi, ačkoliv Lišany měl v rámci katolické správy administrovat luženský farář.⁵⁸⁾ Římskokatolická církev již na počátku roku 1921 toto riziko předpokládala, a proto se ještě před termínem splátek pokusila dotáhnout výměnu duchovního správce do praktické roviny.⁵⁹⁾

Zástupci katolické církve a patronátního úřadu se 21. ledna 1921 nečekaně dostavili na lišanskou faru s cílem přinutit Hlaváčka, aby se vystěhoval. O jejich příjezdu se ale

a opis dopisu okresní správy s nesprávně uvedeným datem 20. září 1926; *tamtéž*, sign. IB-3, inv. č. 3/IIIC - spisy z roku 1921; Fousek, *Přehled...*, s. 74-119; *týž*, II. svazek..., s. 158.

⁵⁶⁾ O konání liturgie CČS v kapli v Chrášťanech informoval okresní správu knězeveský farář Smrž. Okresní úřad však ve prospěch římskokatolické církve nezakročil a chrášťanskou kapli ani neuvedl mezi objekty, které CČS nezákonně užívala (SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3, *dopis knězeveského faráře Františka Smrže* z 27. září 1926 a *opis oznámení zemské správě* z 30. září 1926). K vlastnímu používání kaple Československou církví však existuje jen velice málo zpráv (OÚ Chrášťany, *Kronika...*, s. 108-114; SOKA Rakovník, f. OÚ Chrášťany, kn. č. 2, *zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva*, *zápis ze schůze* 19. března 1922). Podle svědectví Hany Fialové (nar. 1923) se zde sloužila liturgie CČS ještě v třetí čtvrtině 20. století. Na objektu pak měl být mělký reliéfní nápis *Husova kaple*.

⁵⁷⁾ Konzistoř zbavila Hlaváčka úřadu lišanského faráře výnosem z 23. listopadu 1920 a diecézní soud pak 17. března 1921 nad tímto bývalým knězem vynesl rozsudek o vyobcování z církve (*Ordinariátní list pražské arcidiecéze* r. 1921, duben 1921, č. 4, s. 29; SOKA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, *neuspořádáno*, *opis oznámení konzistoře o pozastavení požitků pro Hlaváčka* z 23. listopadu 1920; *tamtéž*, f. OkÚ Rakovník, kart. č. 434, *dopis zemského úřadu ohledně Hlaváčkovy stížnosti* z 24. srpna 1929; ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno*, *Pamětní...*).

⁵⁸⁾ Situaci kolem proplácení nájmu Hlaváčkovi po jeho konverzi k CČS lze jen stěží zjistit. Příjmy z pachtu vedl v účetní knize již za rok 1920 Hlaváčkův nástupce, jmenovaný římskokatolickou konzistoří. Záznamy však mohly být pořízeny až s několikaletým odstupem (SOKA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, *neuspořádáno*, *Rechnungsbuch 1916-1938*). Hlaváček totiž v červnu 1921 zaslal patronátnímu úřadu platební archy z vybraného nájmu (*Tamtéž*, *Jednací protokol 1900-1921*, *platební archy patronátu* zasláné 5. června 1921, čj. 113). Následně okresní správa viní Hlaváčka z neoprávněně zadržovaných zisků z pachtu (ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, *dopis okresní správy Hlaváčkovi* z 20. září 1921). Koneckonců o příjmech z nájmu se Hlaváček zmiňuje i ve své korespondenci (*tamtéž*, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, *dopis Hlaváčka* z 22. listopadu 1922; *tamtéž*, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, *dopis Hlaváčka* z 26. září 1921). V této souvislosti můžeme zavrhnout myšlenku, že Hlaváček uváděl lepší finanční možnosti, než ve skutečnosti měl. Část parcel lišanského benefícia si ale pronajali Fürstenberkové, kteří samozřejmě CČS nic neplatili. Pro poznání celkové charakteristiky ekonomického zázemí lišanské fary stojí za pozornost skutečnost, že veškeré pozemky obhospodařované za monarchie knězem ve vlastní režii měli na počátku 20. let rovněž v nájmu drobní pachtýři (SOKA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, *neuspořádáno*, *Registra hospodářská 1898-1928*).

⁵⁹⁾ Snahu převzít faru ještě před dobou, kdy nájemci měli odvést příslušné obnosy, zdůrazňuje v zápisech Hlaváčkův katolický nástupce (SOKA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, *neuspořádáno*, *Knihy pamětní...*).

dozvěděli členové rady starších, kteří spolu s dalšími stoupenci CČS dorazili na místo jednání a přinutili druhou stranu k uznání dosavadního stavu. Na základě vzájemné dohody mohla CČS nadále užívat kostel i faru. Římskokatolíkům pak byla garantována možnost sloužit v kostele mše a ponechán přístup k bohoslužebným předmětům a matrikám.⁶⁰⁾

Daný stav samozřejmě neuspokojoval arcibiskupství, a proto Hlaváčka vyzvalo, aby 10. února 1921 vydal veškerý katolický majetek. Přípis arcidiecéze vyvolal v Lišanech všeobecně negativní reakce. Rada starších zorganizovala na den, kdy mělo dojít k předání, protestní manifestaci. Shromáždění se nakonec účastnila drtivá většina obyvatel vesnice včetně občanů bez vyznání a všichni účastníci bedlivě vyčkávali příjezd zástupců římskokatolické církve a patronátního úřadu. Vyhrocená situace nakonec přiměla katolickou církev k rezignaci, neboť toho dne nikdo do Lišan přebírat kostel a faru nejel. Výsledek akce samozřejmě posílil autoritu CČS a o několik let prodloužil spoluuzívání katolického majetku.⁶¹⁾

CČS v Lišanech ve svém úsilí o zajištění přístupu do kostela a fary argumentovala údajným veřejným charakterem těchto objektů. Přívrženci nové konfese vnímali využívání kostela a fary jako přirozenou věc s odůvodněním, že obě budovy kdysi vystavěli prostí věřící Lišan, a proto o osudu těchto staveb mohou zdejší občané rozhodovat. S ohledem na konverzi většiny obyvatel vesnice pak z těchto úsudků zcela logicky vyplývalo převzetí kostela a fary Československou církví. Myšlenky o nároku obyvatel disponovat s katolickým majetkem se neomezují pouze na Lišany. S touto argumentací se setkáváme ve všech sporech o kostely nejen na Rakovnicku, ale prakticky v celé republice. Řadoví členové CČS totiž vycházeli z nesčetných prohlášení svého vedení.⁶²⁾

Vedle tvrzení o právu národa využívat katolický majetek zdůvodňuje CČS svůj postup v některých kauzách i snahou restituovat původní kališnické budovy. V rámci regionu vystupuje tato argumentace především ve sporech o sakrální stavby v Rakovnicku a v Lišanech. Hlaváček v tomto ohledu nechtěl nechat nic náhodě a příslušné údaje z předbělohorských dějin lišanského kostela vyhledával z dobových edic pramenů.⁶³⁾ Obdobný postup zvolila ve snaze pomoci Československé církvi i rakovnická městská rada, která si nechala u místního archiváře Jana Rennera vypracovat zprávu o utrakvistickém původu kostela svatého Bartoloměje.⁶⁴⁾

Myšlenka návratu bývalých kališnických objektů působila na zdejší obyvatele zvlášť silným dojmem a zdůrazňovala všeobecně rozšířené názory o první republice jako pokračovateli reformačních tradic. Zápas o kostely tak mnozí věřící CČS přesouvali do roviny obrany odkazu husitství, které bylo v rámci konfese hodnoceno jako obnova křesťanských měřítek. Celá záležitost se proto leckdy stávala součástí a posilujícím faktorem religiozity zdejších přívrženců CČS. Úsilí o restituci utrakvistického majetku

⁶⁰⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 3-4; SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis konzistoře z 10. ledna 1921 a opis protokolu sepsaného na faře v Lišanech z 21. ledna 1921; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Kniha pamětní...

⁶¹⁾ Z Lišan. Naše snahy 3, 18. února 1921, č. 8; SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis konzistoře z 26. ledna 1921; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 5.

⁶²⁾ Základní tvrzení, že *jest fara i kostel pro lid, vždyť si lid faru i kostel stavěl pro sebe [...], a nikoliv pro římskokatolickou církev*, se objevila již v první stížnosti lišanských představitelů CČS proti pokusům zabránit spoluuzívání zdejšího sakrálního prostoru a obydlí duchovního (ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIC - spisy z roku 1921, opis dopisu z Lišan ministerstvu školství z 2. února 1921).

⁶³⁾ ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-6, inv. č. 10/IIIa145, dopis Hlaváčka z 27. dubna 1921.

⁶⁴⁾ SOkA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIC - spisy z roku 1921, text Jana Rennera z 10. února 1921.

pochoptitelně splývalo podle osobní víry u jednotlivých stoupenců nové konfese s národnými či jinými motivy, nicméně hrálo v rovině náboženského života CČS důležitou roli. Dokládá to i několik veršů prezentovaných v místním tisku CČS:

*Ty lišanské zvony do okolí znějí,
tak měkce a sladce v dálku vyzvánějí,
jsou to první zvony v rakovnickém kraji,
které po husitsku
do okolí hrají.
Leckde ještě Říman
na venkovské faře,
břicho má jak sládek
kdesi v pivovaře.
Tam ty zvony lkají umíráčku hlasem,
ale dá Bůh, že se rozveselí časem.
Dá Bůh, že ty zvony ladně budou zněti
a jako lišanské po husitsku pěti.⁶⁵⁾*

Finanční zabezpečení a nové pastorační povinnosti Hlaváčka

V rámci sporu o přístup k římskokatolickému majetku se CČS soustředovala na sakrální objekty a farní budovy. Ekonomické zázemí jednotlivých farností nechávala s ohledem na husitské odmítání světského panování kněžstva víceméně stranou. K využívání finančních zdrojů beneficí přistupovala CČS jen v případě vhodné situace. V Lišanech se Hlaváčkovi podařilo udržet si alespoň v roce 1921 kontrolu nad částí nájmu z pozemků. Výše zisku však často nestačila ani na různé daňové poplatky a běžné provozní náklady spojené s využíváním fary. V žádném případě proto nemohla vyřešit otázku hmotného zabezpečení faráře.⁶⁶⁾ Ve vlastních příjmech lišanské náboženské obce se nakonec položka z pachtu neobjevuje.⁶⁷⁾ Navíc s největší pravděpodobností Hlaváček velice záhy přišel i o tento minimální příjem. Poslední zpráva, že obdržel peníze z nájmu, spadá do roku 1922, a tato informace nemá ani podklad v účetním materiálu.⁶⁸⁾ V následujícím období se sice ve sporech o lišanskou farnost vyskytují termíny *beneficium* a *obročí*, ale zainteresované strany zřejmě význam slova chápaly ve smyslu úřadu a budov s ním spojených bez jakýchkoliv důchodů.⁶⁹⁾

CČS v Lišanech se tak v otázce financování kněze musela především spolehnout na vlastní zdroje. Státní příspěvek totiž rada starších začala dostávat až od roku 1922 a jeho hodnota rozhodně nestačila krýt mzdu duchovního.⁷⁰⁾ Hlaváčkovy pastorační povinnosti navíc vzrostly do takové výše, že již v červnu 1921 ukončil pro nával práce svůj

⁶⁵⁾ Podžbánský, Lubomír Gernojevič: *Lišanské zvony*. *Husova stráž pod Krakovcem* 1, 24. března 1921, č. 9, s. 4. Obdobné literární projevy vážící se ke sporům o kostely vznikaly i v jiných částech naší země (Štěpánová, *Z počátků...*, s. 95).

⁶⁶⁾ V této souvislosti nesmíme zapomínat na přijatá ustanovení z roku 1919 o odprodeji půdy drobným pachtýřům, která se pochoptitelně dotkla i lišanské farnosti (ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 22. listopadu 1922; srv. SOkA Rakovník, f. Římskokatolický úřad Lišany, neuspořádáno).

⁶⁷⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Účetní kniha náboženské obce CČS v Lišanech 1921-1923.

⁶⁸⁾ ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 22. listopadu 1922.

⁶⁹⁾ SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis luženského kněze Josefa Karáska z 22. dubna 1924; tamtéž, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 2 a 3; Fousek, *Přehled...*, s. 119; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O, opis dopisu okresní správy s nesprávně uvedeným datem 20. září 1926.

⁷⁰⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Účetní kniha náboženské obce CČS v Lišanech 1921-1923.

pracovní poměr na rakovnické obchodní škole.⁷¹⁾ Zůstal tak prakticky bez prostředků. S ohledem na vzniklou situaci se zástupci církevních samospráv z okruhu Hlaváčkovy působnosti sešli na společné schůzi, aby zde dohodli, kolik jednotlivé rady starších odvedou na plat lišanského kněze. Kvóta pro každou lokalitu se vypočítávala podle počtu místních věřících CČS, kteří platili náboženskou daň.⁷²⁾

Při stanovení výše platu se účastníci zasedání snažili nejen přihlížet ke směrnícím ústřední rady, ale ocenit i Hlaváčkovo pracovní nasazení. Nakonec určili minimální mzdu lišanského kněze na relativně slušných 2000 korun měsíčně.⁷³⁾ Přes dané sliby ale některé rady starších opomíjely příspěvky odesílat, či je alespoň odváděly se značným zpožděním. Určenou mzdu se tak často podařilo získat jen díky hotovosti z dobrovolných příspěvků za církevní úkony.⁷⁴⁾

Vedle faráře začala lišanská rada starších od roku 1922 poskytovat příležitostné odměny i kostelníku a varhaníkovi. V okruhu Hlaváčkovy působnosti zřejmě s určitým finančním obnosem pamatovala na svého kostelníka i nesuchyňská rada. Obě samosprávy CČS pak ještě zajišťovaly bohoslužebné potřeby, jako například svíčky a hostie pro mše v místních sakrálních objektech. Tato skutečnost pak dokládá, že přes teoretickou držbu lišanského benefícia a spoluužívání nesuchyňského kostela neměla CČS přístup k žádným důchodům. Ostatní rady pak řešily hmotné zabezpečení liturgií v rámci vyplácení příspěvků na cestovní výlohy Hlaváčka.⁷⁵⁾

Přes poměrně vysoký plat nevnímal Hlaváček své postavení jako příliš uspokojivé. Hlavní důvod tkvěl především ve velké zaneprázdněnosti. V několika desítkách vesnic Novostrašicka a severovýchodního Rakovnicka sloužil pravidelně bohoslužby a prováděl další církevní úkony. Svou pastorační činnost tak vykonával téměř pro šest tisíc příslušníků CČS. Náročná se pro Hlaváčka jevila i situace ve školství. Vzhledem ke skutečnosti, že žádný ze zdejších učitelů nechtěl převzít místo katechety, musel Hlaváček sám vyučovat náboženství na třinácti školách. Z časových důvodů pak v řadě odlehlejších oblastí zajišťoval hodiny náboženství po vykonání nedělních bohoslužeb. Nad rámec svých základních povinností se lišanský farář účastnil nesčetných misijních cest v širokém okolí.⁷⁶⁾

Hlaváček se tak cítil naprosto vyčerpan a jeho depresivní stav zvyšovala malá naděje získat pro oblast dalšího duchovního. Vzhledem k netečnému přístupu rady zdejších členů CČS k jeho úsilí o prohloubení náboženského života uvažoval často o odchodu

⁷¹⁾ *SOkA Rakovník, f. Obchodní škola v Rakovníku, kn. č. 2, Služné 1919-1925.* Hlaváčkův měsíční plat na obchodní škole však činil jen 400 Kč. Důvody svého odchodu ze školy vysvětluje Hlaváček v lišanské kronice náboženské obce (*ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...*).

⁷²⁾ Výše tohoto členského příspěvku činila pro celou rodinu 5 Kč ročně, přičemž sociálně slabí příslušníci CČS neplatili nic (*ACCŠH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB-2, inv. č. 2/IIC - spisy z roku 1921, dopis Hlaváčka z 15. července 1921; ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 2 a 6*).

⁷³⁾ Pro srovnání s výší Hlaváčkovy mzdy měl rakovnický duchovní správce František Polan jen 1250 Kč a kněz CČS z nedaleké Chříče Jan Pitlík 1425 Kč (*Krško, Historie..., s. 43; Ježek, Založení..., s. 17*). V této souvislosti si však musíme uvědomit, že vedle většího množství pracovních povinností byl Hlaváček oproti těmto dvěma duchovním služebně starší. Navíc Hlaváčkův plat v CČS dosahoval prakticky jen poloviční výše jeho dřívější odměny coby římskokatolického faráře (*SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, opis oznámení konzistoře o pozastavení požitků pro Hlaváčka z 23. listopadu 1920; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno*).

⁷⁴⁾ *ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Účetní kniha náboženské obce CČS v Lišanech 1921-1923.* V některých obdobích ale Hlaváček nedostal ani požadované minimum, takže mu rada starších v září 1923 dlužila již 8000 Kč (*Tamtéž, Zápisní..., s. 15*).

⁷⁵⁾ *Tamtéž, Účetní kniha náboženské obce CČS v Lišanech 1921-1923.*

⁷⁶⁾ *SOkA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, neuspořádáno, Katastr náboženských obcí Církve československé politického okresu Rakovník; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; ACCŠH Lužná (Lišany), neuspořádáno.*

na jinou faru.⁷⁷⁾ V jednom z dopisů diecézní radě se o výčtu svých pastoračních úkolů vyjadřuje v tom smyslu, že *jak vidět, je to unikum na jednoho člověka. Pěšky i drahou. Jak dlouho to vydržím, je u Boha! Učitelé zde šmahem bez vyznání. Žádný nechce, i náš, vyučovat. Jestli se z toho nezblázním, bude to zázrak. A což ještě duchovní správa a apoštolování?! [...] Mám toho až po krk! Dřinu, dřinu a nic víc. Nejzámožnější obce nedaly dosud krejcaru příspěvku: Mutějovice, Milostín, Krupá, Hředle, Lužná, ač jsem tam byl již několikrát. Až praskne struna trpělivosti, nechám je. [...] Myslí, že mi prší z nebe. Tak jsem odkázán jen na to, co mi kdo dá [za církevní úkony – pozn. J. K.]. [...] Nechtěli byste mě odtud vysvoboditi? Nejsem už mladík a přece také jenom – člověk. Už tři čtvrtě roku jsem neobědval s rodinou v pravé poledne! A ze železa nejsem také. Padnu někde a bude – pokoj. Zdá se mi, že to všechno je jen tak tak, aby se neřeklo. Toho myslivého náboženského ducha jim nedám, kdybych třebaš krev plival. Člověk, který dostane 1 000 000, pravím jeden milion, za chmel (jiní o něco méně), houby dbá na ducha. Ten je v tom ponořen jako žába v bahně a neslyší, nevidí, necítí, neuzná tu děsnou obětavost kněze. Ještě se ušklibne! Zde zkrátka Boha nepotřebují. Nebylo by lépe vyrazit prach s nohou? Tady se takto ubíjím a – nic. Sami někteří inteligenti z Rakovníka mi radí: „Pryč jinam, kde prý by mě na rukou nosili.“ Nechci provádět živnost, chci mít také duchovní radost. Tu jsem neměl tady dřív a nebudu mít zas. A po té radosti duše toužím, ne po štole a příspěvcích! Takhle mě to duševně deprimuje, že se obávám, aby mi z toho mozek nezměkl.⁷⁸⁾*

Kritické věty vycházející z Hlaváčkova momentálního stavu jistě v některých ohledech chování jeho farníků přibarvovaly. Řada aktivit mnohých místních věřících ČČS svědčí o poměrně velkém zájmu o vnitřní duchovní život. Na druhou stranu nelze brát slova lišanského kněze na lehkou váhu. Míra osobní zbožnosti byla u jednotlivých občanů různá a právě na Rakovnicku dávala již v předcházejícím období značná část populace najevo svůj chladný vztah k náboženským záležitostem. Vstup do ČČS mohl u těchto lidí často vyplývat jen z formálních důvodů, které neměly nic společného s etickými normami křesťanství. Věrohodnost Hlaváčkova negativního postoje k religiozitě zdejší veřejnosti je v každém případě posilována obdobnými vyjádřeními katolických duchovních.⁷⁹⁾

Hlaváčkova role v intencích teologické profilace Církve československé

Určité komplikace v pastorační činnosti lišanského kněze nicméně alespoň v první polovině 20. let nedokázaly ohrozit vedoucí postavení Hlaváčka vůči místním samosprávám ČČS. V konečné fázi vždy Hlaváček našel u svých farníků dostatečné zázemí, které se projevilo i v některých závažných událostech vnitrocírkevního charakteru. Během května a června roku 1921 se na výzvu představitelů ČČS vyjadřovaly jednotlivé náboženské obce k počtu diecézí a k personálnímu obsazení biskupského úřadu. Všechny došlé odpovědi z Rakovnicka prosazují ve zdejších okresním městě vznik diecéze v čele s Hlaváčkem. Ačkoliv v závěrečném součtu zůstala Hlaváčkova podpora

⁷⁷⁾ Ze všech možností Hlaváček nejvíce zvažoval odchod do Rakovníka. Nezavrhoval však ani přeložení do blízkosti svého rodiště na Sedlčansku (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 22. listopadu 1922; tamtéž, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 28. prosince 1923; tamtéž, sign. AII-14, inv. č. 168, dopisy Polana z 21. dubna a 24. června 1922; tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, dopis Hlaváčka z 2. listopadu 1921; tamtéž, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493, dopis Hlaváčka z 2. února 1921).

⁷⁸⁾ Tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, dopis Hlaváčka z 2. listopadu 1921.

⁷⁹⁾ SOkA Rakovník, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Kniha pamětní...; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní...

omezena jen na Rakovnicko, její váha zvyšovala pozici lišanského kněze v rámci celé ČČS.⁸⁰⁾

Hlaváčková autorita se pochopitelně odrazila v postojích zdejších stoupenců ČČS i při řešení jiných interních záležitostí tohoto křesťanského společenství. Máme zde v první řadě na mysli věroučnou profilaci ČČS v době tzv. pravoslavné krize. O vlastních Hlaváčkových teologických formulacích nelze pro nedostatek pramenů téměř nic říci. Na určitý vyhraněný názor ale ukazují přátelské vztahy lišanského faráře se zastánci samostatné existence ČČS – s Karlem Farským, Antonínem Procházkou a Emilem Dlouhým-Pokorným.⁸¹⁾

Hlaváček zřejmě vystupoval proti přejímání ortodoxní dogmatiky ještě před ustavením samostatné rady starších v Lišanech. Téměř s jistotou můžeme předpokládat jeho podíl na aktivitách rakovnických představitelů ČČS v lednu 1921. Zástupci z Rakovníka se tehdy snažili přimět delegáty prvního sjezdu ČČS, aby místo orientace na pravoslaví upřednostňovali sblížování s evangelíky. Přijatá usnesení sjezdu sice neakceptovala požadavky na zásadní změnu vztahů ČČS k oběma konfesím, ale hlasy z Rakovníka nezůstaly osamocené.⁸²⁾ S obdobnými návrhy například vystoupili v březnu 1921 z iniciativy lounského kněze Rudolfa Paříka i tamější představitelé ČČS.⁸³⁾

První písemně doložené intervence Hlaváčka na podporu svébytné orientace ČČS existují až po osamostatnění Lišan, přesněji řečeno po vzniku místní rady starších. K těm podstatnějším vystoupením patří Hlaváčkův podpis rezoluce, která odsuzovala snahy pravoslavné skupiny ze smíchovské náboženské obce odstranit z vedení ČČS Karla Farského. Hlaváček svá stanoviska zaštiťuje jak svým jménem, tak autoritou celé lišanské náboženské obce. Reakce jednotlivých členů lišanské církevní samosprávy na

⁸⁰⁾ Při konečném výsledku zaznamenala biskupská rada pro Hlaváčka jen 4 hlasy, ačkoliv se nám dochovalo 5 dopisů podporujících do čela diecéze lišanského faráře. Rozdíl vznikl patrně tím, že rakovnická rada starších neodeslala do Prahy hlas církevní samosprávy z Městečka (ÚAM ČČSH Praha, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-4, inv. č. 2/IIb, Zápisy konzistorní a diecézní rady 1920-1921, s. 71; srv. tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-4, inv. č. 9/III a1/j; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB2, inv. č. 2/IIc - spisy z roku 1921, opis dopisu okresní rady starších z 1. června 1921 a dopis rady starších Městečko ze 4. června 1921). Bližší informace o průběhu celé akce na Rakovnicku obsahuje práce týkající se hostokryjské kaple (Krško, Kaple..., s. 74-75). Situaci kolem biskupských voleb v celostátním měřítku zachycuje nejlépe studie Veleslava Růžičky (Růžička, Veleslav: Organizační vývoj ústředních orgánů Církve československé od prvního valného sjezdu do první ústavy. Náboženská revue 23, červenec 1952, č. 4, s. 161-163; 24, květen 1953, č. 2, s. 69-80).

⁸¹⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493; tamtéž, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156; tamtéž, sign. AII-36, inv. č. 1468; tamtéž, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, dopis Hlaváčka Karlu Farskému z 2. října 1921). Z korespondence Hlaváčka s Antonínem Procházkou se nám z období do konce tzv. pravoslavné krize dochoval pouze jeden dopis lišanského kněze, kde se jméno adresáta podařilo identifikovat až Markovi. Důvěrný tón listu však dokládá pevnější vazby mezi oběma knězi (Tamtéž, f. Ohnisko a Klub reformních kněží, sign. AII-49, inv. č. 1/a - 14, dopis Hlaváčka z 25. září 1919; srv. Marek, České schisma..., s. 59). Četnější výměnu dopisů mezi Hlaváčkem a Procházkou známe až z pozdějších let (ÚAM ČČSH Praha, f. Antonín Procházka, sign. AII-26, inv. č. 141). Zatímco k postavě Emila Dlouhého-Pokorného existuje velice kvalitní monografie, životní osudy Antonína Procházky teprve čekají na zpracování (Marek - Červený - Lach, Od katolické...). Základní údaje o postoji Procházky k pravoslavné otázce nalezneme v zápisech ze schůzí vedoucích orgánů církve (ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-1, inv. č. 1/Ia, Zápis schůzí ústředního výboru 9. ledna 1920-15. ledna 1921; tamtéž, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-4, inv. č. 2/IIb, Zápisy konzistorní a diecézní rady 1920-1921; tamtéž, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIb, Zápisy diecézní rady 1921-1925).

⁸²⁾ Krško..., s. 46-47. Rakovnická rada starších si na sjezd vyžádala delegačky i pro zástupce z Lišan ještě před termínem vzniku tamní církevní samosprávy (ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. IB1-1, inv. č. 1/IIc - spisy z roku 1920, dopis ústřední kanceláři z 30. prosince 1920). O výsledcích sjezdu informoval Hlaváček po ustavení lišanské rady starších i její členy (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zapisní..., s. 2). Zápis z průběhu prvního sjezdu vydala ČČS také tiskem (Valný sjezd Církve československé konaný v sobotu a v neděli dne 8. a 9. ledna 1921 v Praze. Praha 1921).

⁸³⁾ Krško, Náboženská..., s. 19-20.

Hlaváčkův postup sice nemáme zaznamenány, lze však bezpochyby předpokládat názorovou jednotu místních laických představitelů CČS se svým knězem. Dokonce nebudeme daleko od pravdy s tvrzením, že Hlaváčkoví farníci do teologických záležitostí nezasahovali a nechávali vše na duchovním. Tím by se situace v Lišanech diametrálně lišila od poměrů v rakovnické náboženské obci.⁸⁴⁾

Nejzávažnější vstup lišanského duchovního do vnitrocírkevních zápasů v době tzv. pravoslavné krize připadá na srpen roku 1921. Stoupenci Farského tehdy získali kontrolu nad vedením pražského biskupství a do obměněné diecézní rady zvolili rovněž Hlaváčka. Vzestup lišanského kněze se však na práci nového vedení biskupství nemohl odrazit, neboť Hlaváček se z důvodu velké zaneprázdněnosti schůzí diecézní rady neúčastnil.⁸⁵⁾

Schválení lišanské náboženské obce ze strany státu

Značnou pozornost musel Hlaváček vedle duchovenské služby věnovat snahám o dotvoření zdejší náboženské obce a o její schválení státem. Naděje na státní uznání lokálních rad starších se postupně vytrácela, což vedlo stoupence CČS z okruhu Hlaváčkovy působnosti k větší koordinaci. K prvním pokusům o sjednocení dochází již v červnu 1921. Zástupci místních církevních samospráv se tehdy dostavili na společné shromáždění, aby zde rokovali o vytvoření jedné náboženské obce. Účastníci schůze zvolili přípravný výbor, který měl celou záležitost organizačně zajistit a získat kladné stanovisko církevních a státních institucí. Zatímco ze strany CČS šlo pouze o formalitu, státní úřady pro schválení vyžadovaly splnění řady ekonomických kritérií. Účastníci schůze se proto domnívali, že vybudováním rozsáhlejší náboženské obce s větším materiálním zázemím přimějí státní orgány k ústupnosti.⁸⁶⁾

Jednotlivé správní úřady však nechtěly uznat ani takto rozšířenou náboženskou obec, neboť v žádosti se jako bohoslužebná místa a kancelářské prostory CČS uváděly římskokatolické objekty.⁸⁷⁾ Odpověď státních orgánů negativně ovlivnila přípravný výbor, který prakticky přestal vyvíjet činnost. Organizaci náboženského života tak i nadále zajišťovaly místní rady starších a myšlenka sjednocené náboženské obce vzala téměř za své.⁸⁸⁾

⁸⁴⁾ ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, dopis Hlaváčka Karlu Farskému z 2. října 1921; srv. Krško, *Historie...*, s. 46-47.

⁸⁵⁾ ÚAM CČSH Praha, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-4, inv. č. 2/IIb, Zápisy konzistorní a diecézní rady 1920-1921, s. 85; *tamtéž*, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIIb, Zápisy diecézní rady 1921-1925, s. 1-3; *tamtéž*, f. Ústřední rada, sign. AI-8, inv. č. 1/Va 57, dopis Hlaváčka z 2. listopadu 1921.

⁸⁶⁾ Do přípravného výboru zvolili účastníci červnové schůze Antonína Zákona (Lišany) předsedou, Josefa Kubínka (Mutějovice) místopředsedou, Františka Rotta (Lišany) tajemníkem a Františka Raise (Lišany) pokladníkem. Shromáždění určilo za další členy výboru: Z Milostína Roberta Nachtigala a Augustina Klůce, z Kounova Cecílii Hejdovou, Rudolfa Jirásku a Františka Mráze, z Nesuchyně Bohdana Kalaše, z Kněževsi Františka Mikšovce a Antonína Hochého, z Chrášťan Adolfa Uhra a Jindřicha Mikšovce, ze Srbče Rudolfa Křenka, z Krušovic Václava Fechnera, z Lišan Antonína Michovského, ze Třtice Antonína Pucholta a Bohumila Uldrycha, ze Bdína Antonína Svítka a z Kalivod Josefa Lavičku a Václava Vejražku. Převážnou část členů přípravného výboru tvořili střední a drobní zemědělci. Řada jmen se pak v souvislosti s aktivitami CČS objevuje i v následujících letech. Určit přesný termín konání zasedání komplikuje skutečnost, že jednotlivé dochované písemnosti uvádějí různá data v rozmezí od 15. do 24. června 1921 (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno*, *Pamětní...*; *tamtéž*, *Zápisní...*, s. 6; *tamtéž*, dopis ministerstvou školství z 15. června 1921 s příslušnými koncepty; ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-6, inv. č. 10/IIIa145, dopis Hlaváčka z 28. července 1921). Schematismus CČS uvádí jako přípravný výbor místní radu starších v Lišanech z ledna 1921 (*Schematismus Československé církve*, Praha 1933, s. 116).

⁸⁷⁾ ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno*, dopisy okresní správy politické z 24. dubna 1922 a 20. března 1923.

⁸⁸⁾ Rezignace přípravného výboru na svoji práci kvůli časové prodlevě při schvalování náboženské obce nebyla jen záležitostí Lišan. Obdobná situace nastala o několik let později při jednání o státní uznání náboženské obce

Přes tyto komplikace se ale Hlaváček a někteří další laičtí stoupenci CČS snaží u státních úřadů dosáhnout pozitivního výsledku. Intervence přívrženců CČS byly korunovány úspěchem až 28. května 1923, kdy ministerstvo školství schválilo zdejší náboženskou obec podle rozšířené verze. Lišany se tak staly centrem první státně uznané náboženské obce CČS na Rakovnicku.⁸⁹⁾

Československé církvi se podařilo změnit postoj státních orgánů argumentací, že o spoluužívané budovy probíhá soudní řízení. V této záležitosti proto nelze vyslovovat jednoznačné majetkové závěry. Vstup CČS do katolických objektů navíc umožnil dočasný uživatel lišanské fary Hlaváček. Přes kontroverzní charakter splnila nakonec tato tvrzení svůj účel a náboženská obec získala právní podklad, aniž by v otázce přístupu CČS do katolických staveb došlo v praktické rovině k nějakému posunu.⁹⁰⁾

Na základě schvalovacího dekretu se 23. září 1923 uskutečnila valná hromada členů lišanské náboženské obce. Účastníci schůze zvolili novou radu starších s předsedou Bohuslavem Palivcem, místopředsedou Janem Lukášem, jednatelem Janem Maříkem a pokladníkem Josefem Rottou. Současně potvrdili Hlaváčka ve funkci duchovního správce s dosavadním platem 2000 Kč měsíčně. Lišanskému knězi sice nijak od roku 1921 nevzrostla mzda, zato mu však ubylo povinností. V některých obcích na Novostrašecku totiž převzali výuku náboženství místní učitelé, hlavní měrou Antonín Pucholt ze Třtice. Hlaváček se tak mohl více věnovat pastorační činnosti. Vedle platu faráře stanovili přítomní i pevné měsíční honoráře kostelníku a varhaníkovi, a to každému po 600 Kč.⁹¹⁾ V rámci sestavování rozpočtu nastínilo ustavující shromáždění a posléze i schůze rady starších množství kulturních a sociálních aktivit zaměřených na posilování křesťanské soudržnosti. Za pozornost zde stojí zřízení pohřebního fondu, knihovny náboženské obce či každoroční zabezpečení vánoční nadílky pro chudé příslušníky CČS.⁹²⁾

V novém organizačním upřádání se počítalo se zachováním místních rad starších, které měly na jednání společné církevní samosprávy vysílat svého delegáta. Většina lokálních rad se však v průběhu následujících let rozpadá, a styk věřících s lišanským centrem tak vedle duchovního zajišťuje jen důvěrník. Určitou autonomii si v rámci systému

Panoší (Velký) Újezd (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Zápisní...*, s. 6-9; *srv. Krško, Husovy oslavy...*, s. 16).

⁸⁹⁾ Do obvodu lišanské náboženské obce měl vedle oblastí administrovaných již dříve Hlaváčkem spadat jako diaspora celý tehdejší okres Chomutov, Jáchymov, Kadaň, Nejdek a Přisečnice (SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, *neuspořádáno, Katastr náboženských...*; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, *Vývoj...*; ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...*; *tamtéž, dopis okresní správy ze 16. srpna 1923; Schematismus Československé církve. Praha 1933*, s. 116). V závislosti na státním uznání náboženské obce získal následně Hlaváček úřední pověření vést matriky (*Tamtéž, dopisy okresní správy z 22. března, 28. června 1923 a 22. září 1924*). V praxi ale tuto činnost vykonával již od roku 1921 (OÚ Lišany, *Kniha narozených, oddacíh a zemřelých 1921-1924*).

⁹⁰⁾ ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, koncept odpovědi na dopis okresní správy z 24. dubna 1922*.

⁹¹⁾ Členy rady starších se 23. září 1923 stali kromě Bohuslava Palivce, Jana Lukáše, Jana Maříka a Josefa Rotty ještě Josef Kačer, Josef Prošek, Bohumil Rotta, Božena Novotná, Milena Našincová a Františka Kejlová. Za revizory účtů určilo shromáždění Tomáše Našince a Bohumila Kapitána. Vzhledem k okolnosti, že jednotlivé funkcionáře církevní samosprávy volila již samotná rada, byla vyhlášena krátká přestávka, při které vedení obce obsadilo ze svého středu příslušné posty. Na rozdíl od místní lišanské rady starších a přípravného výboru se zde objevuje několik majetkově dobře situovaných příslušníků CČS. V prvé řadě jde o předsedu rady, který pracoval jako tajemník Anglicko-českého kamenouhelného těžarstva v Rynholci. Relativně slušnou pozici měl majitel středně velké firmy Mařík a rovněž správce velkostatku Kačer. Všechna tato jména však sehrála v následujícím vývoji náboženské obce důležitou roli, takže lze u Palivce, Maříka a Kačera hovořit o hlubším vztahu k CČS. Ustavující valné hromady se účastnil i Farský (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...*; *tamtéž, Zápisní...*, s. 9-10; *tamtéž, dopis okresní správy z 27. května 1924; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...*; *tamtéž, sbírka různých upomínek a suvenýrů, M81/I, jízdenky Karla Farského, jízdenka z 23. září 1923; Lišany u Rakovníka. Český zápas 6, 5. října 1923, č. 40, s. 6; Z místních kronik. In: Sborník Dra Karla...*, s. 258).

⁹²⁾ ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Zápisní...*, s. 11-15; *Lišany u Rakovníka. Český zápas 6, 19. října 1923, č. 42, s. 6*.

správy náboženské obce udrželi delegáti z jižní oblasti Novostrašicka, kteří se pravidelně scházeli v Rynholci a prostřednictvím zástupce tlumočili své návrhy do Lišan. Vytvářely se tak předpoklady pro vznik samostatné náboženské obce v Rynholci. Obdobné emancipační záměry projevovala i místní rada starších v Kněževsi, třebaže s menším územním a ekonomickým zázemím než členové CČS na jižním Novostrašecku.⁹³⁾

Předání kostela a fary římskokatolické církvi

Náboženská obec Lišany sice získala státní souhlas bez přímých závazků v otázce spoluužívání katolických staveb, nicméně tento problém se nadále podstatně dotýkal všech zainteresovaných stran. Na základě pokynů z ústředí vedli od roku 1921 zdejší přívrženci CČS o budovy v Lišanech a Nesuchyni soudní spor, který v jednotlivých instancích postupně prohrávali. Průběh soudní pře se bezprostředněji odrážel v řešení nesuchyňské kauzy. Příslušný katolický duchovní správce, mutějovický farář, se snažil přimět orgány státní správy a samosprávy, aby donutily CČS vyklidit kostel ještě před konečným verdiktem soudu. Intervence mutějovického kněze ovlivnily obecní zastupitelstvo v Nesuchyni natolik, že k otázce spoluužívání zaujalo neutrální postoj. Ačkoliv obecní úřad neměl ke kostelu patronátní právo, změna stanoviska zastupitelstva výrazně omezila manévrovací prostor CČS. Vyšší státní instituce chtěly nesuchyňský kostel řešit v závislosti na Lišanech, a proto zatím nesáhly k radikálnímu řešení. Přímou podporu zde však CČS mohla hledat jen těžko. Nesuchyňská rada starších se tedy nakonec rozhodla vyklidit kostel již v květnu 1923, kdy celá záležitost ještě nebyla teoreticky uzavřena.⁹⁴⁾

Pro římskokatolíky se mnohem komplikovanější jevila situace v Lišanech. Podporu místních obyvatel pro využívání kostela a fary Československou církví nemohla převážet skutečnost, že se obecní samospráva v této kauze neangažovala.⁹⁵⁾ Přístup CČS do těchto objektů však byl právně neudržitelný, což si pochopitelně stále více uvědomovaly všechny zaangażované strany. S ohledem na negativní průběh soudní pře začínala CČS zvažovat možnost výstavby svého bohoslužebného prostoru a bytu pro duchovního. Myšlenka vybudovat vlastní objekt pak zpětně tlumila radikalismus zdejších přívrženců CČS v otázce spoluužívání římskokatolického kostela a fary a dávala větší prostor pro bezkonfliktní řešení problému.⁹⁶⁾

⁹³⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 12-22.

⁹⁴⁾ SÚA Praha, f. Prezidium zemského úřadu Praha, kart. č. 358 a 364; OÚ Nesuchyně, Kronika obce..., s. 38 a 43; SOkA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 3, dopis mutějovického faráře Jana Čubana z 27. září 1926 a opis oznámení zemské správě z 30. září 1926; tamtéž, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopis mutějovického faráře Jana Čubana z března 1923; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O, opis dopisu okresní správy prezidia zemské správy ze 14. ledna 1924 a opis dopisu okresní správy s nesprávně uvedeným datem 20. září 1926; Fousek, Přehled..., s. 74-119; týž, II. svazek..., s. 158). V následujícím vývoji rozhodně nepomohly nesuchyňským přívržencům CČS personální změny v obecní samosprávě po komunálních volbách na podzim roku 1923. Nesuchyňské zastupitelstvo totiž na své schůzi 15. června 1924 zamítlo žádost zdejší rady starších vybudovat si na obecním pozemku kapličku. Rada již jiné vhodné místo nehledala, a Rakovnicko tak bylo ochuzeno o další případný sakrální objekt CČS (SOkA Rakovník, f. OÚ Nesuchyně, kn. č. 1, Zápis z schůze obecního zastupitelstva 1906-1933, zápis ze schůze 15. června 1924).

⁹⁵⁾ Neutrální postoj lišanského zastupitelstva příliš nezměnily ani obecní volby v roce 1923. Z poklesu sociální demokracie po jejím rozkolu sice částečně těžili místní socialisté, ale hlavní odliv voličů šel ve prospěch KSČ. Postavení republikánů zůstávalo nadále stejné přes skutečnost, že v místních volbách za toto politické seskupení úspěšně kandidoval Hlaváček (Obecní úřad Lišany, Pamětní..., s. 94-95; SOkA Rakovník, f. Obecní úřad Lišany, kn. č. 2, inv. č. 2, Zápis z schůze obecního zastupitelstva a místní školní rady 1904-1925, zápis ze schůze 18. října 1923).

⁹⁶⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 18; ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 28. prosince 1923.

Na počátku roku 1924 došlo k zamítnutí posledního pokusu CČS o revizi procesu a rakovnické hejtmanství se rozhodlo dořešit celou záležitost do několika měsíců. Stupňujícímu se tlaku okresní správy přestala klást rada starších větší odpor a v první fázi rezignovala na užívání fary. Hlaváček se přestěhoval do podnájmu a 28. května 1924 předal zástupcům římskokatolické církve *lišanské beneficium*. CČS si však nadále chtěla zajistit přístup do kostela minimálně do té doby, než si postaví vlastní sakrální objekt. Římskokatolické církvi se dočasné užívání kostela Československou církví příliš nezamlouvalo a pokusila se proces získání objektu urychlit organizační změnou v místní duchovní správě.⁹⁷⁾

Personální obsazení lišanské farnosti činilo arcidiecézi po konverzi Hlaváčka značné problémy. Jednotliví kněží z rakovnického vikariátu se s ohledem na předchozí přátelské vztahy s Hlaváčkem a kvůli obavám z napjatých poměrů v Lišanech do administrace této obce ve většině příliš nehrnuli. Situaci navíc zkomplikoval odchod Hlaváčkova dlouholetého přítele a souseda, luženského kněze Jakeše do jiné oblasti. Arcibiskupství tak zde náhle mělo dvě neobsazené fary. Církevní hierarchie se snažila krizový stav odstranit tím, že sem k 1. prosinci 1920 přeložila z Kladenska katechetu Jana Opatrného. Jeho nástup do Lišan a Lužné ale problém řešil jen dočasně, neboť nový kněz měl v první řadě vyučovat v Rakovníku a na správu obou farností mu nezbývalo mnoho času.

Přes všeobecnou nechuť místních duchovních ujmout se Lišan podal náhle žádost o zdejší *beneficium* petrovický kaplan Josef Karásek. Arcidiecéze Karáskův zájem uvítala a od června 1921 jej ustanovila luženským farářem s povinností administrovat v Lišanech. Po získání lišanské fary pak římskokatolická církev způsob místní duchovní správy reorganizovala. Karásek se měl přestěhovat do Lišan a odtud zajišťovat církevní úkony i pro Lužnou. Důvody tohoto opatření tkví především ve snaze získat bezprostřední kontakt s problematickým prostředím a nastolením standardních požadavků pro existenci katolické duchovní správy přimět CČS k vyklizení kostela. Karásek v této souvislosti radu starších upozorňoval, že již nemůže ze svého nového sídla přenášet do Lužné svatostánek, tak jak to kvůli bohoslužbám jinověrců v lišanském kostele dosud konal. Dalším problémem se stala otázka instalace lišanského duchovního správce, pro kterou Karásek vyžadoval výlučné užívání kostela.

Nová argumentace katolického kněze spolu s jednoznačným postojem okresní správy přinutila CČS opustit kostel ještě před vybudováním vlastního sakrálního objektu. CČS se při jednání o vydání kostela z přelomu let 1924 a 1925 podařilo jen o několik měsíců prodloužit status quo. Předáním klíčů od kostela faráři Karáskovi v květnu 1925 ukončili zdejší zástupci CČS poslední případ spoluužívání katolického majetku na Rakovnicku. Lišanská náboženská obec následně zaměřila svoji pozornost na výstavbu bohoslužebné budovy.⁹⁸⁾

⁹⁷⁾ Hlaváček se přestěhoval do domu Antonína Kovaříka v osadě u železniční stanice Lužná-Lišany, kde rovněž začal provizorně fungovat farní úřad (SOkA Rakovník, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno, dopisy faráře Karáska z dubna a 22. května 1924; ACČSH Rakovník, f. Rada starších, sign. ID₁-2, inv. č. 2/II-O, opis dopisu okresní správy prezidiu zemské správy ze 14. ledna 1924 a opis dopisu okresní správy s nesprávně uvedeným datem 20. září 1926; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; tamtéž, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 29. května 1924; tamtéž, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493, dopis Hlaváčka z 23. května 1924; Fousek, Přehled..., s. 74-119; týž, II. svazek..., s. 101 a 158).

⁹⁸⁾ SÚA Praha, f. Prezidium zemského úřadu Praha, kart. č. 358; SOkA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, prezidiální spisy, kart. č. 2 a 3; tamtéž, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lužná, neuspořádáno, Kniha pamětní...; tamtéž, žádost Karáska o luženské *beneficium* z 2. ledna 1921 a jmenovací dekret z 1. června 1921; tamtéž, f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, dopis Karáska správnímu soudu z 1. prosince 1924; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; ÚAM CČSH Praha, f. Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace z roku 1984, náboženská obec CČSH Lužná.

Nastolení otázky stavby vlastního bohoslužebného prostoru

Idea vybudovat si kostel a faru začíná u představitelů CČS v Lišanech krystalizovat na podzim roku 1923, kdy se stále více ukazuje, že zamezení používání římskokatolických objektů bude jen otázkou času. V první fázi se předpokládalo obstarání dostatečné hotovosti na zakoupení stavebního pozemku. S určitým návrhem řešení předstoupil na schůzi rady starších 16. prosince 1923 místopředseda Lukáš. Doporučoval vyzvat věřící, aby si podle možnosti zaplatili na několik let dopředu členský příspěvek, a pomohli tak církevní samosprávě získat potřebný kapitál.

Lukášův plán účastníci schůze akceptovali s tím, že než se dané finance shromáždí, vytipují vhodný pozemek. V samotných Lišanech se ale na prodej nenašla žádná vyhovující parcela. Rada starších proto začínala věnovat pozornost nedaleké osadě nacházející se u vlakového nádraží *Lužná-Lišany*, kde byla situace v tomto ohledu zdaleka lepší. Lokalita navíc ležela na průsečíku železničních cest, spojujících různé části náboženské obce. Všeobecně se očekávalo další rozrůstání sídliště, což případně zvyšovalo misijní i jiné možnosti CČS. Z těchto důvodů měl podle výpovědí očitých svědků stavbu kostela v daném místě prosazovat i sám Farský. V postojích zdejších představitelů CČS tak možnost budovat sakrální objekt v blízkosti stanice prakticky zvítězila již na počátku roku 1924. Spolu s myšlenkou vlastního kostela se rovněž vytvářel jednotný názor na pojmenování budovy. V této rovině prakticky hned na počátku zvítězila varianta dát objektu název po Janu Husovi. Řešení lišanských stoupenců CČS zde kopírovalo postup většiny náboženských obcí v celé republice.⁹⁹⁾

Veškeré představy rady o stavbě bohoslužebného prostoru a bytu duchovního však museli schválit příslušníci náboženské obce. Místní zástupci CČS tedy svolali na 20. dubna 1924 mimořádnou valnou hromadu a přednesli zde plénu své záměry. Přítomní reagovali na otázku, zda budovat vlastní objekt, se spontánním nadšením. Jednotliví účastníci vyzývali k urychlenému zahájení stavby a sami nabízeli zdarma svoji pomoc. Obdobně příznivě akceptovalo shromáždění možnost budovat kostel na některém pozemku v blízkosti nádraží. V závěrečném usnesení dostala rada pro realizaci stavby volnou ruku, přičemž vedle předplacené náboženské daně se počítalo, že řadu pracovních úkonů odvedou věřící zdarma. Výrazný podíl však zde měla činit i státní subvence.¹⁰⁰⁾

Hledání základních ideových principů pro stavbu liturgických budov Církve československé

Zájem státu spolupodílet se na budování sakrálních objektů CČS vycházel především z jeho snahy odvrátit přívržence tohoto křesťanského společenství od spolužívání katolického majetku. Důležitou roli zde rovněž hrál vstřícnější postoj nejvyšších kruhů

⁹⁹⁾ ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Zápisní...*, s. 18. Vedle myšlenky stavět bohoslužebný prostor zvažoval duchovní i možnost dosáhnout pronájmu katolického kostela v některé obci, kde existovalo více sakrálních objektů. Tato představa však ztrácela reálný základ kvůli negativnímu stanovisku katolické církve (ÚAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, *dopis Hlaváčka z 28. prosince 1923*). Skutečnost, že Farský prosazoval budování kostela v blízkosti železniční stanice, mi s odkazem na vyprávění svých farníků sdělil 24. dubna 2003 František Slavík, který byl v letech 1959-1974 lišanským knězem.

¹⁰⁰⁾ K hlavním bodům valné hromady patřilo vedle schválení stavby kostela a fary i sestavení kandidátky pro volbu pražského biskupa, kde shromáždění jako prvního v pořadí navrhlo Karla Farského. Výsledek hlasování lze přiřadit k dalším důkazům o jednoznačné teologické orientaci náboženské obce (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní...*, s. 20-22; ÚAM CČSH Praha, *sbíрка rukopisů, K 40/1689, Vývoj...*; *tamtéž, f. Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...*; *Náboženská obec CČS v Lišanech. Český zápas 7, 8. května 1924, č. 19, s. 9*).

vůči ČČS po odchodu úřednické vlády Jana Černého a za následného přebírání moci politickými představiteli tzv. Pětky. Přes odpor lidové strany se dařilo některým poslancům prosazovat navyšování částek pro ČČS, což této náboženské organizaci umožnilo přikročit po celé republice k výstavbě řady kostelů. Základní problém ale tkvěl v ideovém řešení bohoslužebného prostoru, který v žádném případě neměl jen rozvíjet starší římskokatolické pojetí.

Ústřední rada se proto již od září 1923 začínala zabývat vyhlášením veřejné soutěže architektů o ztvárnění optimálního řešení stavby.¹⁰¹⁾ Současně se vedení ČČS rozhodlo zřídit stavební fond pro kumulaci všech prostředků určených na vznik nových objektů. Správou fondu pověřili představitelé ČČS *Ústřední stavební výbor církevní*, složený ze zástupců jednotlivých diecézí a profesních architektů. V čele výboru stál předseda ústřední rady, tj. budoucí patriarcha Farský. Výbor měl jako poradní orgán ústřední rady v první řadě přezkoumávat a schvalovat jednotlivé projekty, kontrolovat koupi stavebních parcel a objektů určených k adaptaci pro liturgické či jiné církevní účely a nařizovat náboženským obcím opravy chátrajících budov.¹⁰²⁾

V prvních pokynech ústřední rady se pro koordinaci stavební činnosti kladl důraz na budování sakrálních objektů společně s farami, aby nově vzniklým bohoslužebným centřům nehrozil zánik v důsledku absence duchovní správy. Určitým vývojem procházelo i názvosloví budovaných staveb. Ve snaze emancipovat se od římskokatolicismu přebírá ČČS pro své bohoslužebné budovy terminologii z evangelického prostředí. Často užívaný pojem *modlitebna* však plně nekorigoval s věroučnou podstatou ČČS. Ústřední rada se tedy snaží prosazovat výraz *sbor*, který měl své opodstatnění i v ortodoxii, a odrážel tak celkové klima v době jednání ČČS o spojení s pravoslavnými.

Ve východním prostředí se význam pojmu *sbor* v průběhu dějin přesunul z původního označení společenství věřících také na stavbu, kde se křesťané shromažďují. ČČS toto pojetí víceméně akceptovala a začala výraz *sbor* používat pro všechny své sakrální objekty. Termíny *kostel* a *kaple* se tak v intencích ČČS prakticky omezily jen na architektonické hledisko.¹⁰³⁾

Ideové vytyčení názvosloví bohoslužebného prostoru mělo připravit půdu pro zorganizování veřejné soutěže o nejvhodnější projektové řešení sborů ČČS. Vládní kruhy samozřejmě vítaly jakékoliv aktivity vedoucí ČČS k vlastní stavební činnosti, a tím i k menšímu zájmu o katolické kostely. Rozhodly se vzbudit výraznější pozornost jednotlivých architektů a na jaře 1924 vyčlenily na provozní náklady a soutěžní ceny několik desítek tisíc korun. Pro zhodnocení soutěžních návrhů vznikla porota, složená ze zástupců ČČS, Vysoké školy technické a různých profesních organizací architektů. Do stanoveného termínu 20. června 1924 pak měli případní zájemci předkládat svá řešení bohoslužebných prostorů, přičemž se soutěžilo v několika kategoriích podle velikosti plánovaného sboru.

¹⁰¹⁾ Vedení ČČS se rozhodlo připravit ideovou soutěž o typu liturgického prostoru na základě doporučení *Spolku československých inženýrů a architektů*, který se následně podílel i na organizaci akce (*ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926, s. 20-21; srv. tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 18/VI-C-1, Ideová soutěž na stavby sborů Církve československé, dopis Spolku československých inženýrů a architektů z 1. srpna 1923; Ideová soutěž na chrámové sbory Církve československé. Český zápas 7, 3. dubna 1924, č. 14, s. 11; 10. dubna 1924, č. 15, s. 11; 17. dubna 1924, č. 16, s. 11; Časopis československých architektů 3, 1924, s. 58*).

¹⁰²⁾ *ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926, s. 21; Status Ústředního stavebního fondu ČČS. Český zápas 6, 28. září 1923, č. 39, s. 4.*

¹⁰³⁾ *ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926, s. 20 a 38; Sbory Církve československé. Praha 1953.*

V rámci soutěže nastolila ČČS atmosféru volného tvůrčího přístupu bez mantinelů dosavadních konstrukčních možností. Z dvaceti tří přihlášených stavebních plánů pak porota udělila ceny několika relativně netradičním projektům, které se měly stát podkladem pro koncipování jednotlivých sakrálních objektů ČČS. Mezi pozitivně hodnocené návrhy patřil plán od Jaroslava Kabeše. Dřevěný objekt tvarovaný v půdorysném řešení do písmene L se skládal z bohoslužebného prostoru a fary, přičemž obě části oddělovala věž. Její asymetrické umístění mělo zdánlivě navozovat atmosféru ruských kostelíků, nicméně celková dispozice, zdůraznění estetických vlastností materiálu a čistota formy dávaly budově jistou originalitu a vytvářely prostor pro specifickou cestu vývoje sakrálních staveb ČČS. Vzhledem k nevelkému liturgickému prostoru, určenému maximálně pro 500 osob, se počítalo se stavbou spíše ve venkovských oblastech. Konkrétně chtělo vedení církve použít Kabešův projekt pro budování sboru ve Vysokém nad Jizerou.

Obdobně další oceněný plán od architektů Adolfa Benše a Ludvíka Hilgerta zachycoval menší objekt se stejnou kapacitou věřících. Návrh zdůrazňoval celkovou šíři hmoty stavby, kde vlastnímu kostelu obdélného půdorysu předstupuje mohutná administrativní a obytná část s věží. Za bohoslužebným prostorem pak měl vzniknout ochoz pro kolumbárium. V ideové rovině tato koncepce navozovala myšlenku liturgie jako shromáždění živých a mrtvých.

Z projektů větších kostelů vzbudil pozornost poroty především návrh Karla Honzíka. Plán řešil otázku vybudovat prostorově netradiční objekt pro tisíc návštěvníků na relativně nevelkém pozemku víceméně obdélníkového půdorysu. Nedostatek volného místa autor návrhu kompenzoval několikapatrovým uspořádáním budovy a výstavbou galerie v bohoslužebném prostoru. Ve shodě s jinými projekty i zde asymetricky umístěná věž odděluje liturgickou část od administrativní. Rozvržení samotné bohoslužebné místnosti pak v mnohém vychází z koncepce stavby Unity Templu v americkém Illinois od Franka Lloyda Wrighta.

Přes specifické vnitřní uspořádání a zdůraznění výškové dispozice ale Honzíkův plán neodstranil kvůli prostorové determinaci běžně užívaný obdélníkový půdorys liturgické části. Tato skutečnost zřejmě paradoxně přispěla k Honzíkovi úspěchu. Řada jiných projektů s netradičně řešeným půdorysem vlastního kostela nezískala u poroty příliš velké sympatie. Určitý konzervativní postoj ČČS k dosavadnímu pojetí půdorysu bohoslužebného místa pak charakterizoval většinu stavebních aktivit tohoto náboženského společenství. Odborná veřejnost ale soutěž hodnotila vcelku kladně, a to přes jistou kritiku otevřenosti ČČS vůči všem architektonickým koncepcím. Zvláště pozitivně oceňoval dobový tisk skutečnost, že jednotlivé plány vycházely z námětů Josipa Plečnika a jeho žáků.¹⁰⁴⁾

Na základě výsledků soutěže se jeden z představitelů ČČS, František Kalous, pokusil zformulovat ideové principy pro stavbu sborů. Všechny své vývody samozřejmě zohledňoval věroukou ČČS, především ve smyslu charakteru liturgie a postavení kněze ve

¹⁰⁴⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926, s. 36 a 45; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 18/VI-C-1, Ideová soutěž na stavby sborů Církve československé; Ideová soutěž na chrámové sbory Církve československé. Český zápas 7, 3. dubna 1924, č. 14, s. 11; 10. dubna 1924, č. 15, s. 11; 17. dubna 1924, č. 16, s. 11; Výsledek ideové soutěže na chrámové sbory ČČS. Český zápas 7, 10. července 1924, č. 28, s. 8; Stavbě sborů ČČS. Český zápas 7, 2. října 1924, č. 40, s. 11; Časopis československých architektů 3, 1924, s. 58-112; Sbor Církve československé. Stavitel 5, 1924, s. 101-112; Adámek, Bedřich: K soutěžnímu ideovému návrhu na chrámový sbor ČČS. Výtvarné snahy 6, 1925, s. 11-12. Průběh soutěže zhodnotila Markéta Večeřáková (Večeřáková, Markéta: Změny liturgického prostoru v pražské meziválečné sakrální architektuře. Umění 46, 1998, s. 548-558). Kabeš byl ochoten svůj vítězný plán přepracovat do takové verze, aby se místo dřeva dalo použít cihel či kamene (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-42, inv. č. 1796, dopis Kabeše z 9. července 1924).

společenství věřících. Duchovní stál během bohoslužby s přítomnými jako bratr, čemuž mělo odpovídat vnitřní členění liturgického prostoru. Z dispozice kostela ČČS zmizelo po vzoru evangelických staveb oddělení lodi od presbytáře. Bohoslužebná místnost tak dostala jednotný charakter. Spojením liturgického prostoru však současně měla zůstat zachována klíčová role kněze při konání bohoslužby. Kalous v této souvislosti prosazoval, aby místo, kde duchovní slouží liturgii, bylo mírně vyvýšeno a dostatečně osvětleno. Ve snaze zvýraznit siluetu kněze v černém bohoslužebném rouchu doporučoval použít pro nátěr stěny u oltáře jasnější barvy.

Citlivý přístup vyžadoval Kalous také při řešení celkové akustičnosti sboru. Specifické nároky na zpěv kněze a lidu při sloužení liturgie Československé církve pochopitelně vyžadovaly nové konstrukční úpravy objektu. V rámci stavební činnosti měl architekt zohlednit i takové změny v akustice, které vycházely ze skutečnosti, že kněz nyní koná liturgii čelem k lidu.

U vnitřního uspořádání kostelů ČČS odmítal Kalous nejen zdobnost římskokatolických staveb, ale také strohost evangelických sakrálních objektů. Pro architektonické obohacení sborů měla hrát zásadní roli umělecká hodnota a vkusnost daného předmětu. Obrazy a sochy s vhodným motivem bezesporu podle Kalouse přispívají k prohloubení religiozity, avšak jejich umístění v liturgické místnosti nesmí u návštěvníka determinovat jeho vnitřní spojení s Bohem a současně ani estetické cítění dotyčného pozorovatele. V ideové rovině pak výzdoba chrámu slouží propagaci české reformační tradice. Na stěnu za oltářem proto Kalous považoval za vhodné umístit do středu podobiznu Krista a po jeho stranách Jana Husa a Jana Amose Komenského.

Kalous chápe sbor jako *rozšířenou místnost pro rodinu*, a proto má celkový vzhled sakrálního objektu vyzařovat radostnou atmosférou klidného domova. V prostoru, kde člověk nachází spojení s Bohem i se společenstvím věřících, považuje Kalous za nezbytné využití teplých a jasných barev a dokonalé souhry světelných efektů. S ohledem na tyto požadavky pak stanovil prioritní měřítko pro budování sborů v návratu k antickým formám. V tomto smyslu se vyjadřuje, že *vzory pro své sbory bude hledati ČČS více v anticém chrámu, ke kterému se vrátila již renesance, spíše než v některém chrámu románském nebo gotickém.*¹⁰⁵⁾

Kalousovy sympatie k obnoveným formám tradicionalismu v rovině novoklasicismu vyvolalo v řadách odborné veřejnosti vlnu kritiky. Velké rozpaky vzbuzovaly jeho závěry už kvůli skutečnosti, že řada soutěžních návrhů vycházela z principu individualistické moderny a purismu. Následný vývoj sakrálních budov ČČS pak Kalousovy vývody sám o sobě revidoval. Převážná část architektonických řešení sborů totiž svým důrazem na praktické využití ukazovala cestu k funkcionalismu. Koneckonců ani v intencích historismu se Kalousovy směrnice nenaplnily, jak o tom svědčí dekorativní prvky ve stylu vladislavské gotiky na budově ústřední rady církve v Dejvicích.¹⁰⁶⁾

Všeobecná atmosféra zároveň upřednostňovala u staveb ČČS spíš sociální a praktické hledisko než estetické. Přes zásadní konstrukční změny zůstával v architektuře katolických objektů v meziválečném období primární požadavek individuálního prožitku každého jedince. Sakrální budovy ČČS naproti tomu nesly znak vědomí sounáležitosti

¹⁰⁵⁾ Kalous, František: *Sbory Církve československé*. Stavitel 5, 1924, s. 101-102; Kalous, František: *Sbory Církve československé*. Český zápas 7, 6. listopadu 1924, č. 45, s. 4; *Stavbě sborů ČČS*. Český zápas 7, 2. října 1924, č. 40, s. 11.

¹⁰⁶⁾ Základní body kritiky Kalousova programu shrnuje Štěpánkuv článek. V souvislosti s hledáním vzorů v antických formách Štěpánek hovoří, že *nebude ničeho studenějšího nad tyto stavby v našich městech. Takovou naše antika dovede býti dokonale. ČČS, ústředí, nenalézá odvahy a ráznosti včas přijmouti vlivy moderní demokracie do svých církevních staveb. Toto není hledání pravdy* (Štěpánek, Josef: *O sborech Církve československé. Výtvarné snahy* 6, 1925, s. 10-11; srv. *Sbory Církve československé*. Praha 1953; Večeřáková, Změny..., s. 555).

obecenství věřících, spojených s Boží přítomností. Čistota forem měla zviditelnit reformační myšlenky rovnosti všech lidí před Bohem a úsilí o budování spravedlivější společnosti již na tomto světě. Tato koncepce samozřejmě v mnohém odrážela tradice české reformace, nicméně v souvislosti s novými uměleckými a filozofickými směry. Na rozdíl od evangelických staveb se pak v architektuře Československé církve udržela v rámci dekorace větší míra symboliky.¹⁰⁷⁾

V závislosti na leckdy nenaplněných Kalousových vývodech se s několikaletým odstupem pokusil dát některé praktické požadavky pro budování sborů také Ladislav Čapek. V konkrétní podobě se zaměřil na otázku polohy kostela, kde doporučoval získat dostatečně velký pozemek, aby sbor jako dominanta nestál v bezprostřední blízkosti jiných objektů a našlo se zde dostatek prostoru pro osázení venkovní zelení. Při volbě parcely měl být navíc zohledněn celkový urbanistický vývoj lokality, přesněji řečeno se mělo zjistit, zda se například jedná o místo s předpokládanou bytovou výstavbou, a tím i s dalšími možnostmi misijní práce. Tento aspekt si mezi jiným uvědomovala lišanská rada starších, když začala hledat vhodný pozemek v blízkosti železniční stanice.

V souvislosti s některými soutěžními projekty z června 1924 kladl Čapek důraz na multifunkční využití sboru pro přednášky a jiné kulturní záležitosti. Nejvhodnější řešení spatřoval ve zbudování zvláštní místnosti určené ke společenským potřebám. Ve svých pokynech nezapomínal ani na uspořádání administrativní části. Vedle kanceláře, spisovny a zasedací síně rady starších hovoří o parametrech vlastního obydlí faráře. V případě duchovního správce předpokládá byt o třech místnostech, kuchyni a příslušenství. U pomocného duchovního pak počítá o jednu místnost méně. Čapkovy pokyny byly v mnohých směrech ideální vizí, kterou se v praxi jen málokdy podařilo naplnit. Hlavní příčina tkvěla především v nedostatku financí. Přes několikamilionové dotace nestačila státní subvence zdaleka pokrýt veškeré stavební potřeby ČČS. Řada sborů a far proto vznikla ve skromnější verzi a samozřejmě se neobešla bez hmotné spoluúčasti věřících.¹⁰⁸⁾

Nákup pozemku a snaha o zajištění hmotných prostředků na stavbu

Vědomí možnosti získat státní subvenci iniciovalo jednotlivé rady starších k rozhodnutí vybudovat vlastní sakrální objekt. Naděje na zrealizování stavby pak leckteré stoupence ČČS přiměla poskytnout větší obnosy alespoň jako půjčku do doby, než bude dotace náboženským obcím vyplacena. Mezi takové zainteresované členy ČČS patřil i jednatel lišanské rady starších Jan Mařík. Snaha finančně zaštitit první kroky k budování sboru vedla nakonec Maříka k tomu, že půjčil 8500 Kč na zakoupení vhodného pozemku. Původní představy rady o získání potřebné hotovosti na parcelu díky předplacené církevní dani se totiž kvůli komplikacím při odvodech plnily jen velice pomalu. Samosprávě ČČS se však v hledané lokalitě naskytla možnost koupě výhodného pozemku na mírném návrší, kde by případná stavba působila dominantním dojmem.

Mařík si uvědomoval, že ČČS nemůže přijetí této nabídky dlouho odkládat, a tak koupí zatím založil ze svého. Po schválení celé akce diecézní radou pak lišanští představitelé ČČS podepsali 28. května 1924 trhovou smlouvu, a náboženská obec získala do svého vlastnictví stavební místo. Stalo se tak ve stejný den, co Hlaváček předával faru

¹⁰⁷⁾ *Sbory Církve československé. Praha 1953; Večeřáková, Změny..., s. 548 -558.*

¹⁰⁸⁾ *Čapek, Ladislav: Směrnice pro stavbu sborů a far Církve československé. Český zápas 11, 12. září 1928, č. 37, s. 2-3.*

zástupců římskokatolické církve. Určitá symbolika jakoby dokládala změnu přístupu rady k otázce hledání adekvátního bohoslužebného prostoru.¹⁰⁹⁾

V závislosti na koupi pozemku předložili lišanští představitelé ČČS ústřední radě žádost o poskytnutí části dotace pro stavbu sboru. Státní orgány ale zatím nezajistily převod subvence na rok 1924, a tak vedení ČČS vzalo požadavek z Lišan jen na vědomí s tím, že vše bude řešit až po obdržení příslušného obnosu.¹¹⁰⁾ Rada starších se rozhodla překlenout dobu, než náboženská obec získá stavební dotaci, výpůjčkou u rakovnické spořitelny. Ředitel tohoto bankovního ústavu Čeněk Vaněček nicméně nejevil přílišný zájem potřebám ČČS vyhovět a kladl pro poskytnutí úvěru řadu nepřiměřených podmínek. Postup ředitele tak odradil radu využít služeb nejen rakovnické spořitelny, ale i ostatních finančních ústavů. Představitelé ČČS v Lišanech se následně zaměřili na možnosti příslušníků náboženské obce.¹¹¹⁾

Na 22. června 1924 svolala rada valné shromáždění zdejších členů ČČS, kde účastníky informovala o přípravách ke stavbě fary a budoucího kostela Jana Husa. Vedle možnosti výběru členských příspěvků na několik let dopředu rozebírali přítomní také úspěchy prvních dobrovolných sbírek pro sbor. Pro dokreslení celkové situace sdělila církevní samospráva shromáždění, že v řadě vsí se již na sbírkách vybraly tisícové obnosy. Některé místní rady starších organizují i případnou bezplatnou práci na stavbě, především ve formě zapůjčení povozů na dopravu materiálu. Na základě prvních pozitivních výsledků se valná hromada usnesla vyhlásit rozsáhlou sbírkovou kampaň a opětovně vyzvat všechny příslušníky náboženské obce k bezplatné pomoci.¹¹²⁾

Do všech vesnic náboženské obce posléze zaslala rada starších sběrací archy s připojeným citově zabarveným Hlaváčkovým svoláním. Určený delegát pak obcházel své sousedy a vybíral jednotlivé dary či alespoň bezúročné půjčky. V průběhu léta 1924 přispěli nejvíce na stavbu obyvatelé Lišan, Krupé, Krušovic, Milého, Rynholce a Třtice. S výjimkou pár majetnějších dárců nesly hlavní tíži sbírky střední a nižší sociální vrstvy. Z profesního hlediska pak především malorolníci a zaměstnanci – z nich v hlavní míře železničáři a horníci. Řada vesnic severozápadního Rakovnicka, kde mnozí občané měli poměrně vysoké příjmy z pěstování chmele, však zatím zůstávala stranou. Přes tuto skutečnost se do počátku září podařilo jen na darech shromáždit přes 10 000 korun.¹¹³⁾

¹⁰⁹⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 23-24; tamtéž, tržní smlouva na koupi pozemku z 28. května 1924; ÚAM ČČSH Praha, Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...; tamtéž, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj... Záměr náboženské obce nabýt pozemek akceptovala 17. května 1924 i diecézní rada (Tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIb, Zápisy diecézní rady 1921-1925, s. 152). V souvislosti s koupí pozemku a připravovanou stavbou požádala rada Obecní úřad v Lišanech o zařazení celé záležitosti do skupinového plánu. Lišanské zastupitelstvo rozšíření skupinového plánu na budoucí kostel ČČS 4. června 1924 schválilo. V souvislosti s katastrálními změnami převzala posléze některé písemnosti týkající se této kauzy obecní samospráva v Lužné (OÚ Lužná, stavební dokumentace k čp. 502, dopis rady starších z 1. června 1924; SOkA Rakovník, f. OÚ Lišany, kn. č. 2, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a místní školní rady 1904-1925, zápis ze schůze 1. června 1924). Maříkovu ochotu půjčit vlastní finance na koupi parcely pozitivně hodnotil Hlaváček ve svém dopise Farskému (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopis Hlaváčka z 29. května 1924). Potvrzení o Maříkově zápůjčce a následném splacení obsahuje účetní materiál (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Stavba Husova sboru Československé církve - pokladní účet 1924-1926).

¹¹⁰⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápisy schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926, s. 41. V žádosti o stavební subvenci popisuje rada důvody, proč koupila parcelu v blízkosti železniční stanice (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, dopis ústřední radě z 11. května 1924).

¹¹¹⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, dopisy Hlaváčka z 29. a 31. května 1924.

¹¹²⁾ Valná hromada řešila rovněž volbu patriarchy, při níž nejvíce hlasů obdržel Farský. Přítomní nicméně protestovali proti užívání pojmů patriarcha a biskup, neboť upomínají na terminologii římskou (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 25).

¹¹³⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 20. září 1924; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, sběrné archy vesnic náboženské obce; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

Na základě zvětšující se hotovosti a slíbené brigádnické pomoci začali představitelé náboženské obce již v červenci 1924 organizovat přípravné akce pro stavbu sboru. V první řadě se jednalo o získání vhodného materiálu. Po dohodě s vedením náboženské obce přistoupili stoupenci CČS ve Třtici k odvozu opukového kamene z místního lomu do Lišan. Nákup opuky zaplatili věřící ze Třtice ze svého a pro odvoz použili rovněž vlastních potahů. Obdobně stoupenci CČS v Krušovicích obstarali ve své režii první dodávky písku. Lišanská rada starších pak v září objednala z *Královodvorské cementárny, společnosti Kladno* několik tisíc bílých cihel, které z nádraží přivážely na staveniště další propůjčené povozy.¹¹⁴⁾

Vedle stavebního materiálu zajišťovali představitelé náboženské obce rovněž zhotovení plánů budoucího kostela a fary. Obrátili se na jednoho z vítězů soutěže architektů o ideové řešení sborů CČS z června 1924 Jaroslava Kabeše. Lišanští zástupci CČS sice ocenili jeho soutěžní návrh venkovského dřevěného sboru, nicméně s ohledem na charakter dovezeného materiálu předpokládali vypracování zcela nového projektu. Kabeš proto přijel prohlédnout parcelu a materiál s tím, že do konce roku zhotoví své řešení stavby.¹¹⁵⁾

Narůstající pracovní aktivity kolem budování fary a kostela však přestávaly dobrovolné sbírky pokrývat. Hlaváček se tedy 20. září 1924 obrátil na Farského s dotazem, zda již CČS získala od státu slíbenou stavební dotaci pro tento rok. Farský odpověděl, že Lišany mohou pokračovat ve stavebních přípravách dosavadním tempem, neboť ústřední rada obdrží dotaci během 14 dnů a v co nejkratší době ji přerozdělí mezi náboženské obce. Zároveň však upozornil na nutnost hmotné zainteresovanosti řadových členů CČS: *Ovšem nelze mítí zato, že musí ze subvence býti postaven celý sbor. Subvence je právě jenom subvence, tj. podpora, ne finanční náklad na stavbu. [...] Ale jest nutno uspořádati sbírku peněžitou, a ne aby odbývali ji zámožní lidé po koruně! Nechť si vzpomenou, že koruna je předválečných 5 kr.! My musíme letos ze subvence podělit na 60 náboženských obcí, a mohou-li chudí nemajetní dělníci si sebrati na stavbu 50 – 100 000 Kč, mohou to i rolnické kraje, které musí už jednou si uvědomiti, že právě pro svou nesmírnou zdrženlivost v účelných vydáních zůstávají pozadu za druhými vrstvami přes svůj majetek.*¹¹⁶⁾

Hlaváček zřejmě s odpovědí Farského seznamoval v rámci své duchovní činnosti širokou veřejnost. V následujících týdnech totiž skutečně došlo u některých dosud víceméně netečných vesnic při výběru darů na stavbu k určitému posunu. Do konce roku 1924 se tak do sbírkových akcí zapojily prakticky všechny vesnice náboženské obce. Nižší a střední vrstvy však v konečném hodnocení projevovaly nadále větší zájem než zámožnější sedláci. Celková výše všech sbírek 17 500 Kč pak neodpovídala křivce počátečního nárůstu v létě 1924 a bezesporu zklamala iniciátory akce.¹¹⁷⁾

Realizace stavby tak v mnohém závisela vedle státní subvence na jednotlivých půjčkách. Členové náboženské obce byli samozřejmě ochotni poskytnout mnohem větší obnosy jako zápůjčky než v podobě přímých darů. Výše soukromých půjček ale zdaleka na celou akci nestačila. Rada starších se proto rozhodla opět oslovit finanční ústav a zkom-

¹¹⁴⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 25; tamtéž, dopis rady starších ve Třtici z 28. července 1924; tamtéž, účet Královodvorské cementárny z 25. září 1924; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

¹¹⁵⁾ Nejvíce informací o postupu Kabeše nalezneme v dopise Hlaváčka Farskému (ÚIAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 20. září 1924; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, dopis Jaroslava Kabeše z 15. prosince 1924; tamtéž, Stavba...).

¹¹⁶⁾ ÚIAM CČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-36, inv. č. 1468, dopis Hlaváčka z 20. září a opis odpovědi Farského z 22. září 1924; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, dopis Farského z 22. září 1924.

¹¹⁷⁾ ÚIAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 26; tamtéž, sběrné archy vesnic náboženské obce; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

binovat úvěr u banky s půjčkou příslušníků náboženské obce. V celé situaci nakonec sehrál důležitou roli již zmiňovaný Jan Mařík. Po dohodě s ostatními členy rady dal rakovnické průmyslové bance do zástavy svoji vkladní knížku na 90 000 Kč, a náboženské obci tak vznikl otevřený úvěr. Ke stejnému kroku se rovněž odhodlal Hlaváček. Bez vědomí manželky takto poskytnul úspory určené na studium syna ve výši 10 000 korun.

Hodnota Maříkovy zápůjčky odrážela skutečnost, že jeho firma na zpracování dřeva patřila v rámci středně velkých podniků k lepšímu průměru. Na druhou stranu téměř stotisícová položka bezesporu znamenala i pro Maříka výrazné riziko, které mohlo ohrozit samotný chod jeho podniku. Hlaváčkův vklad pak ukazuje, že svůj ohled na hmotné zabezpečení rodiny dokázal v mezním případě překonat.¹¹⁸⁾

Úvěr u průmyslové banky mohl dočasně pokrýt finanční náklady na stavbu také v dobách, kdy se vyplácení státní subvence z organizačních důvodů pozdrželo. Nominální hodnota poskytnuté stavební dotace byla vždy výsledkem politických zákulisních jednání, což zpomalovalo i vlastní vyplácení subvence. Ačkoliv Farský v září 1924 sliboval Hlaváčkovi, že dotaci ČČS získá již za dva týdny, stalo se tak až na konci prosince. Ústřední rada pak ze získané hotovosti vyčlenila pro účely lišanského sboru 124 000 Kč.¹¹⁹⁾

Vedení lišanské náboženské obce ještě před tím než fakticky obdrželo svůj příděl ze subvence, zahájilo vlastní stavební práce. Přes mrazivé počasí nechalo již v lednu 1925 kopat na pozemku studnu.¹²⁰⁾ Současně rada starších zajistila zřízení stavebního výboru. Tento orgán, složený ze zástupců všech vesnic náboženské obce, měl bezprostředně dohlížet na konkrétní práce při stavbě a spolu s radou rozhodovat o závažných kritériích budování sboru. Jedním z prvních úkolů stavebního výboru a rady bylo zhodnocení projektu sakrálního prostoru a fary, který již na sklonku roku 1924 předal lišanským představitelům ČČS architekt Kabeš. Výbor i rada Kabešovy plány akceptovaly s tím, že podle nich zrealizují v průběhu roku 1925 samotnou stavbu.¹²¹⁾

Projekt Tomáše Šaška

Záměry lišanské náboženské obce překazila roztržka ústřední rady s Kabešem. Vedení ČČS následně odmítlo použít Kabešův vítězný plán ze soutěže z června roku 1924, určený pro stavbu sboru ve Vysokém nad Jizerou. Po konzultacích s místní radou starších pak ČČS nově zadala zhotovení projektu architektu Tomáši Šaškovi z Prahy. Představitelé církve se při výběru vhodné osoby nechali ovlivnit pozitivními zkušenostmi rady starších ve Voticích, pro niž Šašek právě vypracovával stavební dokumentaci budoucího kostela a fary. V závislosti na vzniklé situaci vyzvala pražská diecéze lišan-

¹¹⁸⁾ ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...*; *tamtéž, Stavba...*; *tamtéž, Účetní kniha 1923-1947*. Lišanský farář později Farského prosil, aby v případě úmrtí zajistil vyplacení dluhu Maříkovi a Antonii Hlaváčkové (ÚAM ČČSH Praha, f. Karel Farský, sign. AII-14, inv. č. 156, *dopis Hlaváčka z roku 1926*).

¹¹⁹⁾ Představitelé ČČS původně ze stavební subvence určily pro Lišany 135 000 Kč. Vláda však při poskytování dotace chtěla zvýhodnit náboženské obce ve Slezsku, a ústřední rada proto musela obdrženou částku znovu přerozdělit. V konečné fázi tak Lišany přišly o 11 000 korun (ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, *Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926*, s. 56-62; ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Zápisní...*, s. 26; *tamtéž, Stavba...*; *tamtéž, Účetní kniha 1923-1947*).

¹²⁰⁾ Vzhledem k okolnosti, že o celé záležitosti není k dispozici stavební deník, lze průběh budování studny vyvodit jen z účetního materiálu (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, výplatní listiny pro dělníky za kopání studny 31. ledna - 14. března 1925*; *tamtéž, potvrzení o zaplacení střeliva z 20. února 1925*; *tamtéž, Stavba...*; *tamtéž, Účetní kniha 1923-1947*).

¹²¹⁾ *Tamtéž, Zápisní...*, s. 28-32; *tamtéž, dopis Jaroslava Kabeše z 15. prosince 1924*; *tamtéž, Stavba...*; *tamtéž, Účetní kniha 1923-1947*.

skou radu starších, aby se v otázce projektu rovněž obrátila na Šaška. Využití Šaškových služeb podporoval také Hlaváček, který udržoval díky blízkosti svého rodiště s náboženskou obcí Votice úzké vztahy a seznámil se s plány pro tamní sbor. Vzhledem k okolnosti, že Šašek nabízel svoji práci za vcelku výhodných cenových podmínek, souhlasila valná hromada náboženské obce 31. května 1925 s personální změnou projektanta sboru. Zároveň účastníci schůze svěřili Šaškovi i dohled nad celou stavbou.¹²²⁾

Šašek předložil lišanským zástupcům CČS svůj upravený plán z Votic, podle něhož se měl budoucí objekt skládat z liturgického prostoru, kanceláří náboženské obce a z obydlí duchovního a kostelníka.¹²³⁾ V blízkosti kostela se rovněž počítalo s výstavbou nevelkého objektu pro uskladnění topiva a případně i k chovu drobného hospodářského zvířectva.¹²⁴⁾ Lišanští zástupci CČS akceptovali Šaškov projekt až na určité úpravy v bytových jednotkách, kde nechali změnit umístění toalet a velikost některých místností. Novou verzi plánu předložila rada nadřízeným církevním orgánům ke schválení a požádala o stavební povolení.¹²⁵⁾

V předjaří roku 1925 mezitím dokončovalo několik dělníků výkopové práce na studni. V průběhu dubna až června se pak instalovaly skruže a čerpadlo. Úpravy vnitřku studny si však vyžádaly značnou část dovezeného materiálu, a proto musela rada zakoupit další cihly a kámen. Zatímco u cihel využívala nadále služeb Královodvorské cementárny, kámen začala přivážet z opukového lomu ze Hředel. Lišanští představitelé CČS současně přikročili k vyrovnávání terénu na pozemku a objednali pro izolaci podkladu větší množství popele. V polovině června se tak mohlo přistoupit k budování základů objektu.¹²⁶⁾

Stavba kostela a fary

První výkopové práce základů měly slavnostní a optimistický ráz. V sobotu 13. června 1925 se na stavbu dostavila vedle mnohých obyvatel ze sousedních vsí skupina horníků z Rynholce, aby zde všichni společně zahájili pravidelné brigádnické výpomoci.

¹²²⁾ Protokoly ze zasedání ústřední a diecézní rady o vývoji vztahu řídicích orgánů CČS s Kabešem a následně se Šaškem mlčí. Určité závěry ale vyplývají z korespondence votické rady starších (ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady CČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIb, Záписы diecézní rady 1921-1925; srv. ACČSH Votice, neuspořádáno, dopisy firmy Tomáš Šašek z 23. května a 21. července 1924; tamtéž, protokoly ze schůzí rady starších 1921-1935). V otázce zadání projektu lišanského kostela Šaškovi se pak můžeme opřít o zápisy ze schůzí místní církevní samosprávy (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 33). Hlaváčkův vztah k votické náboženské obci dokumentují dopisy lišanského kněze v pozůstalosti Dlouhého-Pokorného a dobová publikace (ÚAM CČSH Praha, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-8, inv. č. 493; Památník náboženské obce Církve československé ve Voticích. Votice 1928, s. 10).

¹²³⁾ Plány kostela se v současné době nacházejí ve stavební dokumentaci Obecního úřadu Lužná a ve fondu rakovnické berní správy. Odlišnosti v čp. souvisejí s přečíslováním objektu v pozdějších letech. V závislosti na plánech vypracoval Šašek i rozpočet jednotlivých prací (OÚ Lužná, stavební dokumentace k čp. 502; SOkA Rakovník, f. Berní správa Rakovník, kart. č. 56, inv. č. 172, plány obce Lišany, plán čp. 200; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Výpis prací a rozpočet výloh na postavení náboženského sboru Církve československé v Lužné-Lišanech).

¹²⁴⁾ Podle Šaškova návrhu pak skutečně došlo k vybudování tohoto hospodářského objektu. Stavba se nacházela na severním okraji parcely a sloužila k osobním účelům duchovního. Její bližší vzhled však nelze přesně popsat, neboť záhy zanikla a kromě jednoduchých situačních plánů k ní nemáme na rozdíl od sboru žádnou dokumentaci. Několik metrů od místa, kde objekt stál, vyrostla později garáž (OÚ Lužná, stavební dokumentace k čp. 502, příčný profil k ose dráhy a situační plán sboru).

¹²⁵⁾ Úpravy plánů se dochovaly pouze ve formě náčrtků. V rámci vydání stavebního povolení proběhlo řízení, ve kterém se jako majitel sousedního pozemku k celé záležitosti vyjadřovalo i ředitelství státní dráhy (OÚ Lužná, stavební dokumentace k čp. 502).

¹²⁶⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, faktura Františka Šváchy ze Hředel z 31. května 1925; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

Mezi účastníky panovalo skutečné budovatelské nadšení, o čemž svědčí i pozdější zpráva v tisku ČČS: *Na první zákop chtěl totiž přijeti větší počet horníků, ale následkem neočekávaného provozu v dolech museli ostatní fárati doma, ale poslali vzkaz, že v sobotu 20. června a ve dnech 27. a 29. června přijdou a že jich přijde více. Na staveništi se pracovalo vesele, žert stíhal žert, špičáky a lopaty jen se kmitaly, kopalo se, prosíval se písek a skládaly cihly, kde jak bylo co zapotřebí. Bratr řídící učitel Větrovec, šedesátník, závodil s mladým bratrem učitelem Baumanem lopatou a krumpáčem celý čas bez oddechu jako jiní otužilí horníci. Ovšem, že svačina – ač prostá – chutnala všem znamenitě. O pot nebyla nouze, ale finis coronat opus. Do večera byly základy pro obytnou budovu a část sboru vyházeny, a ještě část písku prohozena. Celkem bylo vykopáno a prohozeno na 50 m³ materiálu, což jest výkon více než úctyhodný. Zájezd horníků vzbudil všeobecnou pozornost a posílil důvěru, že stavba se provede tak, jak byla zamýšlena: Svépomocí. A také se provede. Vždyť rolnictvo z Lišan, z Lužné, z Třtic, z Krupé i Mutějovic dává zdarma povozy a někteří i písek do betonu a na omítku zdarma dávají a navážejí.¹²⁷⁾*

V následujících týdnech se situace opakuje a na staveništi lze znovu spatřit nesčetné dobrovolníky. Budování vlastního sakrálního prostoru jakoby alespoň u části příslušníků náboženské obce vyvolalo určitý entuziasmus. Účast na stavbě sice mnozí vnímali jako prestižní záležitost, avšak jistý vliv akce na religiozitu místních obyvatel zde nemůžeme popřít, zvláště pokud srovnáme angažovanost stoupenců ČČS při budování sboru s nezájmem občanů o náboženské problémy na počátku 20. let. Určitý posun v myšlení řady obyvatel bezesporu způsobily také předchozí události kolem vzniku ČČS a propagační činnost jejich přívrženců. Stavba kostela s novým ideovým podtextem však zřejmě u některých občanů zasáhla jejich vnitřní vztah ke křesťanským kategoriím.

Bezplatná pomoc některých věřících ale nestačila pokrýt veškeré stavební práce. K důvodům mezi jiným řadíme skutečnost, že případní dobrovolníci museli chodit do vlastního zaměstnání. Navíc převážná část brigádníků nepatřila mezi kvalifikované stavební dělníky, a tudíž se uplatnila jen v pomocných pracích. Od 22. června 1925 tedy nastoupilo pod dozorem architekta Šaška několik desítek zedníků a přidavačů. Za ČČS pak kontrolu stavby bezplatně zajišťoval jednatel rady Mařík. Zatímco pomocný dělník obdržel 3 Kč na hodinu, zedníka vyplácela náboženská obec 5 korunami. Mimo mzdu dostávali pracující oběd a pivo z nedalekého penzionu Havelka. K honorovaným položkám záhy přibýly i potahy, neboť v době blížících se žní většina rolníků stáhla tyto dopravní prostředky na svá pole.¹²⁸⁾

Přes určité komplikace v souvislosti s nastávající sklizní pokračovala stavba během letních měsíců vcelku rychle. Do konce června provedli zaměstnanci zbývající úpravy terénu a vykopali pro budoucí sklepy, žumpu a opěrné železobetonové pilíře. Současně zbudovali z opukového kamene základové zdivo. V červenci pak dělníci

¹²⁷⁾ Lišany u Rakovníka. Český zápas 8, 25. června 1925, č. 26, s. 5-6; srv. ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní... Rada v počátečním entuziazmu oznamovala ústředí, že sbor vybuduje za 4 měsíce (ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 17/VI-C-1/10, Stavba sboru - stavební subvence, diecéze západočeská, dopis lišanské rady starších z 21. července 1925). Průběh prací však probíhal pomalejším tempem a donutil představitele náboženské obce upustit od některých jiných aktivit, jako například zamýšlené stavby zvoničky v Lišanech. Zástupci ČČS museli na stavbu zvoničky rezignovat i přes skutečnost, že se jim podařilo přimět lišanské zastupitelstvo, aby k tomuto účelu dalo náboženské obci za symbolickou cenu do pronájmu pozemek (SOKA Rakovník, f. OÚ Lišany, kn. č. 2, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a místní školní rady 1904-1925, zápis ze schůze 14. července 1925).

¹²⁸⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Mzdy dělníků na stavbě sboru pod ing. Tomášem Šaškem zaměstnaných 1925-1926; tamtéž, faktury hotelu Havelka z let 1925-1926; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947. Některé prameny považují 22. červen za datum položení základního kamene kostela (Tamtéž, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 37; ÚAM ČČSH Praha, Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...; tamtéž, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...).

Stavba základní konstrukce v průběhu letních měsíců roku 1925 (ACČSH Lužná/Lišany)

začali stavět jednotlivé pilíře a obvodové stěny z cihel. Na vyrovnaný terén pokládali izolační vrstvy a posléze vlastní podlahu. V závěru léta tak vznikla hrubá zděná konstrukce se železobetonovými překlady oken a prováděly se práce na vnitřních prostorech objektu. K montování krovů se přistoupilo během září, přičemž tuto činnost zajišťovali tesaři, placení podle kvalifikace a náročnosti zadaných úkolů od 3 do 6 korun za hodinu. Obdobnou mzdu měli také pokrývači, kteří nastoupili na stavbu v průběhu října. Do měsíce pak azbestocementovými taškami zastřešili celou budovu. Současně se na exteriéru a vnitřních částech prováděly klempířské práce. Po dokončení střechy se na vrcholu věže zbudovala dřevěná kostra kalicha, která se potáhla měděným plechem. Na přelomu listopadu a prosince došlo k vymalování většiny místností objektu základovou barvou a k zasklení jednotlivých oken. V posledních týdnech roku 1925 tak byla stavba v hlavních rysech završena.¹²⁹⁾

S ohledem na danou situaci se rada starších rozhodla uspořádat vánoční bohoslužbu již v novém Husově sboru. Pro tento účel ale museli lišanští představitelé CČS ještě v prosinci zajistit částečnou elektrifikaci objektu. Na Boží hod vánoční 25. prosince 1925 tak nespočetní věřící mířili do téměř dokončeného kostela, aby zde slyšeli zvěst o narození Mesiáše. Ačkoliv na budově zůstávalo na příští rok mnoho práce, začal od této

¹²⁹⁾ S ohledem na skutečnost, že k budování sboru nemáme stavební deník, můžeme průběh prací stanovit jen z účetního materiálu (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, faktury a objednávky pro stavbu sboru; tamtéž, Mzdy...; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947*). Za pozornost stojí fakt, že si vzniku lišanského bohoslužebného prostoru CČS všimají autoři římskokatolických i obecních kronik jen okrajově (SOKA Rakovník, *f. Římskokatolický farní úřad Lišany, neuspořádáno, Pamětní...; OÚ Lišany, Pamětní...; s. 98; OÚ Lužná, Kronika obce Lužná, s. 118*).

Téměř dostavěný lišanský sbor na pohlednici z počátku roku 1926. Kalich na vrcholu předního štítu byl dodatečně dokreslen. K jeho instalaci totiž došlo až o několik let později (foto V. Kočí, ÚAM CCŠH Praha)

stavebním výborem se rozhodla uspořádat akci v teplejších měsících, až zemědělcům skončí jarní práce. Pro dělníky zaměstnané na stavbě tak měla vzniknout dostatečná časová rezerva, aby všechny své úkoly splnili. Vzhledem k nepříznivému počasí v prvních měsících roku 1926 však práce na objektu znovu začaly až na sklonku března. Během dubnových týdnů se veškerá činnost zaměřila na drobné úpravy interiéru. Po realizaci všech stavebních úkolů ve vnitřních prostorách přistoupili dělníci v květnu k budování plotu a osetí okolního prostranství travním porostem. Rada mezitím u Arnošta Diepolda z Prahy objednala zvon, který na počátku června nechala dovézt a pověsit na věž.¹³²⁾

doby v prostorách objektu vykonávat Hlaváček svoji duchovenskou činnost.¹³⁰⁾

Intenzivní stavební práce ve druhé polovině roku 1925 povážlivě tenčily hotovost náboženské obce. Výše dotace pro tento rok však dostávala reálnější obrysy až v posledních podzimních týdnech, a tak se rada usnesla vypůjčit si další desetitisícové částky u rynholecké reifeisenky a v Okresní hospodářské záložně v Novém Strašecí. Otevření těchto úvěrů se pro radu nakonec ukázalo jako prozíravý krok. Vedení CČS totiž určilo pro stavbu v Lišanech ze získané subvence jen 50 000 Kč. Navíc státní úředníci si s rychlostí převodu dotace nedělali příliš velké starosti, takže ústřední rada mohla zástupcům náboženské obce odevzdat slíbenou částku až na počátku roku 1926.¹³¹⁾

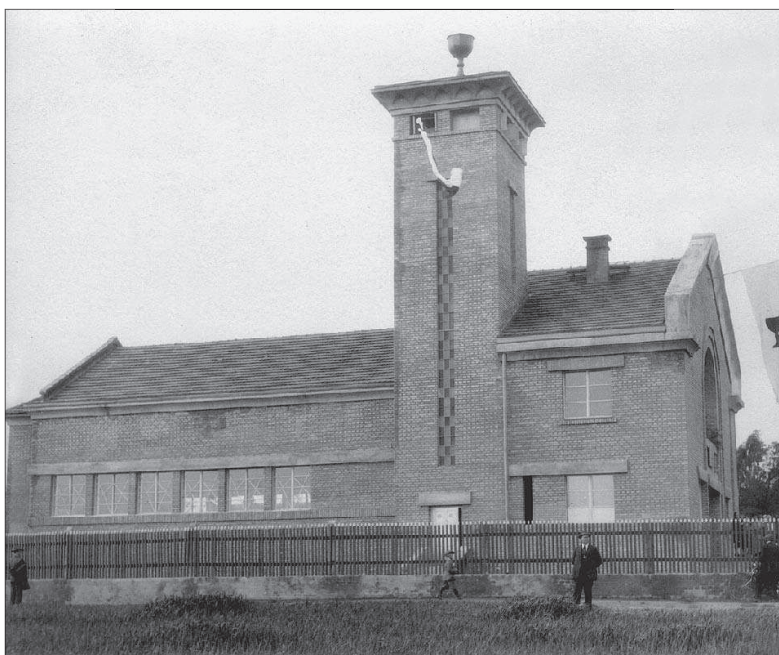
Slavnostní otevření sakrálního prostoru

Přes skutečnost, že Hlaváček již ve sboru pravidelně sloužil liturgii, chtěla rada starších zorganizovat slavnostní otevření budovy. Po konzultacích se

¹³⁰⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Zápisní..., s. 37; tamtéž, faktura elektrotechnického závodu Františka Pelce z 31. prosince 1925; tamtéž, zpráva jednatele pro valnou hromadu z 4. dubna 1926; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; Z Lišan. Český zápas 9, 7. ledna 1926, č. 2, s. 5. Jelikož se stavební práce blížily ke svému závěru, nechala 14. ledna 1926 rada starších budovu zkolaudovat (OÚ Lužná, stavební dokumentace k čp. 502; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, výměr ze 14. srpna 1926).

¹³¹⁾ ÚAM CCŠH Praha, f. Ústřední rada, sign. A1-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady CČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; s. 86 a 95-96; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. A1-41, inv. č. 23/VIIb, Protokol diecézní rady 24. října 1925-6. listopadu 1929, s. 2 a 11; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

¹³²⁾ ÚAM CCŠH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, faktura na zvon od Arnošta Diepolda z 7. června 1926; tamtéž, nákladový list pro zvon z 2. června 1926; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.

Podoba lišanského kostela před slavnostním otevřením (ÚAM CČSH Praha)

prezentaci sakrálního prostoru široké veřejnosti. V praxi to především znamenalo vyčištění objektu po stavebních pracích a s blížícím se termínem oslav vyzdobení budovy. Zároveň slavnostní výbor vyřídil veškeré formality pro úřední povolení akce a požádal ústřední radu, zda by na otevření kostela nevyslala některého z čelných představitelů CČS. Na základě dohody slíbil účast patriarcha Farský s tím, že zde vykoná svátost biřmování. Obě strany rovněž určily přesný termín slavností, a to 6. červen 1926. Vědomí obyvatel o blížící se akci překročilo díky nesčetným zprávám v tisku CČS rámec Rakovnícka. Náboženská obec Vinohrady se dokonce rozhodla zorganizovat do Lišan hromadný zájezd a pro tento účel objednala zvláštní vlak.

Nedělního rána 6. června tak Lišany uvítaly tisíce návštěvníků. Z vlastní náboženské obce si slavnost nenechali ujít členové CČS prakticky ze žádné vesnice, přičemž ze vzdálenějších míst přijeli na ověčených povozech. Mnoho věřících CČS dorazilo také z okolních náboženských obcí, například Rakovník vyslal početnou delegaci rady starších. Většina účastníků se shromáždila před železniční stanicí, aby zde vyčkala zvláštního vlaku, zajištěného vinohradskou náboženskou obcí. V něm totiž mezi stovkami pražských přívrženců CČS přicestoval i Karel Farský. Po příjezdu pronesl Hlaváček k Farskému pozdravný projev a vybraná družička odevzdala patriarchovi květiny. Následně se přítomní začali před nádražím řadit do průvodu a společně vyrazili ke sboru. Jako první jel na koni Rudolf Lacek, oblečený do oděvu navozujícího dojem husitského bojovníka, a v ruce držel prapor náboženské obce. Za ním pokračovali další jezdci v sokolských krojích a alegorické vozy s vlajícími černými prapory s rudým kalichem. Uprostřed průvodu kráčela skupinka duchovních v čele s patriarchou Farským.

U novostavby pronesl úvodní řeč předseda rady Palivec s farářem Hlaváčkem a patriarcha slavnostně přestřižením pásky otevřel kostel. Vzhledem ke skutečnosti, že sbor zdaleka nepojal všechny účastníky oslav, museli duchovní současně sloužit liturgii na dvou místech. Zatímco uvnitř objektu konal bohoslužbu Farský, pro věřící před sborem ji zajišťoval jeden z dalších hostů, kněz Václav Šťastný ze Zbraslavi. Po liturgii vyšel

V atmosféře závěrečných prací se 4. dubna 1926 sešla valná hromada náboženské obce. Po delší rozpravě se shromáždění nakonec usneslo připravit oslavy otevření Husova sboru na první polovinu června. Současně zřídilo *slavnostní výbor*, složený ze zástupců stavebního výboru, rady a dalších dobrovolníků. Tento orgán měl zajistit přípravu oslavy a následně ručit za její bezproblémový průběh. Členové slavnostního výboru tak zahájili intenzivní činnost, při které v prvé řadě zabezpečili vše potřebné pro důstojnou

Čelo průvodu (ACČSH Lužná/Lišany)

Uprostřed průvodu kráčí duchovní s patriarchou K. Farským (ACČSH Lužná/Lišany)

Praporečník Lacek v oděvu připomínajícím husitského bojovníka (ÚAM CČSH Praha)

Společná fotografie účastníků slavnostního otevření sboru (ÚAM CČSH Praha)

Budoucí biřmovanci se připravují k přijetí svátosti (ÚAM CČSH Praha)

Karel Farský udílí svátost biřmování (ÚAM CČSH Praha)

Farský z budovy a vykonal zde pro více než 600 předem přihlášených dětí svátost biřmování. Celou akci pak odpoledne ukončila taneční zábava. Základní smysl slavnosti se ve vnitřní rovině spirituality nesl snahou zdůraznit mimořádnost chvíle spojení jedince s Bohem v novém sakrálním prostředí. Ve vztahu k okolnímu světu pak šlo o agitační prezentaci CČS a zdůraznění sebevědomí mladé náboženské organizace. Akce svým rozsahem patřila v období mezi dvěma světovými válkami k největším záležitostem církevního charakteru na Rakovnicku.¹³³⁾

¹³³⁾ Na slavnost přijeli z Prahy vedle Farského a Šťastného další kněží. Konkrétně se jednalo o Jana Lomoze z Vinohrad a Josefa Sainera z Holešovic. Nechyběli pochopitelně ani duchovní z okolních náboženských obcí, jako Josef Bozděch z Rakovníka, Václav Liška z Kladna a Michael Lang ze Slaného. Mezi účastníky se objevil rovněž farář Antonín Regál z Votic, který tak oplatil loňskou Hlaváčkovu návštěvu při otevírání tamějšího kostela. Z Příbrami pak dorazil také autor ideových principů staveb bohoslužebných objektů kněz František Kalous (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Pamětní...*; *tamtéž, Zápisní...*, s. 37; *tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; ACČSH Rakovník, Pamětní...*, s. 35; ÚAM CČSH Praha, *Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...*; *tamtéž, sbírka*

Taneček dětí z Kněževsi při odpolední zábavě (ACČSH Lužná/Lišany)

Odznak připomínající slavnostní otevření lišanského sboru (foto J. Krško, v majetku Františka Krejčího)

Budování kostela v odraze vnitřních poměrů náboženské obce

Přes oficiální otevření sboru některé dílčí práce na budově ještě neskončily a jejich realizace se protáhla na příští rok. V konečném součtu nákladů vyšlo zbudování kostela a fary téměř na 384 000 Kč, přičemž náboženská obec z této sumy v době završení stavby splatila různým věřitelům jen asi

rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; tamtéž, sbírka různých upomínek a suvenýrů, M81/I, jízdenky Karla Farského, jízdenka ze 6. června 1926; OÚ Lužná, Kronika..., s. 120 a 129; Náboženská obec Církve československé v Lišanech. Nové proudy 9, 29. května 1926, č. 22, s. 4; Z Lišan. Český zápas 9, 7. ledna 1926, č. 2, s. 5; 1. dubna 1926, č. 14, s. 8; Z Lišan u Rakovníka. Český zápas 9, 29. dubna 1926, č. 18, s. 5; Rakovník. Český zápas 9, 27. května 1926, č. 22, s. 5; Z Lišan. Český zápas 9, 3. června 1926, č. 23, s. 5; Zájezd do Lišan. Český zápas 9, 3. června 1926, č. 23, s. 5; Otevření Husova sboru v Lišanech. Český zápas 9, 16. června 1926, č. 25, s. 5; Pešková-Kounovská, Olga: Dr. Karel Farský. Naše cesta 3, 15. června 1937, č. 3, s. 9; Z místních kronik. In: Sborník Dra Karla..., s. 258; Horek, Oldřich: Historie Církve československé v Rakovníku. Data, plakáty a fotografie 1919-2002. Rakovník 2002, s. 14-15).

polovinu.¹³⁴⁾ Mnozí stoupenci CČS, kteří na sbor půjčili větší obnosy, však z různých důvodů požadovali rychlejší způsob vrácení peněz, než umožňovaly zisky z členských příspěvků. Rada starších se proto již na své schůzi 25. července 1926 rozhodla zatížit sbor hypotékou u Okresní hospodářské záložny v Novém Strašecí a ze získané částky tyto individuální věřitele vyplatit. Dluh u novostrašecké záložny se však CČS podařilo vyrovnat až na sklonku roku 1945.¹³⁵⁾

Časovou prodlevu při odstraňování dluhů způsobilo mimo jiné zmenšení obvodu lišanské náboženské obce, a tím i snížení počtu přispívajících členů. V následujících letech totiž státní orgány potvrdily vznik náboženských obcí v Kněževsi a Rynholci. Zvláště emancipace přívrženců CČS z Rynholce a okolí se negativně dotkla ekonomického i organizačního chodu lišanské náboženské obce. Jejich zainteresovanost při stavbě kostela stála často v kontrastu s netečností obyvatel vesnic nacházejících se daleko blíže Lišan. Z Rynholce koneckonců pocházel i předseda lišanské rady starších Palivec. Vytvoření nové náboženské obce si tak rovněž vyžádalo personální změnu na nejvyšším postě lišanské církevní samosprávy.¹³⁶⁾

Vyšší míra angažovanosti rynholeckých stoupenců CČS při stavbě vzbuzuje pozornost nejen s ohledem na relativní vzdálenost jejich bydliště od Lišan, ale i v rámci profesního zařazení těchto věřících. Ve své většině se jednalo o horníky či jiné sociálně slabší skupiny, jejichž hmotná a pracovní pomoc byla limitována starostmi o vlastní živobytí. Tato skutečnost korespondovala s již zmiňovanými poměry v ostatních částech lišanské náboženské obce. V celkovém hodnocení nesly hlavní tíži nákladů na sbor nižší a střední sociální vrstvy, zatímco pomoc majetnějších příslušníků CČS měla v řadě případů jen symbolický ráz. Výjimku tvořilo několik movitějších členů náboženské obce, kteří pro zbudování kostela a fary leckdy riskovali existenci svého ekonomického zázemí. Větší apatie sociálně lépe situovaných členů CČS k potřebám své náboženské organizace se pak v důsledcích promítala i do složení rady starších. Po celou dobu trvání lišanské náboženské obce měli její vedení až na několik jednotlivců v rukou příslušníci nižších a středních sociálních skupin.

Při sledování podílu jednotlivých stoupenců CČS na stavbě si ale musíme uvědomit, že do celé záležitosti se zapojila jen určitá část oficiálně evidovaných členů náboženské obce. Formální vazby matrikových příslušníků CČS pochopitelně nezaručovaly větší zájem na jakékoliv aktivitě své konfese, a tím spíše na záležitosti vyžadující finanční pomoc. V tomto ohledu pak ekonomický potenciál náboženské obce neodpovídal počtu registrovaných členů CČS. S danou skutečností se koneckonců potýkaly i jiné církve.¹³⁷⁾

Budování sboru se rovněž promítlo do postavení duchovního a laických představitelů náboženské obce. Členové rady starších díky své aktivní účasti na stavbě stále více

¹³⁴⁾ Celkové výdaje na stavbu překračovaly o několik desítek tisíc šaškův rozpočet. Podle původních představ měl nový objekt vyjít na necelých 365 000 korun (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Výpis prací...; srv. tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...).

¹³⁵⁾ Kvůli nedodržení termínů při splácení dluhů hrozilo náboženské obci několikrát exekucní řízení. Finanční situaci náboženské obce příliš nezlepšilo ani právní stanovení sboru jako veřejné budovy CČS, čímž odpadlo daňové zatížení (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno; ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...; tamtéž, neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Lužná).

¹³⁶⁾ Zatímco náboženskou obec Rynholec schválily státní úřady 23. dubna 1927, knězeveskou až 11. září 1929. Lišany touto reorganizací přišly o několik obcí na západním Rakovnicku a jižním Novostrašecku. Novým předsedou lišanské rady starších se stal Jan Lukáš (ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 48-64; SOKA Rakovník, f. OkÚ Rakovník, kart. č. 434; tamtéž, neuspořádáno, Katastr náboženských...; srv. Schematismus Československé církve. Praha 1933, s. 107 a 161).

¹³⁷⁾ ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno.

vnímali svoji pozici při řízení náboženské obce jako klíčovou. Jejich sebevědomí vzrůstalo s ohledem na skutečnost, že realizací stavby vlastně zajišťovali faráři střechu nad hlavou. Vůči dříve neotřesitelnému postavení Hlaváčka začala vzrůstat autorita rady. Existence dvou stejně silných stran pak sama o sobě vytvářela předpoklady pro možné konflikty. Řadu problémů ale zpočátku tlumila nutnost soustředit veškerou pozornost na budování kostela a fary. Po završení stavby se nicméně třetí plochy objevily v celé své nahotě. Hlaváček si závažnost situace více než uvědomoval a rozhodl se odejít na jiné působiště, než spory překročí určitou mez. Využil nabídku kladenské rady starších a nechal se v říjnu 1927 zvolit za tamějšího duchovního správce. Taktický odchod Hlaváčka udržel pro následující léta přátelské vztahy mezi ním a zástupci lišanské náboženské obce. Ve spojitosti s tím pak zůstala zachována gloriola Hlaváčkovy tradice na Rakovníku.¹³⁸⁾

Základní charakteristika objektu

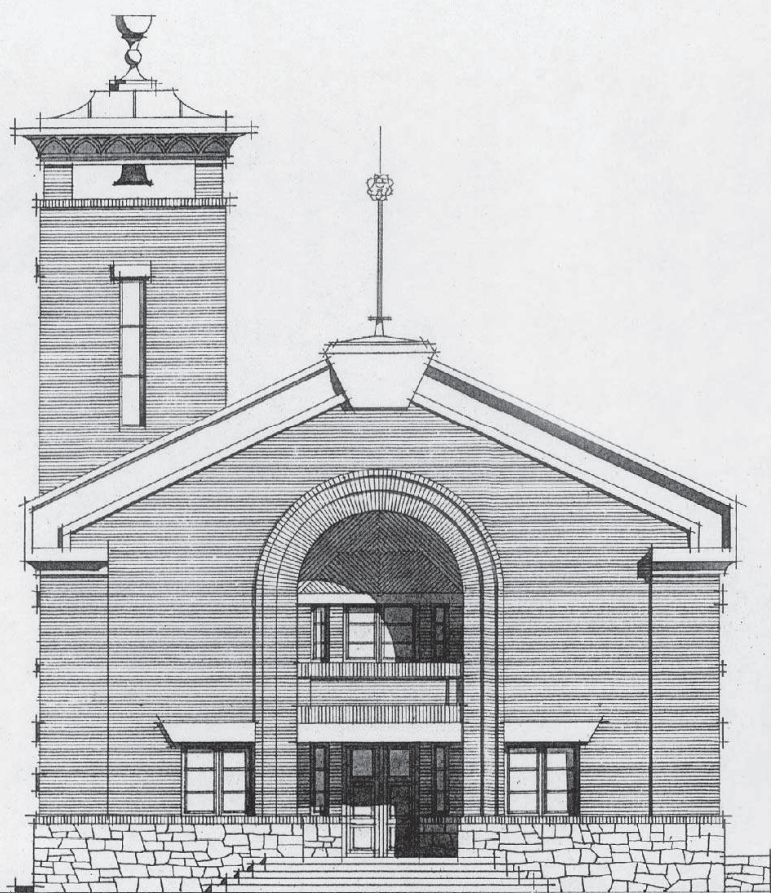
Nově vystavěný lišanský sbor CČS vyvolával svým specifickým rázem mezi obyvateli regionu zvláštní dojem. Pozornost vzbuzovala již základní dispozice spojení liturgického prostoru s bytem duchovního, která se do současnosti nezměnila. Obdobně jako řada jiných sakrálních staveb Československé církve opouští sbor tradiční orientaci římskokatolických kostelů. Půdorys vlastního bohoslužebného prostoru však dodržuje běžný podélný tvar. Obdélník tvoří jednu loď o rozměrech 18 x 10 metrů. Tato hlavní část ústí do pravoúhlého chóru o základně 2 x 8 metrů, orientovaného na západ. Odlišné parametry závěru sboru sice sledovaly estetické cíle, ve svých důsledcích ale narušovaly ideové záměry CČS o jednotné liturgické místnosti. Na charakter bohoslužby CČS však celá záležitost neměla vliv.

Stavbu kostela předstupuje na východě čelný trakt, sloužící k administrativním a obytným účelům. Půdorys přední části ve tvaru obdélníka s rozměry 14 x 10 metrů stojí k sakrálnímu prostoru svojí delší stranou. Průčelí předního traktu zakončuje trojúhelný štít. Horní okraj štítu pak zpevňuje profilovaný betonový pás, který je na vrcholu štítu ve výšce 12 metrů přerušen dekorativním prvkem v podobě klenáku. Tato část slouží zároveň jako podklad pro případnou další ozdobu. V následujících letech sem rada starších nechala nainstalovat kalich s ondřejovským křížem. Na ose průčelí vyniká portál, zdůrazněný archivoltou. Z portálu prostupuje hmotou zdíva monumentální valená klenba. Archivoltu portálu tvoří zasunutá lodžie s vyzdřeným parapetem. Lodžii doplňují dvoudílné prosklené dveře, po jejichž stranách se nachází vždy jedno úzké okénko. Význam lodžie zde nespočíval pouze ve smyslu doplňku obývacích prostor, ale především plnil funkci tribuny při větších shromážděních. Pod lodžii umístil architekt hlavní vchod do objektu. Samotný vstup má pravoúhlý tvar. Vchodové dveře zde po obou stranách doplňuje vždy jedno úzké okno. Ve stejné rovině se u archivoly portálu po každé straně objevuje okno ještě další, obdélné. Pravoúhlý vstupní prostor je zakon-

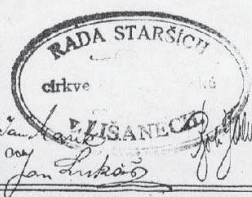
¹³⁸⁾ Odchod Hlaváčka komplikovaly problémy při hledání vhodného nástupce. Novým lišanským farářem se stal Josef Bozděch, který dosud působil v Rakovníku. Okolnost, že lišanská rada uspořádala Hlaváčkovi večírek na rozloučenou, dokládá zachování přátelských vztahů. Hlaváček nicméně svého nástupce Bozděcha upozornil: *Ale radostí duchovních budeš zde mít málo* (ÚAM CČSH Praha, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-41, inv. č. 23/VIII, Protokol diecézní rady 24. října 1925-6. listopadu 1929, s. 116-150; ACČSH Rakovník, Pamětní..., s. 48; tamtéž, f. Duchovní správa, sign. IA-1, inv. č. 1/IC - spisy z roku 1927, dopis diecézní radě z 18. října a odpověď z 21. října 1927; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní..., s. 48-52; tamtéž, Zápisní..., s. 48-52; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; Náboženská obec Církve československé na Kladně. Nové proudy 10, 8. října 1927, č. 41, s. 4; Horek, Oldřich: *Historie Církve československé v Rakovníku. Medailonky osobností I. Rakovník 2000*, s. 7-8).

MĚSTSKÝ ÚŘAD
PRAHA - V. Z.

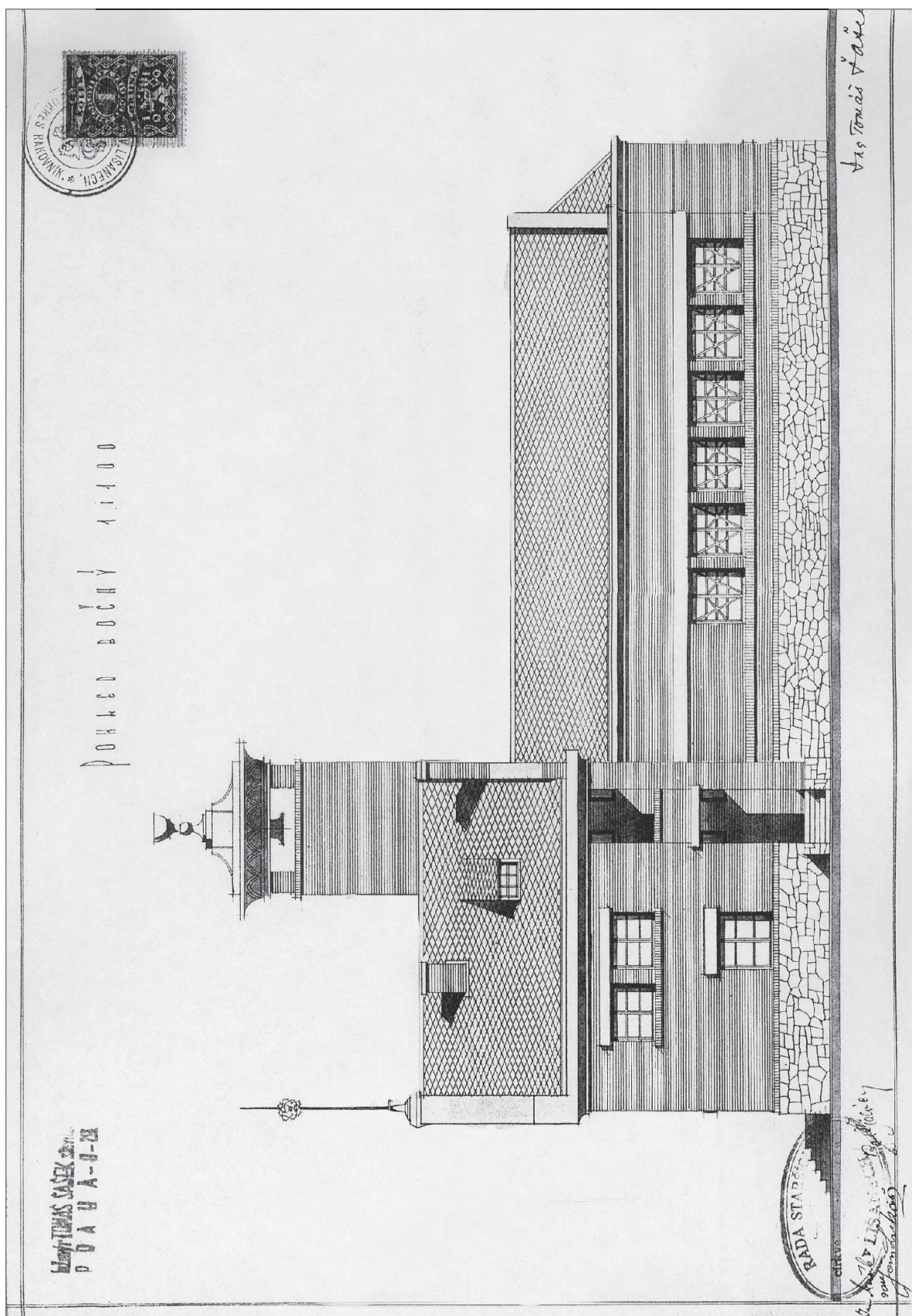
PRŮČELÍ 1:100

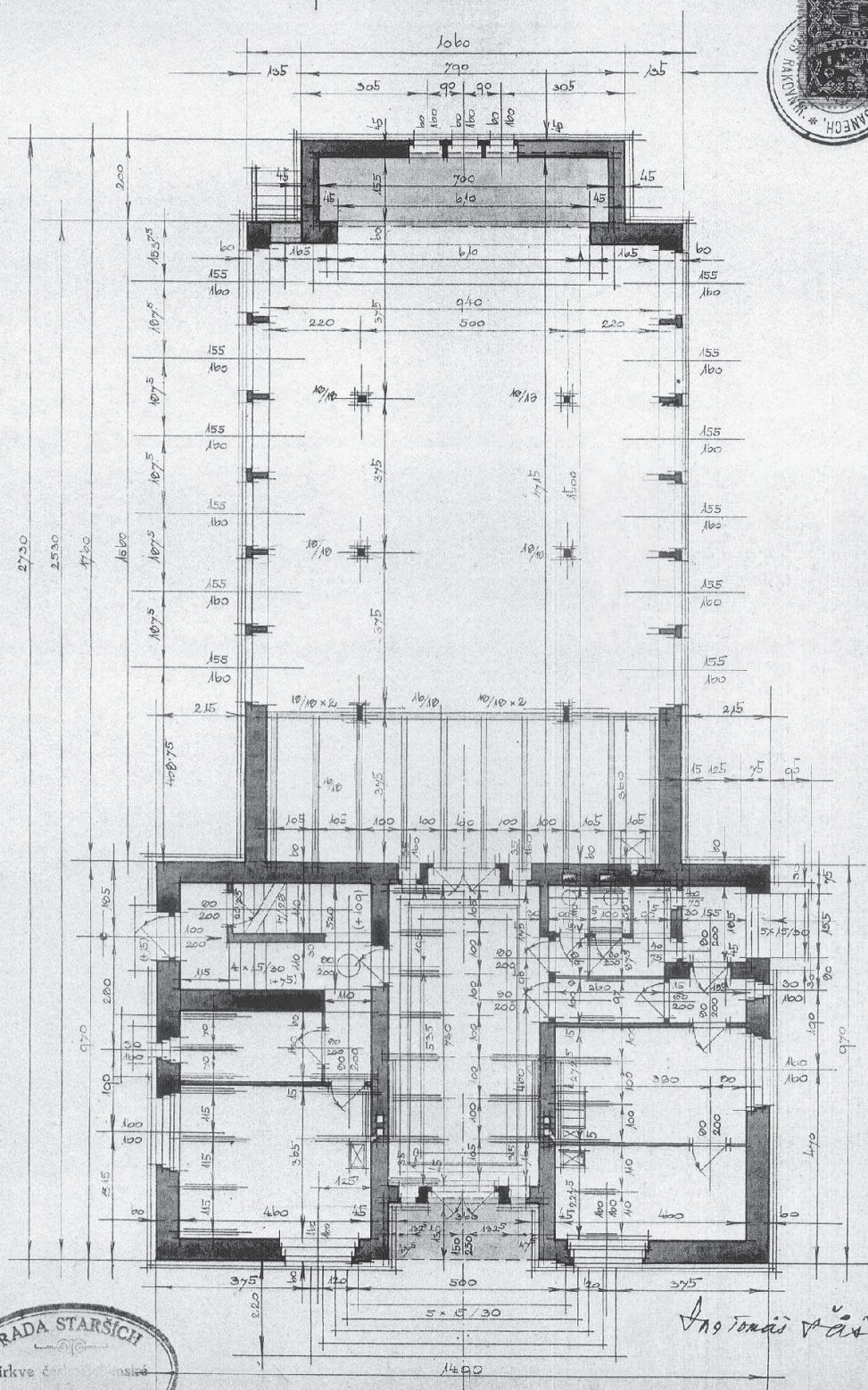
Ing. Tomáš Váňa

Šaškův návrh průčelí budovy (OÚ Lužná)

РѢІЗЪІ 1:100.

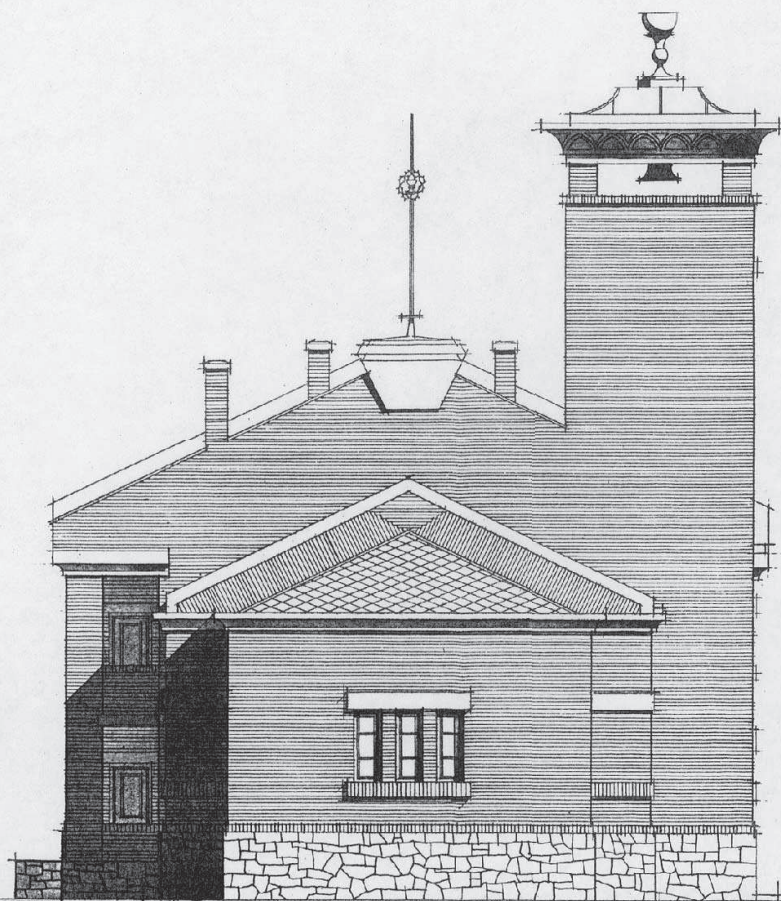
Ang Tomáš Pávek

RADA STARSICH
cirkve č...
PLISANECH

Přídorys přízemí (OÚ Lužná)

Ing. T. ŠAŠEK st.
P. H. A. - U. - D.

РОКЕТ ЗАДНІ 11100

Ing. T. Šašek

Závěr sboru (OÚ Lužná)

Pohled na Husův sbor ze západu (foto J. Krško)

čen betonovým překladem, který prostupuje pásy valené klenby a zároveň pokračuje do oblasti nad obdélnými okny. Celkově působí čelní stěna masivním dojmem, a zvláště v této části vynikají neomítnuté zdi objektu, vytvořené z bílých cihel. Presentace vlastností čistého materiálu zřejmě vycházela ze snahy zakomponovat budovu do přílehlého okolí, především ve vztahu k budově blízkého nádraží, jejíž dominantní charakter zdůrazňovaly neomítnuté opukové zdi.

Do postranních zdí předního traktu včlenil architekt na severní stěně v úrovni přízemí jedno okno a zvláštní vchod do obytných místností. Na jižní straně se pak v přízemí objevují okna dvě. V patře administrativní a obytné části umožňuje průnik světla na jižní straně jedno okno, na severní dvě. Několik centimetrů nad jejími horními překlady v prvním patře se nalézají korunní římsa, svírající z obou stran sedlovou střechu.

Do těla stavby zapustil architekt obdélnou věž, vysokou asi 17 metrů. Ta předstupuje chrámovou loď a současně je z druhé strany včleněna do jihozápadního rohu předního traktu. Přístup do věže zajišťuje z exteriéru objektu zvláštní vchod na jižní straně. Nad vchodem osvětluje téměř všechna patra věže úzké okno, dlouhé 10 metrů. Obdobný tvar má i druhé, kratší okno na východní straně. Vrchol věže tvoří nízké patro s 8 okenními otvory, umožňujícími pohled na uvnitř instalovaný zvon. Závěr tak ve srovnání se spodními patry působí odlehčeným dojmem. Věž je zakončena lunetovou římsou, která nese nízkou jehlancovitou střechu s plasticky zhotoveným kalichem.

Samotná chrámová část zdaleka nedosahuje s výškou necelých 10 metrů ke hřebeni sedlové střechy vrcholu administrativního a obytného traktu. Vnější stranu bohoslužeb-

né místnosti osvětluje po každé straně pás šesti oken. Plocha každého z nich je členěna nepravidelnými geometrickými útvary, což zvyšuje eleganci celého objektu. V chóru kostela došlo při stavbě k proražení tří úzkých oken. Do nich pak nechala rada starších nainstalovat vitráže, které umocňovaly dojem závěru sboru jako presbytáře. Postup rady ale jak známo vycházel z estetických, nikoliv liturgických důvodů. Průnik světla ze západní zdi objektu nicméně komplikoval při bohoslužbách pohled věřících na kněze. ČČS se proto při dalších úpravách sakrálního prostoru v roce 1927 rozhodla okna překrýt plátnem a později přistoupila k jejich zazdění.

Většina návštěvníků přichází do objektu hlavním vchodem na východní straně. Dvoudílné vstupní dveře ústí do chodby o rozměrech 7,30 x 3,60 m. Na jejím konci se nalézá vstup do liturgické místnosti, vždy s jedním úzkým oknem po každé straně. Do jižní stěny chodby začlenil architekt dveře vedoucí do prostor tehdejší kanceláře a spisovny náboženské obce. Druhé dveře na téže straně pak vedou do sklepa a na první patro. Severní část chodby obsahuje vstup do prostor původně určených k ubytování kostelníka a na toalety. Kostelník zde měl k dispozici jeden pokoj a kuchyni. Stěny vstupní chodby zakončuje plochý strop, který se nachází i v ostatních místnostech administrativní a obytné části.

Přístup do patra umožňuje zděné schodiště v jihozápadní části předního traktu. Ke schodišti se návštěvník dostane jak hlavní chodbou, tak zvláštním venkovním vstupem na jižní straně objektu. V prvním patře, koncipovaném jako byt duchovního, se nachází dva pokoje, kuchyně, chodba a příslušenství. Architekt tak zde naplnil pozdější Čapkovy návody k parametrům bytu faráře. Z prvního patra lze pokračovat po dřevěném schodišti na vrchol věže. V jejím posledním patře se nachází 138 kilogramů těžký zvon s průměrem 60 cm. Vnější stěna zvonu obsahuje nápis: *Ulit jsem byl L. P. 1926 za patriarchy dra Farského a rady starších ČČS v Lišanech. B. Palivec, předs., J. Lukáš, místopředs., J. Mařík, jednatel, a J. Hlaváček, farář. Ulil Arnošt Diepold, zvonař v Praze.*

Do vlastního sboru se věřící dostane vchodem z administrativní a obytné části. Hlavní místnost o délce 15 m a šířce 9,40 m má pojmut až 300 věřících. Ve východní části liturgického sálu nechal architekt mezi zdi vestavět kruchtu pro varhany a pro pěvecký sbor. Místo varhan se však prozatím museli věřící spokojit jen s harmoniem. Spodní část kruchty s rovnou podlahou, bez jakékoliv klenby, nesou dva dřevěné sloupy s profilovanými hlavicemi. Hlavní prostor odděluje od závěru vítězný oblouk ve tvaru nepravidelného šestiúhelníka. Základní smysl triumfálního oblouku však v rámci ČČS determinovaly nové postoje k roli věřících při bohoslužbě a změna chápání liturgického prostoru. Nepravidelný tvar oblouku pak kopíroval i profil klenby hlavní místnosti, čímž tuto část odlišil od jiných prostor budovy.¹³⁹⁾

Přes řadu dekorativních prvků, jako navození podoby presbytáře, vítězného oblouku či umístění lunetové římsy na věž, se základní smysl stavby nesl úsilím o účelnost. Projevilo se zde již zmiňované upřednostňování sociální a praktické stránky před působením architektonických zvláštností na citovou stránku návštěvníka. Věřící měl budování sboru vnímat jako požehnané dílo celého společenství náboženské obce. Hlavní cíl výstavby směřoval k vytvoření vhodného prostoru pro společné hledání jednoty s Bohem. V ideové rovině tak charakter objektu zdůrazňoval, že pro poznání Boha jsou

¹³⁹⁾ Pro absenci fotografické dokumentace neznáme přesnou podobu tří zaniklých oken v chóru kostela. Plány sboru se totiž v dílčích záležitostech odlišují od zrealizované stavby. Existenci vitráží dokládá jen účet od sklenáře (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, účet Bohumila Kroba z Tuchlovic z 10. července 1926*). Za pomoc při zpracování základní charakteristiky objektu bych chtěl poděkovat Mgr. Janě Trousilové, PhDr. Janě Croy a ing. arch. Evě Volfové.

Chodba v přízemí administrativní a obytné části (foto J. Krško)

Bohoslužebný prostor (foto J. Krško)

Pohled na vstup a kruchtu liturgické místnosti (foto J. Krško)

důležitější vzájemné vazby příslušníků náboženské obce než estetická hodnota budovy. Zároveň odkaz na nejnovější umělecké směry vyzdvihoval nutnost spojení s Bohem bez determinací dosavadních dogmat. Smysl pro krásu měl věřící hledat v jednoduchých liniích a formách stavby.

Některé symbolistní prvky obsahovala již samotná poloha sboru. Umístění objektu na mírném návrší nad Lišany s jejich katolickým kostelem vyjadřovalo vítězství věroučných principů ČČS nad zastaralými způsoby chápání náboženství. S ohledem na skutečnost, že se sbor nacházel východně od Lišan, měli zdejší obyvatelé s prvními ranními slunečními paprsky, vycházejícími ze siluety budovy, nabývat pocit nástupu nové doby obrozených křesťanských myšlenek. Řada obsahových přirovnání vznikla ještě před realizací stavby, jiné se krystalizovaly až v průběhu následujících let. V každém případě však tyto symbolistní prvky dotvářely alespoň u části členů ČČS jejich obraz zbožnosti, a obohacovaly tak náboženský vývoj na Rakovnicku.¹⁴⁰⁾

Zásahy do vzhledu a uspořádání budovy v následujícím období

Celkový vzhled lišanského sboru zaznamenal v průběhu příštích let jen dílčí změny. Některé úpravy po slavnostním otevření kostela a fary souvisely ještě se závěrečnými pracemi. V létě roku 1926 objednala rada u Rakovnických keramických závodů soubor řezaných písmen pro nápis *Husův sbor*. Složený text pak nechala instalovat na čelní stěnu objektu nad archivoltu oblouku. Vedle kalichu na věži a následně i na vrcholu čelního štítu tak nápis umožňoval nezna-

Podoba lišanského sboru v závěru dvacátých let 20. století (ÚAM ČČSH)

lému návštěvníku identifikovat konfesijní charakter objektu.¹⁴¹⁾ Během dalších měsíců soustředili lišanští zástupci ČČS svoji pozornost na vnitřní zařízení bohoslužebného prostoru. V souladu s věroučnými principy ČČS se rada usnesla vyzdobit interiér jen v omezené míře. Při hledání vhodných předmětů pomohly dary některých členů náboženské obce. Josef Švarc věnoval reprodukcí Brožíkova díla *Hus před koncilem kostnickým*. František Michovský daroval zarámovaný přetisk protestního listu české a moravské šlechty proti upálení Jana Husa. Oba předměty se ve východní části liturgické místnosti nacházejí dodnes.

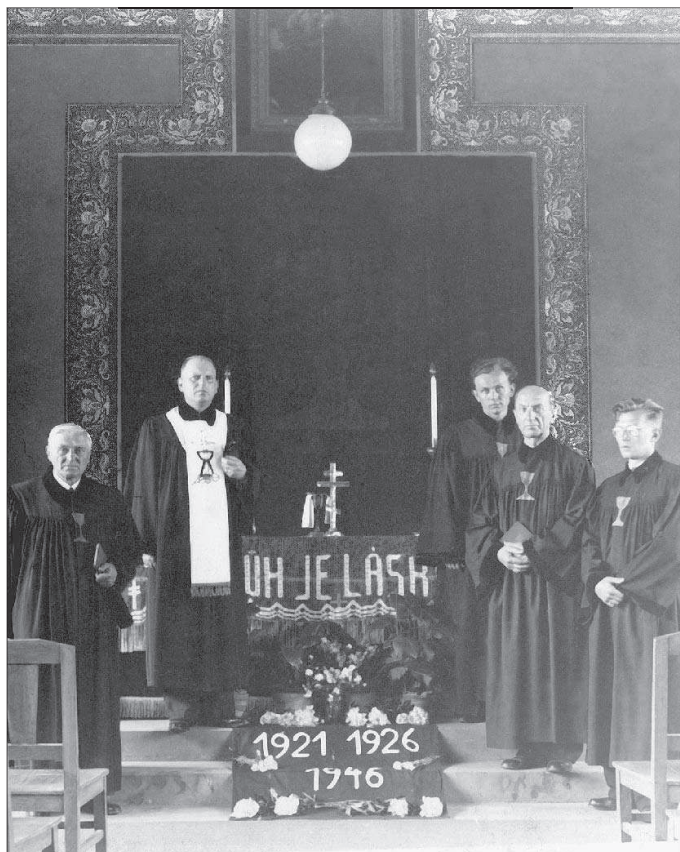
Vzhledem k okolnosti, že kněz musel konat bohoslužby za obyčejným stolem, zadala rada v podzimních měsících roku 1926 truhláři Františku Frolíkovi z Rynholce zhotovení oltáře. V duchu reformační tradice šlo ve své podstatě o oltářní menzu.

¹⁴⁰⁾ Tamtéž, *Pamětní...; tamtéž, Zápisní...*

¹⁴¹⁾ Tamtéž, *dopisy Rakovnických keramických závodů ze 7. srpna a 30. srpna a účet z 30. září 1926; tamtéž, Stavba...; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947.*

Podle pokynů ústředí CČS měla být tato menza dostatečně velká pro umístění všech liturgických předmětů a živých květin. Frolík tedy sestavil z modřínového dřeva oltářní stůl s délkou 190 cm a šířkou 50 cm. Oltář se nacházel v západní místnosti sboru tak, aby duchovní mohl ještě pohodlně stát čelem k lidu. Vůči prostranství hlavního sálu stál oltář na vyvýšeném místě, což umožňovala odlišná úroveň podlah obou místností bohoslužebného prostoru. Zvýšením podlahy chóru tak architekt naplnil jeden z bodů Kalousova programu.

Přední stěnu oltáře zdobilo antependium s vyšívaným kalichem a křížem. Celou plochu pak kryl bílý ubrus s nápisem *Bůh je láska*, přičemž po stranách textu se nacházely vyšívané kalichy a různé rostlinné motivy. Antependium a ubrus zhotovila manželka duchovního Hlaváčka Antonie za pomoci členky CČS ze vzdáleného Chomutova Anny Žižkové. Při bohoslužbě stál podle liturgických předpisů uprostřed oltáře kalich. Kromě dosavadních kalichů z Hlaváčkova majetku se začal při liturgii používat nový, darovaný Bohumilem Křečkem. Po levé straně měl kněz mešní knihu a po pravé pak nádoby na víno, vodu a hostie. Za kalichem v čele oltáře stál ondřejovský kříž a vedle něho svíčky a květiny. Po komplexní elektrifikaci objektu v roce 1928 došlo k výměně klasických svíček za napodobeniny s umělým světlem. Vzhledem ke skutečnosti, že v kostele nebyla

Nevoleho úprava chóru kostela. Stav z výročních bohoslužeb roku 1946 (ACČSH Lužná/Lišany)

kazatelna, promlouval farář k věřícím z prostoru mezi oltářem a lavicemi. Tento stav trval až do roku 1956, kdy rada starších instalovala do sboru nynější oltář a současně zakoupila i kazatelnu.

Spolu s oltářem vyrobil Frolík roku 1926 na objednávku do sakrálního prostoru také židle. Vedení CČS sice doporučovalo tradiční kostelní lavice, ale lišanská rada z finančních důvodů sáhla k tomuto řešení. Židle zůstaly v hlavní místnosti sboru až do počátku 80. let, kdy je nahradily lavice. Své nové uplatnění pak židle našly v bývalé kanceláři náboženské obce, v přízemí předního traktu. V této místnosti totiž vznikl nový temperovaný bohoslužebný prostor pro zimní období. S lavicemi nechala CČS nainstalovat na kruchtě varhany, které vystřídaly dosavadní harmonium.¹⁴²⁾

¹⁴²⁾ ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, *Vývoj...*; *tamtéž*, f. Diecézní rada pražská, *neuspořádáno, pasportizace...*; *tamtéž*, *neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Rakovník*; ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno*; Lišany u Rakovníka. Český zápas 10, 23. března 1927, č. 13, s. 4. Podle inventáře z roku 1928 se mělo kromě zmiňovaných věcí v prostorách sboru ještě nacházet klekátko, sádrová busta Jana Husa, reprodukce obrazu Jana Žižky od Mikuláše Alše, dva obrázky s blíže nespecifikovanou tematikou z legionářského prostředí a stůl na květiny (ACČSH Lužná (Lišany), *neuspořádáno, Soupis majetku náboženské obce v Lišanech z 15. ledna 1928*).

V souvislosti s úsilím komplexně dotvořit vzhled objektu se rada rozhodla nechat zhotovit do vnitřních prostor sboru nástěnné malby. Po konzultacích s ústřední radou se lišanští představitelé CČS v září roku 1927 obrátili na malíře pokojů Antonína Nevoleho z Prahy. V průběhu října pak Nevole nechal přes okna západní místnosti liturgického prostoru natáhnout černé řasené plátno s rudým kalichem. Nad plátno umístil obraz znázorňující Ježíše na hoře Olivetské a vše orámoval ornamentálními pásy, malovanými na stěnu. Po stranách vítězného oblouku ztvárnil postavy Jana Husa a Jana Amose Komenského. Okraje triumfálního oblouku opět vyzdobil ornamentálními pásy. Obdobné dekorativní prvky se rovněž objevují na bočních stěnách sakrálního prostoru. Zatímco se s výzdobou zdi za oltářem dostával Nevole kvůli jejímu tmavému zbarvení

Snímek zachycuje na levé straně triumfálního oblouku spodní část vyobrazení Jana Husa. Situace z roku 1946 (v majetku Jindřicha Hůly)

do rozporu s Kalousovým programem, znázornění Husa a Komenského po stranách obrazu Ježíše s těmito směrnicemi plně korespondovalo.¹⁴³⁾

Nevoleho práce přechkala bez úhony stavební zásahy spojené s celkovou elektrifikací objektu v roce 1928. Větší škody způsobily úpravy exteriéru ve 30. letech, kdy kvůli časové prodlevě při výměně části krytiny došlo k zatékání do vnitřních pro-

stor. Voda výrazně nástěnné výjevy poničila, takže musely být v roce 1939 obnoveny malířem pokojů Františkem Stejskalem z Řevničova. Opravy zde umožnily malbám setrvat až do roku 1956, kdy zanikla jejich část nacházející se v závěru kostela. Vedení náboženské obce tehdy s ohledem na minimální funkčnost nechalo zardít všechna tři

Dekorační prvky na bočních stěnách sakrálního prostoru. Stav z roku 1959 (v majetku Jindřicha Hůly)

¹⁴³⁾ Náboženská obec zaplatila Nevolovi za jeho práci 8480 Kč (ÚAM CČSH Praha, sbírka rukopisů, K 40/1689, Vývoj...; ACČSH Lužná (Lišany), neuspořádkáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 51; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; Archiv hlavního města Prahy, f. Magistrát hl. m. Prahy, referát IV, soupis pražského obyvatelstva 1920-1949).

okna v chóru a celý prostor zabílit. Zbytek maleb s obrazy Husa a Komenského pak v průběhu následujících let poškodilo několik průsaků vody ze střešní krytiny. Rada starších se proto rozhodla dát liturgickému prostoru jednotnou bílou barvu.¹⁴⁴⁾

Rozsah dílčích úprav vnitřního prostoru nebyl rozhodně převažován stavební aktivitou na exteriérech budovy. Většina prací na vnějších částech se týkala udržení dosavadního stavu. K nejvýznamnějším zásahům patřila oprava střechy věže, kterou 20. března 1933 zničila vichřice. Střešní konstrukce se rozpadla a do blízkosti sousedního objektu spadl měděný kalich. Rada starších proto musela vedle obnovy střechy nechat zhotovit kalich nový. Veškeré práce ale nakonec trvaly jen několik dní, takže již 30. března spatřili zdejší obyvatelé opravenou věž. Z bezpečnostních důvodů má ale nový kalich o něco menší rozměry.¹⁴⁵⁾

Přes řadu architektonických úprav nezměnila žádná z nich podstatným způsobem podobu lišanského sboru. Objekt tak zůstává věrohodným dokladem církevního stavitelství poloviny dvacátých let 20. století.

Dekoratívny prvky na bočných stenách sakrálného priestoru. Stav z roku 1959 (v majetku Jindřicha Hůly)

Nevoleho malba znázorňující Komenského. Fotografie zachycuje situaci po úpravě závěru kostela (v majetku Františka Slavíka)

¹⁴⁴⁾ ÚAM CČSH Praha, neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Rakovník; f. Diecézní rada pražská, neuspořádáno, pasportizace...; ACCSH Lužná (Lišany), neuspořádáno; srv. OÚ Řevničov, kn. č. 8, Hlášení příchozích do obce 1932-1938.

¹⁴⁵⁾ ACCSH Lužná (Lišany), neuspořádáno, Pamětní...; tamtéž, Zápisní..., s. 79-80; tamtéž, Účetní kniha 1923-1947; tamtéž, Pokladní kniha 1933-1948; tamtéž, zpráva Josefa Bozděcha z 30. března 1933; tamtéž, účet Jana Kořínka z Rakovníka z 20. dubna 1933.

Lišanský kostel v kontextu obdobných Šaškových staveb Církve československé

Výstavba lišanského sboru znamenala pro umělecký vývoj meziválečné architektury Rakovnicka vklad nového řešení sakrálních prostorů. Tento výsledek pak není snížen ani skutečností, že ČČS přes své postavení nejsilnější konfese již obdobnou akci v regionu nikdy nezopakovala. Potencionální role ostatních náboženských organizací pak nedávала příliš velké možnosti dosáhnout úrovně stavební činnosti ČČS. Katolíci prožívali období defenzivy, kdy své úsilí soustředili v první řadě na udržení dosavadních objektů. Za největší stavební aktivitu římskokatolické církve v oblasti lze v období předmnichovské republiky považovat vznik nové budovy děkanství v Rakovníku v letech 1937-38.¹⁴⁶⁾

Specifický charakter lišanského sboru v intencích regionu se pochopitelně vytrácel ve vztahu ke stavebním výsledkům ČČS v jiných částech republiky. V době budování lišanského kostela a fary ČČS vznikaly na řadě míst obdobné objekty. Jejich architektonická podoba vycházela od různých směrů tradicionalismu k projevům individualistické moderny. Stavební aktivita ČČS však neprobíhala ve všech oblastech státu rovnoměrně. První bohoslužebné prostory budovala ČČS zpočátku především na severní Moravě a ve východních Čechách.¹⁴⁷⁾ V širokém okolí Rakovnicka realizovala ČČS do poloviny 20. let sakrální novostavbu jen v Chožově, který leží asi 10 km severovýchodně od Loun. Ke stavbě kostela a fary přikročila chožovská rada starších na počátku jara 1924. Práce na objektu trvaly pod vedením architekta Františka Kozla jen několik měsíců, neboť ke slavnostnímu otevření sboru došlo již v prosinci téhož roku. Stavba má půdorys ve tvaru písmene L, kde k liturgickému prostoru přiléhá budova fary. Celkový vzhled objektu vykazuje podstatné znaky novoklasicismu, nicméně konstrukční řešení věže v sobě obsahuje prvky individualistické moderny. Kalousovy ideové principy návratu k antickým formám tak zde architekt dodržel jen částečně. Další stavební aktivity pak měly v linii odkazu k antickým vzorům Kalousův program ještě více ignorovat. Mezi ně patřilo i zbudování Husova sboru v Lišanech.¹⁴⁸⁾

ČČS původně plánovala stavbu lišanského kostela a fary podle Kabešova návrhu. Vedle Lišan měl již Kabeš zpracovaný plán sakrální budovy a obydlí duchovního ve Vysokém nad Jizerou. Po roztržce Kabeše s představiteli ČČS se v otázce projektu ve

¹⁴⁶⁾ Římskokatolický děkanství úřad Rakovník, *Kronika děkanství Rakovník 1837-1996*; SOKA Rakovník, f. AMR, neuspořádáno; tamtéž, f. Vikariátní úřad Rakovník, neuspořádáno; tamtéž, f. Děkanství úřad Rakovník, neuspořádáno; Razím, Vladislav: *Vzpomínky na starý Rakovník*. Rakovník 1994, s. 92. V rámci stavební aktivity jiných církví nesmíme zapomínat ani na českobratrskou modlitebnu v Čisté z roku 1922. Obec však v době vzniku této modlitebny patřila do kralovického okresu (Sklenář, Jaroslav: *Městečko Čistá a okolí*. Čistá 1999, s. 102-103; *Církev v proměnách času 1918-1968*. Praha 1969, s. 152).

¹⁴⁷⁾ ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; srv. *Sbory Církve československé*. Praha 1953; *Schematismus Československé církve*. Praha 1933.

¹⁴⁸⁾ Přívrženci ČČS v Chožově vybudovali svoji organizační strukturu záhy po vzniku samotné konfese. Již 13. května 1920 zde došlo k ustavení přípravného výboru a o měsíc později, 11. června, k volbě rady starších. S ohledem na poměrně velký entuziasmus byli zdejší věřící ČČS schopni vybudovat první sbor a byt duchovního na severozápadě Čech. Chožovská náboženská obec se přitom skládá jen z několika menších vesnic. Zpracování průběhu výstavby objektu komplikuje torzovitost písemností náboženské obce (ACČSH Chožov, neuspořádáno; ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 20/VI-C, dotazník náboženské obce Chožov; tamtéž, sign. AV-40, inv. č. 157/VI-C-42; tamtéž, sign. AIII-23, inv. č. 50/VII-C-7; tamtéž, sign. AIII-36, inv. č. 35/VI-C-47; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-41, inv. č. 23/VIIb, Protokol diecézní rady 24. října 1925-6. listopadu 1929, s. 11; tamtéž, sign. AIII-5, inv. č. 13/VII-C-22; tamtéž, sign. AV-1, inv. č. 127/VII-C-19; tamtéž, sign. AIII-23, inv. č. 63/VII-C-91; tamtéž, f. Karel Farský, sign. AII-41, inv. č. 1722; tamtéž, sign. AII-21, inv. č. 756; tamtéž, f. Emil Dlouhý-Pokorný, sign. AIV-10, inv. č. 754).

Dobová pohlednice chožovského sboru (foto A. Beneš, ÚIAM ČČSH Praha)

Vysokém obrátila ústřední rada na stavitele Šaška. Při konzultacích s ním projevoval značné úsilí patriarcha Farský, neboť Vysoké leží v blízkosti jeho rodiště. Pod dojmem jednání nakonec Šašek přerušil právě započatou práci na projektové dokumentaci sboru ČČS ve Voticích a připravil plány objektu ve Vysokém. Následně se vrátil ke svým závazkům pro votickou náboženskou obec. Na základě dosavadních pozitivních zkušeností se Šaškem doporučilo vedení ČČS i lišanské náboženské obci využít jeho služeb. Zadání práce na třech objektech jednomu architektu umožnilo ČČS dohodnout pro realizaci všech zakázek nižší cenu. Výši honoráře zohledňoval také fakt, že Šašek vyhotovil pro Lišany a Votice v konečné fázi jen obměny svého plánu sboru ve Vysokém. Šaškovy návrhy zaujaly mezi jinými i architekta Františka Šebíka ze Zdic u Berouna. Ten se po dohodě se Šaškem rozhodl jeho plány přepracovat a použít je pro stavbu sakrálního prostoru a bytu faráře v nedaleké Tmani. Podoba lišanského sboru, neobvyklá

pro Rakovnicko, se tak objevuje u dalších třech církevních staveb.¹⁴⁹⁾

Plán kostela a fary ve Vysokém připravil Šašek již v průběhu července 1924. Přes skutečnost, že svůj projekt zpracoval v časové tísní, našel Šaškův návrh v základních rysech u zástupců ČČS příznivou odezvu. Podle ústního podání měl mít výhrady jen Farský, který prosadil úpravu věže. Původní představu o její podobě pak Šašek následně zrealizoval ve Voticích a Lišanech. Stavební práce na sboru ve Vysokém trvaly oproti Lišanům krátce. Zdejší stoupenci ČČS totiž 6. července 1925 pokládali základní kámen a o pár měsíců později, 22. listopadu, se konalo slavnostní otevření objektu. Tempo výstavby sboru zřejmě ovlivnil i poměrně vysoký osobní dar jednoho z čelních představitelů meziválečné politické reprezentace Karla Kramáře. Budova ve Vysokém má stejně jako v Lišanech neomítnutou fasádu, zdůrazňující estetické vlastnosti materiálu. Na rozdíl

¹⁴⁹⁾ V agendě řídicích orgánů ČČS se jméno Tomáše Šaška prakticky neobjevuje. Výjimku tvoří skupina písemností týkajících se jeho stížnosti ohledně nezaplacení práce za projekty (ÚIAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AIII-36, inv. č. 30/VI-C-145, Šašek Tomáš, osobní 1928). Pro poznání situace kolem zadávání zakázek Šaškovi proto musíme vycházet především z dokumentů votické náboženské obce. Materiály ČČS ve Vysokém jsou v tomto ohledu stejně skoupé jako písemnosti ústředních orgánů (ACČSH Votice, neuspořádáno; srv. ACČSH Vysoké nad Jizerou, neuspořádáno). Šebíkovy vazby na Šaška dokumentuje materiál náboženské obce ve Tmani (ACČSH Tmaň, neuspořádáno).

Průčelí sboru ve Vysokém nad Jizerou (foto J. Krško)

od sboru v Lišanech vznikl kostel ve Vysokém z červených cihel, což dává objektu ve vztahu k okolí určitý znak elegance. Základní odlišnost mezi Lišany a Vysokým spočívá ve výšce věže a v podobě jejího vrchního patra. Ve Vysokém ohraničují poslední patro téměř dvacetimetrové věže pásová římsa a korunní římsa s profily. Ve vlastním sboru pak nemá vítězný oblouk tvar nepravidelného šestiúhelníka, nýbrž tvar oblouku. Tíhu stropu hlavního sálu pomáhá odlehčit 6 sloupů, vytvářejících z chrámového prostoru trojlodí. Samotný strop, stejně jako kruchta, je ze dřeva, čímž měl prostor získat atmosféru ruských dřevěných kostelíků. Obdobně jako v Lišanech došlo v průběhu následujících let k zazdění oken v zadní místnosti sboru. V nedávné době však zdejší náboženská obec přistoupila k jejich obnovení.¹⁵⁰⁾

Šašek se po zhotovení plánů kostela ve Vysokém opětovně věnoval své zakázce pro votickou náboženskou obec. Ve svém prvním návrhu chtěl k vlastní bohoslužebné místnosti přistavět ze strany komplex administrativní a obytné části. Půdorys celého objektu tak mělo tvořit obrácené písmeno J. S navrženou variantou ale CČS nesouhlasila, takže se Šašek vrátil ke svým studiím pro Vysoké a pouze je přepracoval. Negativní stanovisko k původní Šaškově představě dokládá skutečnost, že CČS přes svoji snahu o hledání specifického sakrálního prostoru se příliš neotevírala netradičním půdorysným dispozicím.

¹⁵⁰⁾ Dozor nad realizací stavby světila rada starších architektu Josefu Lipšovi z Prahy. S výsledky jeho práce však CČS nebyla spokojena. V roce 1931 se část stropů propadla, načež náboženská obec předala celou záležitost soudu. Originály plánů objektu jsou uloženy na farním úřadě. Kopie se nachází v ústředním archivu CČSH v Praze (ACČSH Vysoké nad Jizerou, neuspořádáno; ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady CČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 18/VI-C-2; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 20/VI-C-2; tamtéž, f. Karel Farský, sign. AII-21, inv. č. 749; tamtéž, sign. AII-18, inv. č. 503; tamtéž, neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Vysoké nad Jizerou; tamtéž, sbírka map, M30no108, plány sboru ve Vysokém nad Jizerou).

Pohled z kruchty sboru ve Vysokém (foto J. Krško)

Bohoslužebná místnost kostela ve Vysokém (foto J. Krško)

V konečném řešení se plán votického sboru lišil od objektů ve Vysokém a v Lišanech především v stranově převrácené dispozici předního traktu budovy. Věž tak návštěvník přicházející k hlavnímu vchodu nespatří na levé, ale na pravé straně administrativní a obytné části. Obdobná situace se samozřejmě jeví i ve vnitřním uspořádání čelního traktu. Při realizaci stavby došlo v odlišnosti s Lišany a Vysokým rovněž k potlačení důrazu na vnímání krásy čistého materiálu, neboť exteriér budovy votického sboru pokrývá omítka. Stavba však nabírá specifik také v diferencovaném vztahu ke sborům v Lišanech a ve Vysokém. Zatímco votická a lišanská věž se konstrukčně shodují, vnitřní uspořádání bohoslužebného prostoru ve Voticích téměř odpovídá řešení sakrální místnosti ve Vysokém. Na druhou stranu k dalšímu společnému stavebně historickému vývoji sborů ve Voticích, Vysokém a Lišanech patřilo mimo jiné zazdění oken v zadní místnosti. Tempo výstavby votického sboru probíhalo

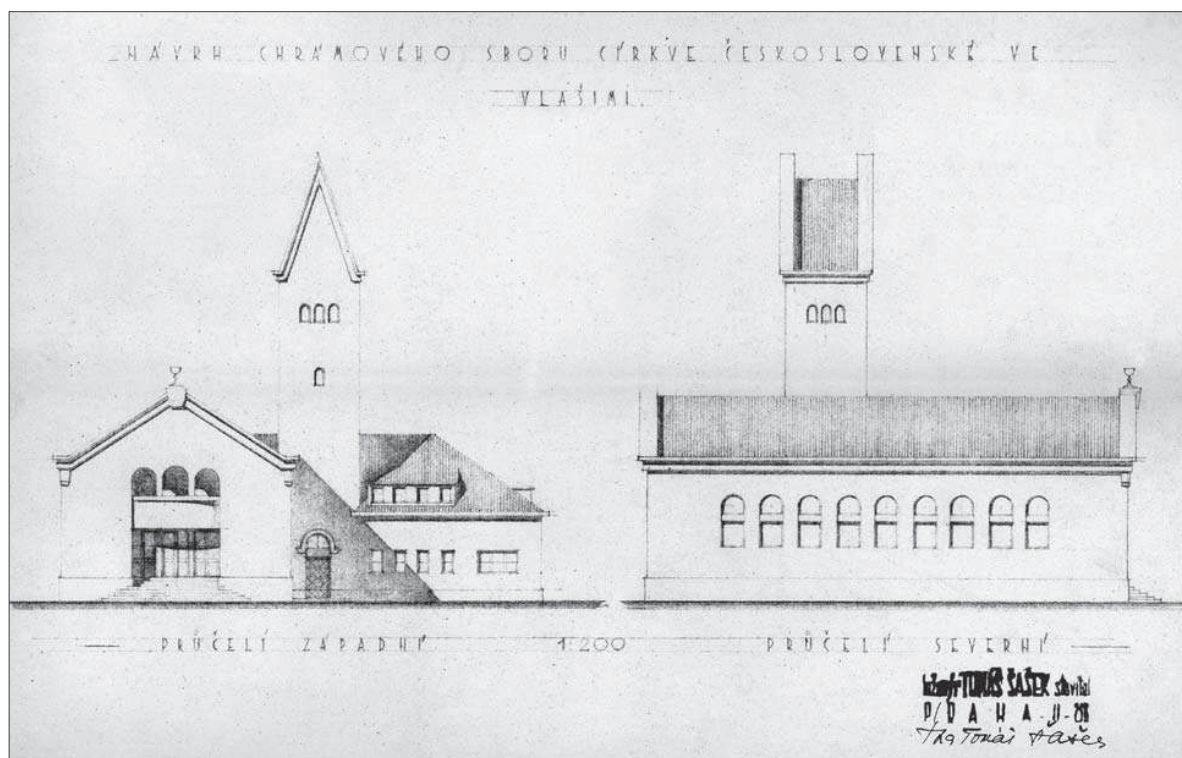
Exteriér votického kostela (foto J. Krško)

Liturgický prostor ve Voticích s odlitkem Ukřižovaného od Františka Bílka (foto J. Krško)

prakticky stejně jako rychlost budování objektu ve Vysokém. K položení základního kamene došlo 2. května 1925 a již 28. září t. r. slavnostně zpřístupnila náboženská obec objekt veřejnosti. Průběh stavby sledoval díky svým úzkým vazbám k této oblasti také Hlaváček. Účastnil se oslavy otevření sboru a usiloval o vybudování obdobného objektu v Lišanech.¹⁵¹⁾

K dalším zakázkám Tomáše Šaška pro CČS patří i plán sboru ve Vlašimi. V základní myšlence předpokládal připojení bytu a kanceláří náboženské obce k boční stěně liturgického prostoru. Celkový půdorys měl být ve tvaru písmene L. Projekt se svým půdorysným řešením sice blížil prvnímu návrhu votického sboru, nicméně celkový vzhled budovy více akceptoval zásady tradicionalismu než již zmiňované Šaškovy zakázky pro CČS. Ve vztahu k lišanskému sboru pak především stojí za pozornost použití některých shodných prvků v průčelí objektu. K provedení stavby však nakonec nedošlo. Dříve než Šašek své studie dokončil, zahájila vlašimská náboženská obec budování kostela podle jiných plánů.¹⁵²⁾

Nezrealizovaný plán sakrálního objektu ve Vlašimi (ÚAM CČSH Praha)

¹⁵¹⁾ Na rozdíl od Lišan a Vysokého pověřila zdejší rada realizací stavby architekta z regionu, a to Jana Špačka z Votice. V rámci řešení vnitřního prostoru zakoupila náboženská obec odlitek Ukřižovaného od Františka Bílka. Dílo pak nechala umístit do chóru za oltář. Plány prvního i druhého Šaškova návrhu se nacházejí na farním úřadě (ACČSH Votice, neuspořádáno; ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIb, Zápis schůzí Ústřední rady CČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, sign. AI-28, inv. č. 17/VI-C-1/23, Stavba sboru - stavební subvence; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 21/VI-C-1/16, Žádosti náboženských obcí o schválení stavební subvence; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 20/VI-C, dotazník náboženské obce Votice; tamtéž, sign. AIII-37, inv. č. 43/VI-C-36, Spisy z roku 1928; tamtéž, neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Votice; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIb, Záписы diecézní rady 1921-1925; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-41, inv. č. 23/VIIb, Protokol diecézní rady 24. října 1925-6. listopadu 1929; Památník náboženské obce Církve československé ve Voticích. Votice 1928; František Bílek v Církvi československé husitské. Praha 2000, s. 116-119).

¹⁵²⁾ ÚAM CČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AIII-36, inv. č. 30/VI-C-145, Šašek Tomáš, osobní 1928; srv. tamtéž, sbírka map, M30no034, plány sboru ve Vlašimi.

Sbor ve Tmaňi u Berouna (foto J. Krško)

Sakrální prostor tmaňského objektu (foto J. Krško)

Pohled na kruchtu s varhanami tmaňského sboru (foto J. Krško)

řemdichu. Samotný sakrální prostor pak rozměrově odpovídá Šaškovým stavbám a jeho vnitřní dispozici lze přirovnat ke sborům ve Voticích a Vysokém. Určité specifikum tvoří především vítězný oblouk ve tvaru obdélníka. Větší rozměry tmaňského sboru měly zřejmě vliv na delší dobu realizace stavby, neboť k položení základního kamene došlo 26. dubna 1925 a k slavnostnímu otevření až 24. října 1926. Výsledek práce ale zřejmě našel u vedení ČČS příznivou odezvu. Šebíkovy plány se totiž snažilo použít pro stavbu kostela v Solanech na Litoměřicku.¹⁵³⁾

Stavby v Lišanech, Tmani, Voticích a ve Vysokém vykazovaly sice řadu odlišností, avšak v hlavním směru nesly jednotné architektonické znaky. V základní linii zde vystupuje důraz na projevy individualistické moderny a na zohledňování prvků směřujících k funkcionalismu. V daném ohledu tak stavby překračovaly Kalousovy principy týkající se návratu k antickým formám a spíše korespondovaly s reálným vývojem sakrální architektury ČČS. V této souvislosti stojí za pozornost snaha o vyjádření krásy čistého

Více pochopení našla celková Šaškova práce u architekta Františka Šebíka ze Zdic, který přepracoval jeho zrealizované projekty pro stavbu sboru ve Tmani. Zdejší objekt však připomíná Šaškovy stavby jen v základní konstrukci. Přední administrativní a obytná část s rozměry 16 x 12 metrů zdaleka přesahuje velikost Šaškových budov. Odlišný ráz předního traktu se jeví i ve vnitřním uspořádání a v počtu oken přízemí a prvního patra. Věž s výškou téměř 20 metrů má snad srovnání pouze se situací ve Vysokém. Vzhledem k větším rozměrům čelného traktu ve Tmani však zde věž příliš nevystupuje ze siluety stavby. Tvar a umístění věže pak navozuje atmosféru votického sboru. Navíc obdobně jako ve Voticích pokrývá exteriér budovy ve Tmani omítka. V rámci vnějších částí budovy stojí za pozornost ozdoba na čele štítu předního traktu. Na rozdíl od Šaškových objektů zde Šebík nechal místo znaku církve instalovat napodobeninu husitského

¹⁵³⁾ Náboženská obec Solany však nakonec získala svůj bohoslužebný prostor adaptací synagogy v Třebívlicích. Při hledání vhodného jména pro sbor ve Tmani se vycházelo ze zasvěcení zdejšího katolického kostela svatému Jiří. Novostavba ČČS tak dostala název po Jiřím z Poděbrad. Šebíkovy plány tmaňského sboru jsou uloženy na farním úřadě (ACČSH Tmaň, neuspořádáno; ÚAM ČČSH Praha, f. Ústřední rada, sign. AI-28, inv. č. 4/VIIb, Zápis schůzí Ústřední rady ČČS od 4. ledna 1922-20. prosince 1926; tamtéž, sign. AI-28, inv. č. 17/VI-C-1/20, Stavba sboru - stavební subvence; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 20/VI-C, dotazník náboženské obce Tmaň; tamtéž, sign. AIII-33, inv. č. 18/VI-C-2; tamtéž, neuspořádáno, písemnosti náboženské obce Tmaň; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-19, inv. č. 21/VIIb, Zápis diecézní rady 1921-1925; tamtéž, f. Diecézní rada pražská, sign. AI-41, inv. č. 23/VIIb, Protokol diecézní rady 24. října 1925-6. listopadu 1929; Procházka, František: Z kroniky náboženské obce tmaňské. Příbram 1941).

materiálu u objektů v Lišanech a ve Vysokém tím, že vnější prostory obou sborů zůstaly neomítnuty. Na druhou stranu nesplňovaly kostely Kalousův ideový program v otázce jednotného liturgického prostoru. Rozlišení chóru a lodě sice bylo ovlivněno především estetickými aspekty, avšak při uplatňování forem individualistické moderny mohlo řešení působit nevyváženě. Odlišný závěr sboru se ale v následujících letech objevoval i u jiných staveb ČČS. Celá záležitost souvisela se skutečností, že se ČČS ve většině případů držela známé půdorysné dispozice. Konzervativní tendence při budování diferencovaného bohoslužebného prostoru nezůstávaly pro objekty v Lišanech, Tmani, Voticích a ve Vysokém omezeny jen na tuto část stavby. Přes celkové zařazení budov k individualistickému modernismu se zde objevuje řada tradicionalistických prvků, jako například lunetová římsa věže. Objekty tak dokládají působení odlišných uměleckých směrů a specifickou čitelnost předmnichovské církevní architektury.

Závěr

V náboženském vývoji Rakovnicka sehrála v období první republiky důležitou roli konfesijní situace v Lišanech, která se v mnohých aspektech odvíjela od osudu zdejšího faráře Hlaváčka. Postava lišanského kněze prodělala na přelomu druhého a třetího desetiletí 20. století výrazný přerod z řadového katolického duchovního ve vůdčí osobnost ČČS v regionu. Určitý respekt mezi svými kolegy i farníky si však Hlaváček přinášel již z předcházejících let. Jeho osobnost se krystalizovala vzájemným prolínáním kladných i negativních charakterových vlastností. Na jedné straně zde stál vstřícný a obětavý kněz, na druhé pak člověk zohledňující i osobní zájmy, jako například řešení svého vztahu s kuchařkou a následně i hmotné zabezpečení rodiny. Přes méně sympatické vlastnosti dokázal Hlaváček v závislosti na celospolečenských změnách ovlivnit duchovní klima ve své obci. Přiměl většinu farníků, aby podle míry své zbožnosti začali nově vnímat základní obsah křesťanských kategorií a zapojili se do činnosti v ČČS. Z poměrně bezvýznamné vesnice se tak Lišany staly jedním z hlavních center náboženského života ČČS v regionu. Propagační aktivity lišanského kněze záhy obsáhly celé Rakovnicko, a přispěly tak k vytvoření Hlaváčkovy glorioly neohroženého misionáře nové církve. Přes působení řady jiných hledisek tak dal především Hlaváčkův postup předpoklady pro vznik lišanské náboženské obce, zahrnující severovýchodní Rakovnicko a Novostrašcko. Autorita duchovního správce proto hrála ve vnitřním uspořádání náboženské obce rozhodující roli a zatlačovala postavení rady starších do pozadí. Tato skutečnost se měnila až s aktivitou laických představitelů církevní obce při budování vlastního kostela a fary. Narůstající sebevědomí rady starších samozřejmě vytvářelo prostor pro případné konflikty církevní samosprávy s duchovním. Hlaváček se této možnosti snažil předejít tím, že změnil působiště. Svým odchodem si současně pomohl udržet u zdejších obyvatel pověst oblíbeného kněze.

Rozhodnutí náboženské obce stavět sbor a obydlí kněze vzešlo jako reakce na neúspěšný zápas o spoluužívání katolických objektů. Samotná výstavba kostela a fary dokázala alespoň u části zdejších příslušníků ČČS vyvolat budovatelské nadšení a ochotu přinést pro uskutečnění díla větší oběti. Zainteresovanost řady stoupenců ČČS spolu se státními subwencemi tak umožnily v základních rysech dokončit stavbu již za půl roku. Vznikl tak jediný objekt ČČS na Rakovnicku budovaný již jako chrámový prostor. Svou mimořádnost sakrální budovy meziválečné architektury si ale lišanský sbor podržel i ve vztahu ke stavebním aktivitám jiných konfesí v regionu. V kontextu větších územních

celků nicméně objekt svůj svéráz pozbývá. V širší rovině vystupuje stavba lišanského kostela jako součást celostátně řízené koncepce budování liturgických prostor Církve československé. Tento aspekt koneckonců dokládá existence obdobných verzí lišanského sboru v různých částech republiky. Lišanský objekt spadá do úsilí CČS najít pro své stavby jasnou ideovou konturu, čemuž odpovídá i prolínání prvků individualistické moderny s tradicionalismem. Působení těchto dvou zdánlivě protichůdných vlivů je pak v dějinách církevní architektury konkretizováno mimo jiné lišanským sborem.

Čelní část Husova sboru v Lužné (foto J. Krško)

